

~~32/606(212) 2e ex.~~

Gebruik en beleving van jonge bossen in Zuid-Holland

Meningen van bestuurders, beheerders, ontwerpers en gebruikers

M.B. Schöne
J.F. Coeterier

SIBLIOTHEEK
STARRINGENBOUW

De betekenis van de omgeving XX

Rapport 212

DLO-Staring Centrum, Wageningen, 1992

21 OKT. 1992

Ubn 561085*

REFERAAT

Schöne, M.B. en J.F. Coeterier, 1992. *Gebruik en beleving van jonge bossen in Zuid-Holland; meningen van bestuurders, beheerders, ontwerpers en gebruikers*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 212; 170 blz.

In vijf bossen in Zuid-Holland is kwantitatief en kwalitatief onderzoek gedaan. De bossen varieerden in leeftijd tussen 8 en 16 jaar en in grootte tussen 20 en 60 ha. Zes groepen zijn gevraagd naar hun mening over de bossen. Het kwantitatieve gedeelte betrof tellingen van en enquêtes bij bezoekers. Het kwalitatieve gedeelte bestond uit interviews met bestuurders van gemeenten waar de bossen lagen, de ontwerpers en beheerders van de bossen, omwonenden en vertegenwoordigers van specifieke groepen, zoals IVN, scholen. Zowel in absolute aantallen als wat herhaalbezoek betreft worden vrijwel alle bossen druk bezocht. Vooral het herhaalbezoek ligt hoog. Minder frequent bezoek is te wijten aan onbekendheid en moeilijke bereikbaarheid. Algemene conclusies zijn dat inrichting en beheer beter op de recreatie moeten worden afgestemd en dat de beheerders en gemeenten meer aan voorlichting zouden kunnen doen. Alle ondervraagden ervaren de bossen als een verrijking van hun woonomgeving.

Trefwoorden: Bosbeleving, omgevingskwaliteit, landschapsarchitectuur, gebruikersonderzoek, groenvoorzieningen, bewonersonderzoek, landschapsbouw.

ABSTRACT

In five forests in the province of Zuid-Holland quantitative and qualitative research was performed. The age of the forests varied between eight and sixteen years, their size between twenty and sixty ha. Six groups were asked after their opinion. The quantitative research included countings of the number of visitors and opinion polls. The qualitative research included interviews with municipal officials, the administrators and the designers of the forests, inhabitants living in the neighbourhood of the forests, and representatives of special user groups, such as schools. The forests were highly frequented, both in absolute numbers of visitors and in recurrent visits. Infrequency of visits is due to unfamiliarity with the forests and unaccessibility. General conclusions are that the design and management of small forests must be better attuned to recreational wishes and that more information about the forests must be given by both municipalities and administrators. All inhabitants experience the forests as an enrichment of their dwelling environment.

Keywords: Environmental qualities, landscape architecture, user research, environmental psychology, spatial organization, forestry, impact assessment.

ISSN 0927-4499

©1992 DLO-Staring Centrum, Instituut voor Onderzoek van het Landelijk Gebied (SC-DLO)
Postbus 125, 6700 AC Wageningen
Tel.: 08370-74200; telefax: 08370-24812; telex: 75230 VISI-NL

Het DLO-Staring Centrum is een voortzetting van: het Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding (ICW), het Instituut voor Onderzoek van Bestrijdingsmiddelen, afd. Milieu (IOB), de Afd. Landschapsbouw van het Rijksinstituut voor Onderzoek in de Bos- en Landschapsbouw 'De Dorschkamp' (LB), en de Stichting voor Bodemkartering (STIBOKA).

Het DLO-Staring Centrum aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het DLO-Staring Centrum.

INHOUD

	blz.
Ten geleide	7
WOORD VOORAF	9
SAMENVATTING	11
1 INLEIDING	15
2 WERKWIJZE	17
3 GEBIEDSBESCHRIJVING	21
3.1 Vlaardingen - het Broekpolderbos	23
3.2 Spijkenisse - het Mallebos	25
3.3 Zuid-Beijerland	29
3.4 Papendrecht/Oud-Alblas - het Alblasserbos	30
4 HYPOTHESEN	39
4.1 Algemene hypothesen op basis van literatuur	39
4.2 Het Broekpolderbos in Vlaardingen	41
4.3 Het Mallebos in Spijkenisse	42
4.4 Zuid-Beijerland	43
4.5 Het Alblasserbos in Papendrecht/Oud-Alblas	43
5 RESULTATEN VAN DE BEZOEKERSTELLINGEN	45
5.1 Opzet van de tellingen	45
5.2 Resultaten van de tellingen	46
5.3 Prognose van het jaarbezoek	47
5.4 Conclusies	47
6 RESULTATEN VAN DE VRAGENLIJST AAN DE BEZOEKERS	53
6.1 Toelichting door de geënquêteerden en opvallende uitkomsten	53
6.2 Samenvatting van de resultaten	58
6.3 Toetsingen	60
7 INTERVIEWS MET GEBRUIKERS	63
7.1 Overeenkomsten in bosbeleving	64
7.2 Concrete ervaringen in bossen	69
7.3 Resultaten van de fotoseries	70
7.4 Opmerkingen over aanleg, inrichting en beheer van bossen	74
7.5 Redenen voor het niet bezoeken van de bossen	77
7.6 Gesprekken met groepsvertegenwoordigers	78
7.7 Conclusies	79
8 INTERVIEWS MET DE ONTWERPERS, BEHEERDERS EN BESTUUR- DERS	81
8.1 De ontwerpers aan het woord	81

8.2 De beheerders aan het woord	87
8.3 De bestuurders aan het woord	88
8.4 Samenvatting van de resultaten en conclusies	89
9 TOETSING VAN DE HYPOTHESEN	91
9.1 Toetsing van de algemene hypothesen op basis van literatuur	91
9.2 Toetsing per bos van de verwachtingen van de opdrachtgever	93
9.3 Toetsing per bos van de hypothesen op basis van de veldverkenning	95
10 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	101
LITERATUUR	109
BIJLAGEN	
1 Resultaten van de rechte tellingen van de enquêtes	113
2 Resultaten van de toetsen	127
3 De fotoseries	129

Ten geleide

De afgelopen 15 jaar is de bosuitbreiding in de Randstad goed op gang gekomen. De oudste van de nieuwe bossen is slechts 20 jaar, de andere bossen zijn nog jonger of zijn nog in uitvoering. Het zal duidelijk zijn dat de jonge bossen in de Randstadgroenstructuur aan het begin staan van een lange ontwikkelingsperiode die in het algemeen gepaard gaat met een toename van de recreatieve aantrekkelijkheid en een groeiende natuurwaarde. Pioniershoutsoorten als populier en wilg zullen gaandeweg plaats maken voor duurzame houtsoorten als eik, beuk, es. Waarom, zou men zich kunnen afvragen, dan nu al een onderzoek naar het gebruik en de beleving, als het bos nog zo sterk in ontwikkeling is?

Het streven van de overheid is er op gericht de investering in de bosuitbreiding (gemiddeld zo'n 70 000 gulden per hectare) zo snel mogelijk effectief te maken. Dat wil zeggen dat het bos zo snel moet functioneren ten behoeve van de recreatie, het landschap, de houtproductie en de natuur. De planning, de inrichting en het beheer van de bossen is hier mede op afgestemd. Of deze aanpak in de praktijk goed werkt, is echter onvoldoende bekend.

Het onderhavige onderzoek maakt goed zichtbaar hoe het gebruik en de beleving van een aantal representatieve jonge bossen in Zuid-Holland feitelijk is. Bijzonder in dit onderzoek is dat voor elk beschouwd bosgebied een drietal typen van onderzoeksgegevens beschikbaar zijn gekomen, te weten:

- kwalitatieve belevingskenmerken met behulp van diepte-interviews;
- kwantitatieve gegevens over het recreatief bezoek;
- gegevens van bestuurderen, beheerders en vertegenwoordigers van belangengroepen.

Het onderzoek bevat diverse suggesties met betrekking tot de verbetering van de inrichting, het beheer en de voorlichting van de onderzochte bossen. Sommige daarvan zullen ongetwijfeld aanleiding geven tot discussie. In overleg met betrokken instanties zal worden nagegaan in hoeverre de gedane suggesties zouden kunnen worden doorgevoerd.

De bosuitbreiding in het kader van de Randstadgroenstructuur is nog lang niet voltooid. Diverse, soms zeer grote projecten staan nog op stapel. Ik hoop en verwacht dat bij de verdere bosuitbreiding in de Randstadgroenstructuur van de resultaten van dit onderzoek een nuttig gebruik zal kunnen worden gemaakt.

Hans Odin Faassen,
consulent Natuur, Bos, Landschap en Fauna (NBLF) Zuid-Holland; Ministerie
van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

WOORD VOORAF

In opdracht van de Consulent Natuur, Bos, Landschap en Fauna (NBLF) van de Dienst Landelijke Gebieden en Kwaliteitszorg, Directie NBLF, van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij in Zuid-Holland, ir. H.O. Faassen, startte in augustus 1991 een onderzoek naar de beleving en het gebruik van vijf kleine, jonge bossen in Zuid-Holland, te weten (gegevens 1991, zie figuur 1):

- het Broekpolderbos bij Vlaardingen, 30 ha, 16 jaar;
- het Mallebos bij Spijkenisse, 25 ha, 11 jaar;
- het bos bij Zuid-Beijerland, 20 ha, 14 jaar;
- het Alblasserbos, bestaande uit een bos bij Oud-Alblas en een bos bij Papendrecht, resp. 40 en 60 ha, 8 jaar.

De resultaten hebben dus uitdrukkelijk alleen betrekking op *jonge* bossen, ongeveer vijftien jaar geleden ontworpen. (We gaan er in dit rapport niet op in of er nu andere ontwerpvisies gangbaar zijn).

Aanleiding tot het onderzoek

In de projectomschrijving specificceert de opdrachtgever de aanleiding als volgt: 'In de afgelopen decennia zijn diverse kleinere en grotere landschapselementen en bossen aangelegd in het kader van landinrichting en Randstadgroenstructuur. Er is bij de planners en bestuurders die betrokken zijn bij de totstandkoming van de Randstadgroenstructuur een behoefte aan kennis met betrekking tot het functioneren van deze elementen in recreatief en landschappelijk opzicht. Dit is van belang bij:

- de planning van nieuwe bosgebieden;
- de voorlichting, waarbij steeds meer om gegevens van feitelijke situaties in Zuid-Holland gevraagd wordt;
- bewustmaking van het belang van deze elementen bij betrokken gemeentebesturen en belangenorganisaties;
- het beleid van terreinbeheerders van bossen in verband met eventuele aanpassingen in beheer en inrichting naar aanleiding van het geconstateerde, feitelijke en gewenste gebruik.

Bij de voorbereiding van het onderzoek is overleg gevoerd door NBLF met de Werkgroep Randstadgroenstructuur en binnen de eigen Directie. Hieruit bleek grote belangstelling te bestaan voor een opzet waarbij gegevens over bezoekersaantallen, herkomst, e.d. in verband kunnen worden gebracht met belevingswaarde en wensen van gebruikers en organisaties.

Geconstateerd is dat het tot nu toe verrichte onderzoek deze gegevens niet kan leveren. Hiervoor is nieuw onderzoek nodig.'

Tot zover de brief van de opdrachtgever.

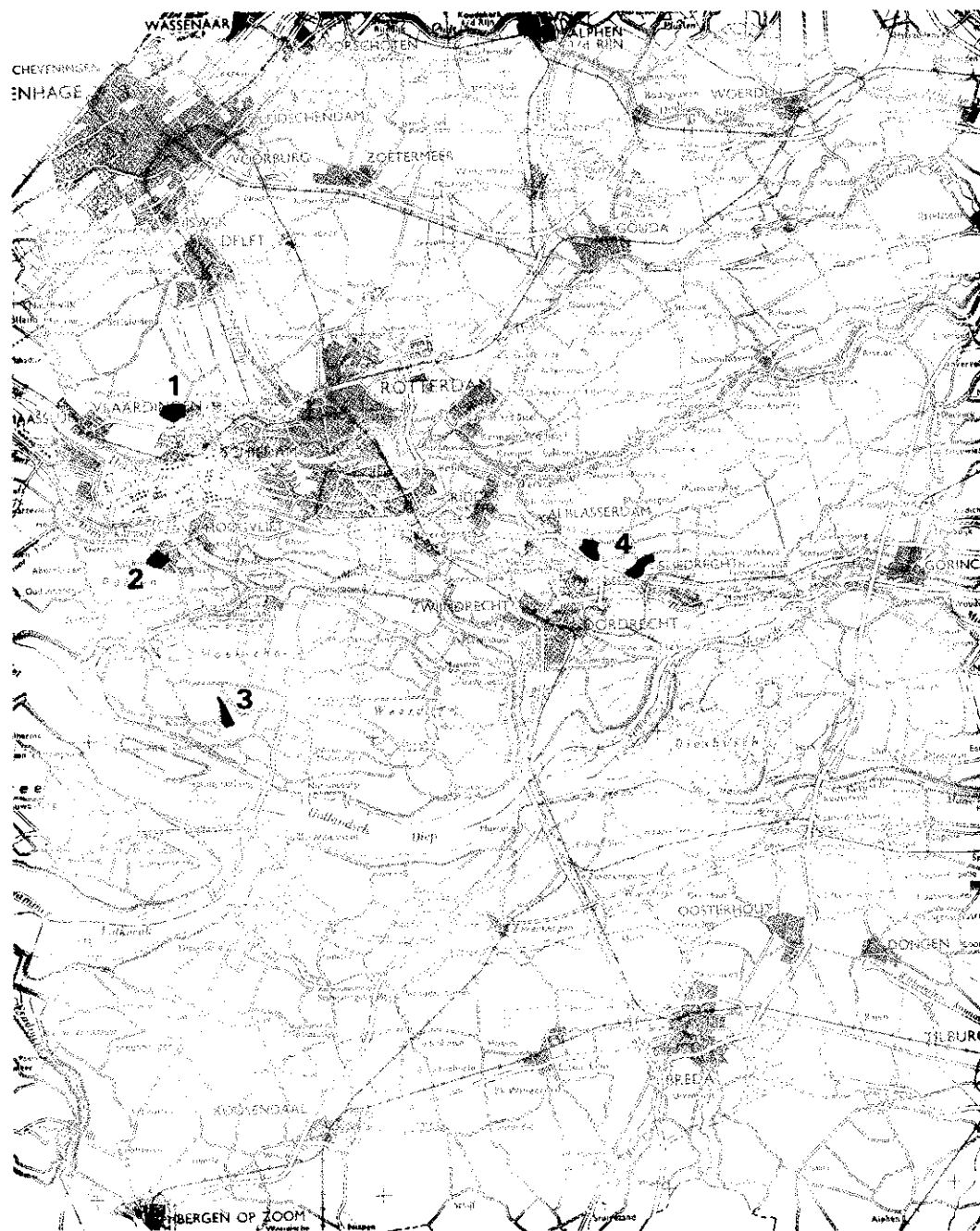
Begeleiding van het onderzoek

Het onderzoek is begeleid door een commissie die als volgt was samengesteld:

- ir. H.O. Faassen, consulent NBLF voor de provincie Zuid-Holland;
- ir. G. van der Kooij, later vervangen door ir. P. Hilgen, Directie NBLF;
- ir. W. Hoeffnagel, Directie NBLF;

- ir. G. de Vink, Dienst Ruimte en Groen van de Provincie Zuid-Holland;
- ir. M. Post, later vervangen door ir. H.T.H. van den Berg, Consultantschap Openlucht Recreatie Zuid-Holland.

Deze personen worden bedankt voor de constructieve en positieve wijze waarop zij het onderzoek hebben begeleid.

Fig. 1 Ligging van de bossen.

SAMENVATTING

In vijf kleine bossen in Zuid-Holland is in opdracht van de consulent Natuur, Bos, Landschap en Fauna van de provincie onderzoek gedaan naar gebruik en beleving van de bossen. Daarnaast zijn gesprekken gevoerd met de ontwerpers en beheerders van de bossen en met vertegenwoordigers van de gemeenten waartoe de bossen behoren. De belangrijkste resultaten worden hieronder kort samengevat. Er zijn algemene resultaten, geldig voor alle onderzochte bossen, en specifieke resultaten, per bos.

Algemeen

— De bossen worden heel vaak bezocht, zowel in termen van herhaalbezoek als in absolute aantallen bezoekers. Herhaalbezoek: over alle onderzochte bossen genomen komen de bezoekers er gemiddeld bijna anderhalf keer per week. Absolute aantallen: als ervaringsgegeven wordt aangenomen dat jaarlijks 1,6 miljoen mensen een bos bezoeken. Dit geldt voor alle bossen samen, de grote bossen op de Veluwe en de kleine dorpsbossen. Samen is er 320 000 ha bos in Nederland. Dit betekent gemiddeld over al het bos 500 bezoekers per ha per jaar. Vergeleken met het geschatte jaarbezoek ligt het bezoek aan het Broekpolderbos te Vlaardingen daar royaal boven. De bossen bij Papendrecht, Oud-Alblas en Zuid-Beijerland liggen vlak tegen het gemiddelde aan (uitgaande van de bovengrenzen van de prognose voor het jaarbezoek resp. 460, 373 en 463 bezoekers per ha per jaar). Alleen het Mallebos bij Spijkenisse ligt beduidend lager (geschatte bovengrens 277 bezoekers per ha per jaar). Dit laatste komt echter vooral door de relatieve onbekendheid van het Mallebos. Als extra 'handicap' hebben de onderzochte bossen, behalve dat ze klein zijn, ook nog het feit dat ze nog erg jong zijn - en daarmee onaantrekkelijker dan volgroeid bos. Al met al vervullen de bossen voor een grote groep mensen (absolute aantallen) dus een belangrijke functie die veel verder gaat dan even de hond uitlaten (zoals blijkt uit het herhaalbezoek).

— De meeste bezoekers komen uit de directe omgeving (binnen een straal van 2,5 km). Alleen het bos bij Papendrecht heeft ook een regionale functie. Dit ligt niet aan de grootte van dat bos maar waarschijnlijk aan zijn ligging (aan een provinciale weg en vlak bij de afslag van een snelweg) en aan de bebording (het is duidelijk aangegeven).

— De bossen worden voornamelijk gebruikt door wandelaars. Voor fietsen en paardrijden zijn geen voorzieningen getroffen; de beheerders vinden de bossen daarvoor te klein. Veel omwonenden vinden dit jammer. Zij zouden het bos graag meenemen als onderdeel van een grotere tocht en zien ook best mogelijkheden voor fietsen en/of paardrijden door anderen, alleen liever niet op de wandelpaden.

— Alle onderzochte bossen zijn jong. Dit betekent o.a. dat het op de bodem nog licht is waardoor er veel brandnetels voorkomen. Bezoekers vinden dit erg bezwaarlijk omdat het de toegankelijkheid van het bos hindert. Ook zijn de bomen nog tamelijk dicht op elkaar geplant, wat de toegankelijkheid eveneens belemmert. Alleen het Broekpolderbos kan men op sommige plaatsen zo maar inlopen.

— Alle bossen hadden bij de aanleg ook een produktiedoel. Dit heeft geleid tot een vak-gewijze aanleg met een eenzijdig sortiment per vak en een recht padenstelsel. Beide worden als negatief ervaren door bezoekers.

De verschillende deelonderzoeken geven als voornaamste resultaat dat alle bossen intensief gebruikt worden door recreanten, maar dat de huidige inrichting voor produktie zich slecht verdraagt met de gewenste inrichting voor recreatie. Bovendien vindt men de gebruiksmogelijkheden nu te beperkt; er zou ook gefietst en paard gereden moeten kunnen worden. Wandelaars zouden daar geen bezwaar tegen hebben; wat dat betreft kan er meer dan de beheerders denken. Voorts kan het gebruik waarschijnlijk nog aanzienlijk bevorderd worden door een actieve(re) houding van de gemeente en Staatsbosbeheer wat voorlichting betreft.

Hoewel de bossen alle positief gewaardeerd worden staan ze nog ver af van het ideaal dat mensen van bos hebben, zowel kwantitatief, qua grootte, als kwalitatief, qua variatie en verrassing. Ze zijn nu geschikt voor een korte wandeling, maar liefst zouden de mensen er langer in willen verblijven. Wel vindt iedereen de bossen goed in het landschap passen. Ook de combinatie bos-water ziet men wel zitten in Zuid-Holland, zeker als het water een plek is waar zich (ook) natuur kan ontwikkelen.

Specifiek

Elk bos blijkt specifieke kwaliteiten te hebben, afhankelijk van lokale omstandigheden en hoe ontwerp, beheer en bestuur ter plekke inspelen op mogelijkheden. Dit betekent dat de planning van bossen op twee niveaus moet plaatsvinden, regionaal en lokaal, of globaal en specifiek. Op lokaal niveau zijn de volgende bevindingen gedaan:

— Het Broekpolderbos bij Vlaardingen. Dit is het enige van de onderzochte bossen dat door de gemeente zelf beheerd wordt. Zoals uit de gesprekken met de gemeentelijke bestuurders blijkt heeft dit voor- en nadelen. Een voordeel is dat er in de plaatselijke pers ruimschoots aandacht aan het bos wordt besteed en dat een aantal gemeentelijke diensten actief met het bos bezig zijn. Een nadeel is dat de gemeente het bos ziet als één van de belangen en het afweegt tegen andere belangen, zoals een schouwburg of woningbouw.

Het Broekpolderbos is ook het enige bos dat oorspronkelijk niet is opgezet voor de recreatie. Doel was grondverbetering, houtproduktie en beplanting van de voormalige vuilstort (waarvan het bos nog steeds sporen vertoont in de vorm van opduikend vuil). Later hebben er echter wel recreatieve aanpassingen plaatsgevonden, vooral wat de aanleg van paden betreft.

Hoewel de gebruikers de eentonigheid van de beplanting en het vuil wel constateren, heeft het bos toch een hoge belevingswaarde en zou men het niet graag missen. Veel ondervraagden zouden graag een bijdrage aan de gemeente betalen voor het behoud van het bos als dat zou voorkomen dat er huizen gebouwd worden. Het bos wordt ook door anderen dan omwonenden mooi gevonden, zowel door zijn opbouw als door zijn paden. De opbouw is gelaagd, door de spontane opslag van vlier, en de paden zijn speciaal voor de recreatie aangelegd (en niet voor de produktie), d.w.z. kronkelend en dwars door het bos in plaats van langs twee vakken bos. Ook de wijze van verharding van de paden, met houtsnippers, wordt algemeen op prijs gesteld.

— Het Mallebos bij Spijkenisse. Het bos valt onder beheer van Staatsbosbeheer en grenst aan Park Vogelenzang, een gemeentelijk park. De twee objecten zijn geschei-

den door een brede boezem. Hoewel het de bedoeling is bos en park op elkaar aan te sluiten door een brug over de boezem is deze er om financiële reden nog niet gekomen. Het zou wel een verrijking betekenen van de recreatiemogelijkheden.

Van de onderzochte bossen is het Mallebos het minst bekend bij de omwonenden. Het ligt geïsoleerd, achter een industrieterrein, en aan het eind van een smalle, doodlopende dijk. Het is moeilijk bereikbaar. Ook is er geen parkeerterrein bij het bos, noch bebording aan het begin van de dijk die aangeeft dat er bos is. Het bos biedt goede wandelmogelijkheden en er wordt een oude kreek bij het bos betrokken, maar het padenstelsel is niet ideaal. Het loopt dood op de kreek, zodat men dezelfde weg weer terug moet, en verder is er een mooi maar tamelijk onbegaanbaar pad langs de buitenrand, waar gebruikers zelf via een plank een overgang over een sloot gemaakt hebben.

Vlak voor het bos ligt een manege, die graag gebruik zou maken van het bos voor buitenritten, wat door kinderen nu ook al vaak illegaal gedaan wordt. De beheerder van het bos (Staatsbosbeheer), de gemeente en de manege-eigenaar zijn echter nog niet tot overeenstemming gekomen.

— Het bos bij Zuid-Beijerland. Dit bos is aangelegd om een kreek, een breed water met steile oevers. Het Waterschap, dat de kreek beheert, zou er geen bezwaar tegen hebben als de oevers afgevlakt werden, zodat water en bos beter geïntegreerd kunnen worden.

Het herhalingsbezoek in dit bos is erg groot; er zijn mensen die er elke dag komen. Hoewel de streek nog wel enige andere recreatiemogelijkheden biedt, is hier weinig bos bij. Als argument voor het bosbezoek werd vaker dan in andere bossen gezegd dat het gratis is. Ook de hond uitlaten is hier een belangrijker argument voor bezoek dan in de andere bossen.

Bij dit bos speelde de ontwerpvisie dat het bos niet hoog mocht worden om visueel niet te concurreren met de statige beplanting langs de dijken. In combinatie met het produktiedoel heeft dit geleid tot een compact, laag bos met een eenvoudig stelsel van rechte paden. Dit zijn graspaden die minimaal twee maal per jaar gemaaid moeten worden, willen ze geschikt blijven voor recreatie. Achterstallig onderhoud bij dit type paden leidt makkelijk tot overwoekering en onbegaanbaarheid, zeker bij nat weer. De gebruiksmogelijkheden van het bos worden hierdoor aanzienlijk beperkt.

— De twee bossen bij Oud-Alblas en Papendrecht: het Alblasserbos. In eerste instantie was het de bedoeling één groot bos te maken, maar door moeilijkheden met grondverwerving is dit niet doorgegaan. Het bos was vooral bedoeld als overloop voor Rotterdam, wat echter niet bleek te functioneren.

Wat een lokale of regionale functie betreft verschillen de twee bossen. Het bos bij Oud-Alblas heeft meer een lokale functie, de bezoekers van het Papendrecht bos komen ook van verder weg. De twee bossen hebben beide bijzondere plekken:

— In het bos bij Oud-Alblas staat nog het restant van een oude boomgaard. Hoewel de fruitbomen verwilderen kan er nog steeds geoogst worden; een mogelijkheid

waar de omwonenden dankbaar gebruik van maken (sommigen komen met kruiwagens het bos in).

- Het Papendrechter bos bevat een oude griend. Dit is nog een stukje echte natuur. Veel bezoekers vinden dit mooi.

1 INLEIDING

Doel van het onderzoek

Nog steeds bestaat er gebrek aan kennis over het feit hoe meningen en wensen van bosgebruikers zich verhouden tot ideeën van andere betrokkenen, zoals ontwerpers, bestuurders, omwonende niet-bezoekers, en beheerders van de bossen. Dit zijn kwantitatieve en kwalitatieve gegevens over:

- hoe is het feitelijke gebruik? (recreatie, kwantitatief);
- hoe worden de bossen door de bezoekers en door omwonende niet-bezoekers beleefd en gewaardeerd? (beleving, kwalitatief);
- welke betekenis hebben de bossen voor de landschappelijke structuur? (landschap, beleid ruimtelijke ordening);
- welke ideeën en opvattingen hadden de ontwerpers van de bossen en wat komt hiervan over bij de bezoekers? (ontwerp);
- welke rol spelen de bossen in het gemeentelijke beleid? (bestuur);
- hoe denken beheerders over de bossen? (technisch-economisch beheer).

Pas als er kennis over al deze aspecten is kan het beleid iets zeggen over de relevantie van bossen. Pas door vergelijking en onderlinge afweging van deze optieken en belangen (naast economische en ecologische afwegingen) kan er een verantwoord beleid gevoerd worden. Op al deze aspecten was onderzoek gewenst.

Uitvoering

Om overeenkomsten en verschillen in de optieken op te sporen, vond de opdrachtgever het gewenst het onderzoek door één instantie te laten uitvoeren. Op grond van expertise in kwalitatief onderzoek en het opsporen van kwaliteiten van landschappelijke elementen is de hoofdafdeling Landschapontwikkeling van het DLO-Staring Centrum gevraagd het onderzoek uit te voeren. Een doel van dit geïntegreerde onderzoek was ook om vast te stellen welke meerwaarde het laten uitvoeren van de verschillende typen onderzoek door een zelfde instelling heeft. Er zijn dus drie dingen die variëren:

- de bossen;
- de te onderzoeken groepen;
- het soort onderzoek (tellingen, voorgecodeerde enquêtes, informatieve gesprekken en diepte-interviews).

Het onderzoek is uitgevoerd in de herfst en winter van 1991-1992. Hoewel bij de opdracht uitgegaan is van vier bossen bleek het Alblasserbos uit twee zelfstandige bossen te bestaan. Dit brengt het onderzochte aantal bossen op vijf. Alleen in hoofdstuk 6, waar de resultaten van de schriftelijke enquêtes worden samengevat, is het Alblasserbos als één bos behandeld. Over de vijf bossen zijn gesprekken gevoerd met bestuurders van vijf gemeenten, omwonenden, vertegenwoordigers van twee beheersinstanties (de gemeente Vlaardingen en Staatsbosbeheer), twee leden van een ontwerpteam (verantwoordelijk voor vier bossen), een vertegenwoordiger van een bosbouwinstituut en een ontwerper, verantwoordelijk voor de aanleg van het bos bij Vlaardingen, en vertegenwoordigers van diverse belangengroepen, zoals een manege, het IVN, een wandelclub voor ouden van dagen, een school. Daarnaast zijn bezoekers-tellingen gehouden en zijn bezoekers schriftelijk geënquêteerd.

Opbouw rapport

Het rapport is als volgt opgebouwd: In *hoofdstuk 2* worden de werkwijzen besproken die in de verschillende deelonderzoeken zijn gebruikt. In *hoofdstuk 3* worden de onderzoeksbossen beschreven op: ontstaansgeschiedenis, huidige plannen, ligging ten opzichte van bevolkingsconcentraties, andere recreatieve voorzieningen in de omgeving en opzet en opbouw van de bossen naar paden en sortiment. *Hoofdstuk 4* geeft een aantal hypothesen, opgesteld na literatuuronderzoek, veldverkenningen en op basis van verwachtingen van de opdrachtgever. Ze vormen een aanscherping van de onderzoeksvragen. *Hoofdstuk 5* geeft een samenvatting van de tellingen die gehouden zijn in de bossen. De volledige gegevens staan in een apart rapport (Albers 1992). *Hoofdstuk 6* gaat in op de resultaten van de schriftelijke enquête, uitgedeeld tijdens de tellingen. Dit betreft het feitelijke gebruik en de waardering van de bossen. *Hoofdstuk 7* geeft de resultaten van interviews met omwonenden, gebruikers en niet-gebruikers van de bossen. Dit betreft vooral hun wensen waaraan een 'echt' bos moet voldoen. Deze wensen worden vergeleken met de daadwerkelijke eigenschappen van de bossen. *Hoofdstuk 8* geeft de visie van ontwerpers, beheerders en bestuurders op de bossen. In *hoofdstuk 9* worden de resultaten van de deelonderzoeken met elkaar in verband gebracht via het toetsen van eerder geformuleerde hypothesen. *Hoofdstuk 10* bevat conclusies en aanbevelingen.

2 WERKWIJZE

Op grond van oriënterende gesprekken met de opdrachtgever is begonnen met het opstellen van hypothesen op basis van:

- Een literatuurstudie. Een belangrijke bron van informatie bleek een aantal studies van Visschedijk van Staatsbosbeheer te zijn over het recreatief gebruik van grote, kleine en zeer kleine bossen. Deze studies hebben model gestaan voor het kwantitatieve gedeelte van het huidige onderzoek; tevens hebben ze geleid tot een aantal algemene hypothesen die voor dit type bossen in het algemeen gelden.
- Een uitgebreid veldonderzoek door de schrijvers. Op grond hiervan zijn voor elk bos een aantal specifieke hypothesen opgesteld over hoe ze gebruikt en beleefd worden.
- Verwachtingen en ideeën van de opdrachtgever over de bossen. Deze ideeën zijn in het onderzoek getoetst.

Deze voorbereidende stappen zijn gebruikt om de vraagstelling aan te scherpen.

De gecompliceerde vraagstelling leidde tot een onderscheid tussen verschillende groepen, die apart benaderd zijn:

- bosbezoekers;
- omwonenden, zowel bezoekers als niet-bezoekers;
- de ontwerpers van de bossen;
- beheerders;
- gemeentelijke bestuurders;
- specifieke belangengroepen.

Elk van deze groepen vertegenwoordigt een bepaald belang ten aanzien van de bossen. Doel van de deelonderzoeken was dit belang te verduidelijken en elke groep een visie vanuit hun optiek op de bossen te laten geven. Het gaat daarbij om:

- historische- of achtergrondgegevens, zoals ontwerpuitgangspunten en beheersvisies;
- gegevens over het actuele gebruik en de beleving;
- verdere plannen, zoals uitbreidingsplannen van gemeenten.

Samen moet deze informatie leiden tot een compleet beeld van het maatschappelijk belang van de bossen.

Het onderzoek bij de omwonenden heeft niet de pretentie representatief voor de hele bevolking te zijn, maar is indicatief: het gaat om het opsporen van relevante kenmerken van de bossen of het beheer daarvan voor deze groepen. Evenmin is er gestreefd naar uitputtendheid van indicaties omdat dit binnen de gestelde tijd en het beschikbare budget onmogelijk was. De indicaties die gevonden zijn, zijn echter alle deugdelijk onderbouwd.

Bosbezoekers

In de bossen zijn door een onafhankelijk bureau (SBW Advies en Onderzoek te Wageningen) tellingen verricht op vooraf vastgestelde telpunten. Dit was een cordontelling, d.w.z. dat er op alle in- en uitgangen is geteld. De tellingen zijn op 8 dagen

uitgevoerd, van 9.00 tot 18.00 uur en lopend vanaf de zomervakantie tot na de herfstvakantie. De resultaten van de tellingen zijn vastgelegd in een apart rapport (Albers 1992). Tijdens de tellingen zijn enquêteformulieren uitgedeeld aan mensen die zeiden deze thuis te willen invullen en in de bijgevoegde gefrankeerde antwoordenvolpette terug te sturen naar de onderzoekers van DLO-Staring Centrum. De resultaten van deze enquêtes staan in hoofdstuk 6 en bijlagen 1 en 2.

Omwonenden

Bij de omwonenden zijn de volgende groepen te onderscheiden:

- niet-deelnemers; mensen die niet geïnterviewd wilden worden;
- deelnemers aan het onderzoek. Deze werden geïnterviewd. Tijdens de interviews bleek dat deze groep verder onder te verdelen was in:
  - bezoekers van het bos;
  - niet-bezoekers van het bos.

De selectie van de omwonenden kwam als volgt tot stand: Op de stadsplattegrond werd gekeken welke straten in de buurt van het bos lagen, om de kans op bezoek en kennis van het bos zo groot mogelijk te maken. Vervolgens werden in het telefoonboek mensen gezocht die in die straten woonden. Deze werden aangeschreven met het verzoek aan het onderzoek deel te nemen. Na enkele dagen werden zij gebeld met de vraag of zij mee wilden doen. Zo ja, dan werd een afspraak gemaakt voor een gesprek; zo nee, dan werden zij telefonisch geïnterviewd over hun redenen voor niet-deelname en werd hen gevraagd of zij het bos kenden en of zij er wel eens kwamen. Dit om motieven voor niet-deelname en eventueel niet-bezoek te achterhalen. Met de deelnemers zijn gesprekken bij hen thuis gevoerd. Beide schrijvers hebben alle gesprekken gevoerd. De volgende onderwerpen kwamen daarbij aan de orde:

- Bekendheid met het bos, ook gerelateerd aan woonduur.
- Bezoekfrequentie, ook ten opzichte van andere recreatie-objecten.
- Redenen voor wel of niet-bezoek, zoals bereikbaarheid.
- Activiteiten in het bos en recreatieve activiteiten in het algemeen.
- Beleving van het bos; zowel het bos als geheel, de ligging van het bos in de omgeving, als onderdelen van het bos, zoals paden, water.
- Wensen ten aanzien van aanleg, inrichting en beheer van het bos en eventuele wensen ten aanzien van uitbreiding van het bos, of de aanleg van nieuw bos.
- De betekenis van voorzieningen.
- Landschappelijke betekenis en betekenis voor de woonomgeving.

Bij de gesprekken zijn negen fotoseries gebruikt met samen 61 foto's, om de ondervraagden te helpen zich in bossituaties te verplaatsen en zich een beeld te vormen van bovengenoemde onderwerpen. In deze gesprekken is ook gebruik gemaakt van informatie van de andere groepen, zowel in toetsende als in informatieve zin.

De gesprekken werden gehouden om inzicht te krijgen in motieven voor gebruik en waardering van bossen in het algemeen en het buurtbos in het bijzonder. Hoewel wel is aangesloten op de open vragen uit de schriftelijke enquête, kan informatie over de beleving toch nooit volledig uit enquêtes verkregen worden omdat de mogelijkheid tot doorvragen daar te beperkt is. De informatie uit de gesprekken moet dan ook vooral gezien worden als aanvulling op de informatie uit de enquêtes; niet als controle of als herhaling bij weer een nieuwe groep.

Ontwerpers

Doel van deze gesprekken was vooral het achterhalen van de ontwerpuitgangspunten voor de bossen. Gevraagd is onder meer:

- Met welke doelstellingen zijn de bossen ontworpen; wat waren de ideeën van de ontwerper?
- Waren er speciale uitgangspunten of randvoorwaarden bij de vormgeving?

Omdat tijdens de veldverkenningen in het Alblasserbos een grote plas bleek te ontbreken die er volgens het plan wel had moeten zijn is ook gevraagd of tijdens de aanleg afgeweken is van het ontwerp en zo ja, waarom.

Verder is geïnformeerd naar het verloop van het ontwerpproces, achtergronden van ideeën, e.d.

Beheerders

Het Broekpolderbos bij Vlaardingen wordt beheerd door de gemeente; de overige bossen worden beheerd door Staatsbosbeheer, zij het dat ze in verschillende districten vallen.

In de gesprekken met de beheerders ging het vooral om hun visie op:

- de aanleg van het bos;
  - de verdere ontwikkeling van het bos;
  - doelstelling(en) waarmee het bos wordt beheerd;
  - de wijze van gebruik door bezoekers en eventuele vormen van ongewenst gebruik, of overwegingen om bepaalde gebruiksvormen toe te laten en andere niet.
- Naast deze gesprekken zijn de beschikbare beheersplannen doorgelicht.

Gemeentelijke bestuurders

Aan de hand van de resultaten van de tellingen en de enquêtes zijn vervolgens gesprekken gevoerd met wethouders die openbaar groen of ruimtelijke ordening in hun portefeuille hebben van de gemeenten waar de bossen liggen. In twee gevallen waren dit niet de wethouders zelf maar door hen aangewezen plaatsvervangers. Vragen waren:

- Hoe is het bos aangegeven in het bestemmingsplan? Is er concurrentie van andere bestemmingen?
- Hindert het andere bestemmingen of bevordert het deze juist?
- Zijn er argumenten of plannen voor uitbreiding?
- Wordt er een relatie gezien met parken in de gemeente, worden ze bijvoorbeeld opgenomen in groenstructuurplannen?
- Wat is de rol van het bos in de totale recreatieve ontwikkeling van de streek?
- Hoe groot is de bevolkingsdruk op het bos?
- Zijn er knelpunten ten aanzien van gebruik en beheer?
- Zijn er klachten van gebruikers, zoals over de veiligheid?

Belangengroepen

Naast individuele gebruikers zijn er ook groepen gebruikers; zij hebben als groep belang bij het bos. Dit is een collectieve vorm van gebruik. Aangezien er een grote verscheidenheid in groepsgebruik is, kan verwacht worden dat bossen aan heel verschillende eisen moeten voldoen. Deze zullen waarschijnlijk anders zijn dan voor individuele gebruikers. Om dit na te gaan is een aantal vertegenwoordigers van groepen gevraagd welke kwaliteiten de bossen hebben voor hun groep. Het gaat om een

school, het IVN, het Hoekse Waardse Landschap, een manege en een wandelvereniging voor ouden van dagen. Deze ingang is niet uitputtend behandeld; uit tijdsgebrek zijn niet alle groepen die in aanmerking kwamen ondervraagd. Zo is er geen informatie over padvinders in het Broekpolderbos en jachthondenafrichters in het bos bij Zuid-Beijerland. Het gaat echter vooral om de vraag of deze groepen aparte eisen stellen en of die te combineren zijn met de wensen van individuele gebruikers.

De uitkomsten van de verschillende groepen zijn, voor zover mogelijk, met elkaar in verband gebracht. Dit heeft geleid tot aanbevelingen voor:

- het ontwerp van eventuele nieuwe bossen of bosuitbreiding;
- de voorlichting over (nieuwe) bossen, of de bewustmaking van de waarde van een bos;
- het beheer van (nieuwe) bossen.

3 GEBIEDSBESCHRIJVING

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de vijf bossen die in het onderzoek aan een nadere beschouwing zijn onderworpen. Bij elk van de bossen komen de volgende onderwerpen aan bod: de ontstaansgeschiedenis van het bos, de thans geldende plannen voor het grondgebied waarop de bossen liggen, de ligging van de bossen ten opzichte van bevolkingsconcentraties, de aanwezigheid van andere recreatieve voorzieningen in de omgeving en het uiteindelijke karakter van het bos.

De geschiedenis

De vier bossen zijn nog heel jong. De leeftijd varieert tussen de tien en twintig jaar. De wens tot aanleg van de bossen ligt meestal nog tien jaar eerder dan de datum van de eerste aanplant. In deze paragraaf wordt beschreven wat de motieven zijn geweest om het bos aan te leggen en hoe het proces van idee tot werkelijkheid is verlopen.

De thans geldende plannen voor het grondgebied waarop de bossen liggen

De gemeentelijke overheden kennen de verplichting om voor hun grondgebied bestemmingen juridisch vast te leggen in een bestemmingsplan buitengebied. In deze paragraaf zal het beleid van de gemeenten worden beschreven, zoals dat is vastgelegd in de diverse bestemmingsplannen. Ook de intenties van de provinciale overheid ten aanzien van de bossen zullen worden nagegaan.

De ligging van de bossen ten opzichte van bevolkingsconcentraties

Om de bezoekersaantallen te kunnen relateren aan de omvang van de bevolking die op loop en fietsafstand van de bossen woont, worden de aantallen mensen geschat die binnen een straal van 2,5 km en 5 km van de bossen wonen. Verder wordt aangegeven of er belangrijke barrières aanwezig zijn, waardoor de bossen moeilijk bereikbaar zijn.

Andere recreatieve voorzieningen in de omgeving

In deze paragraaf wordt een beeld gegeven van de 'concurrentiepositie' die de bossen innemen ten opzichte van andere voorzieningen voor de openluchtrecreatie.

Het karakter van het bos

Aan de hand van de voorafgaande analyses en een veldverkenning wordt een beeld geschetst van de vijf bossen en hun ligging in de directe omgeving. Hierbij wordt nader ingegaan op de opzet en opbouw van het bos, het padenbeloop, het sortiment, de grootte van de bossen, de leeftijd, de aanwezige voorzieningen, de staat van onderhoud, de toegankelijkheid en mogelijke bijzonderheden. In deze paragraaf wordt niet ingegaan op de meningen van gebruikers, ontwerpers, beheerders en bestuurders over deze onderwerpen.

Fig. 2 Ligging van het Broekpolderbos ten opzichte van bevolkingsconcentraties.

3.1 Vlaardingen - het Broekpolderbos

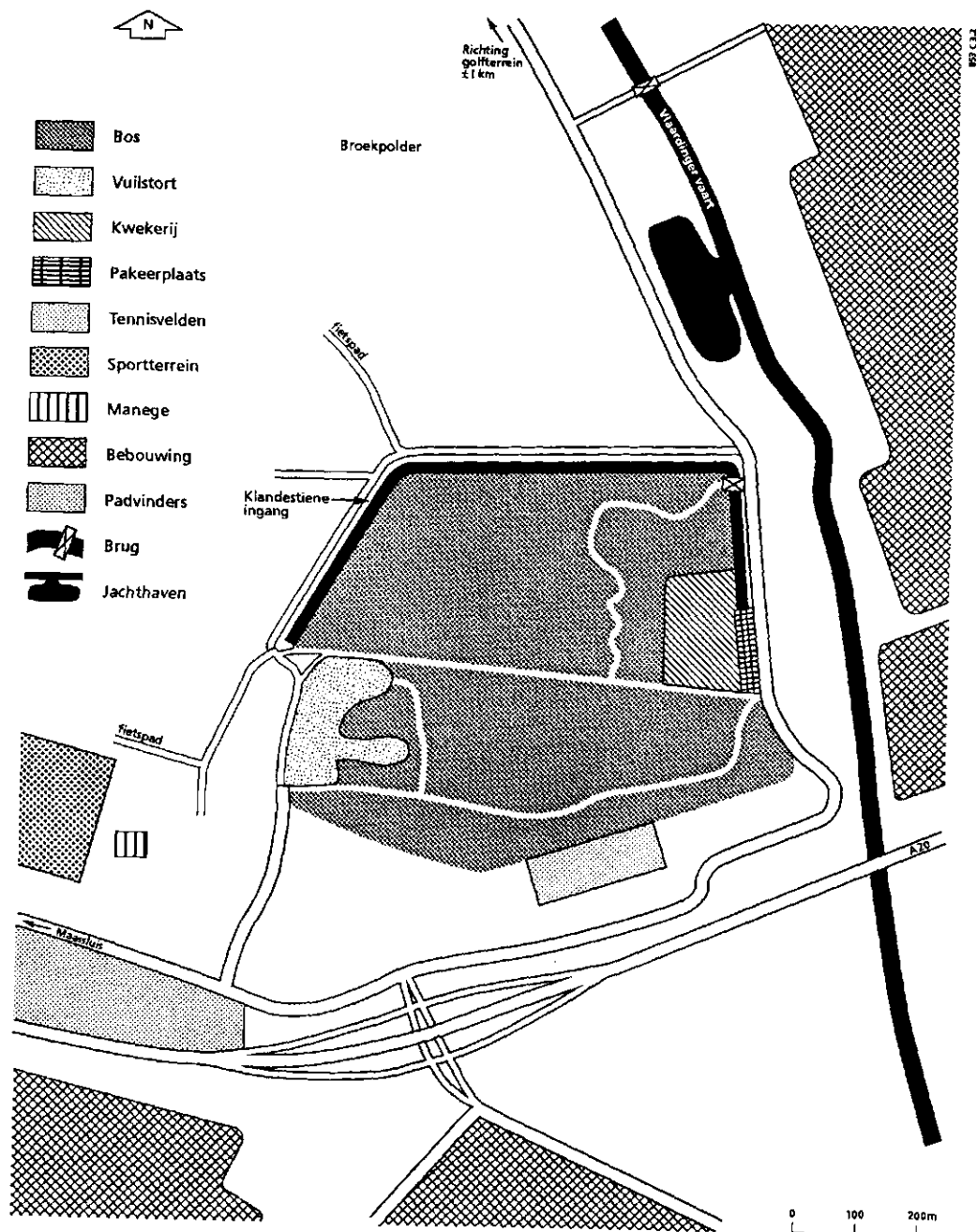
Geschiedenis

Het Broekpolderbos ligt in de zuidoosthoek van de Broekpolder, een tot 1956 laag gelegen veenpolder in het noordwestelijk deel van de gemeente Vlaardingen. In 1953 is het besluit genomen dat in de Broekpolder de laatste nieuwbouwwijk van Vlaardingen zou moeten komen. Om dit plan te kunnen realiseren werd in 1956 begonnen met het opspuiten van de polder met havenslib. De opspuiting is gefaseerd uitgevoerd, waarbij langs de randen van de polder geen of minder dikke pakketten slib zijn opgebracht. Tevens is van 1960 tot 1972 in het zuidoostelijk deel van de polder een gebied van ca. 20 ha opgehoogd met huisvuil. Rondom dit vuilstortterrein is een aparte afwateringssloot aanwezig, die uitmondt in de gemeentelijke riolering. Nadat de opspuiting was voltooid, heeft men in de Broekpolder enkele proefbeplantingen opgezet. Vervolgens zijn telkens gedeelten van de Broekpolder beplant, in eerste instantie ten behoeve van de houtproductie, later ook ten behoeve van de recreatie. Het bos dat verder onderzocht wordt beslaat slechts een zeer klein deel van de Broekpolder. Het is ca. 30 ha groot en ligt in de zuidoost hoek van de Broekpolder, gedeeltelijk op de voormalige vuilstortplaats.

Plannen

Voor de Broekpolder zijn in de jaren vijftig een drietal bestemmingsplannen vastgesteld, die nog altijd van kracht zijn. In deze plannen wordt aan het noordelijk deel van de Broekpolder en aan de strook langs de Vlaardingse Vaart een recreatieve functie toegedacht, terwijl het resterende gebied wordt bestemd voor stadsuitbreiding. In het structuurplan van 1978 is van deze visie afstand genomen. Van de plankaart behorend bij het structuurplan uit 1978 valt af te lezen, dat de functie van stedelijke recreatie en vooral de subfunctie stadspark of bos dominant diende te zijn en dat daarnaast hoofdzakelijk een plaats was toegekend aan sportvelden en overige recreatieve voorzieningen. Deze groene visie stond voor een deel op gespannen voet met het toen geldende streekplan. In 1980 heeft de gemeenteraad een bestemmingsplan vastgesteld, waarin een compromis was vervat (wervend woonmilieu) voor dat deel van de Broekpolder dat volgens de gemeente eigenlijk als bos diende te worden ingericht, terwijl de provincie daar de realisering van een stadsuitleggebied nastreefde. Het bestemmingsplan werd niet goedgekeurd en ook het door de gemeente ingestelde beroep bij de Kroon werd in 1984 afgewezen. In deze tijd werd duidelijk dat er in de Broekpolder misschien sprake was van een vervuilde bodem. De verplichte herziening van het bestemmingsplan werd opgeschort met het oog op het lopende bodemonderzoek. In het streekplan Rijnmond van 1985 kreeg het centrum van de Broekpolder uiteindelijk de bestemming buitenstedelijk recreatie en bosgebied, bestemd voor produktiebos. Hierbij werd de voorwaarde gesteld dat na voltooiing van de eerste cyclus van het produktiebos, in het licht van de milieutechnologie, opnieuw een uitspraak kan worden gedaan over het meest wenselijke grondgebruik van de Broekpolder. In het voorontwerpstructuurplan 1990 wordt gesteld dat gestreefd moet worden naar een stabilisering van het inwoneraantal van de gemeente Vlaardingen, zonder dat bebouwing van de Broekpolder nodig is. Het noordelijk deel van de Broekpolder ligt in het reconstructiegebied Midden-Delfland. Dit noordelijke deel moet volgens het vastgestelde deelplan Lickebaert de volgende functies vervullen: golfcourse, bos, spontaan te ontwikkelen beplanting en natuurgebied. Toekomstige streek en bestem

Fig. 3 Vlaardingen - Broekpolderbos.

mingsplannen mogen niet in strijd zijn met het vastgestelde deelplan in het kader van het reconstructieprogramma.

Ligging ten opzichte van bevolkingsconcentraties (fig. 2)

In een gebied met een straal van ca. 2,5 km rondom het bos wonen ca. 60 000 mensen. Ca. 150 000 mensen wonen binnen 5 km afstand van het bos. Hoewel het bos hemelsbreed dicht bij de woonwijken ligt, zijn de A20 en de Vlaardinger Vaart mogelijk barrières en verminderen zij de toegankelijkheid van het bos.

Andere recreatieve voorzieningen in de omgeving

Het bos is een onderdeel van de Broekpolder waar allerlei recreatieve voorzieningen voor fietsen, wandelen, paardrijden, golfen en kanoën aanwezig zijn. In de bredere omgeving zijn nog verschillende elementen die eveneens kunnen voorzien in de behoefte aan openlucht recreatie zoals het recreatiegebied Lickebaert, waarin eveneens een groot aantal voorzieningen gerealiseerd zijn. Ook is het Noordzeestrand niet zo heel ver.

Het karakter van het bos (fig. 3)

In 1973 en 1975 is onder andere in de zuidoost hoek van de Broekpolder ca. 30 ha met verschillende soorten populier ingeplant. Aan de randen van deze populierenbeplanting is een gemengd bosplantsoen aangebracht met o.a. gelderse roos, braam, meidoorn, vlier, lijsterbes, berk en els. De populierenaanplant heeft zich goed ontwikkeld. Er is een ondergroei van vlier ontstaan. In tegenstelling tot de andere bossen is het bos niet ingedeeld in vakken, gescheiden door grasbanen. De afgelopen jaren is de aanplant ontsloten ten behoeve van de recreatie. Via houtsnipperpaden en vonders over de greppels zijn enkele wandelroutes uitgezet, die door het bos kronkelen. De belangrijkste toegang tot het bos ligt aan de Watersportweg. Hier is ook enige mogelijkheid tot parkeren en staat een bord waarop de duur van de verschillende routes staat aangegeven. Daarnaast zijn er nog twee kleine toegangen. Het zuidelijk deel van het bos ziet er nogal onverzorgd uit door bovenkomend vuil van de voormalige vuilstort en doordat de weg (het pad) naar een nog in gebruik zijnd deel van de vuilstort nogal stukgereden is.

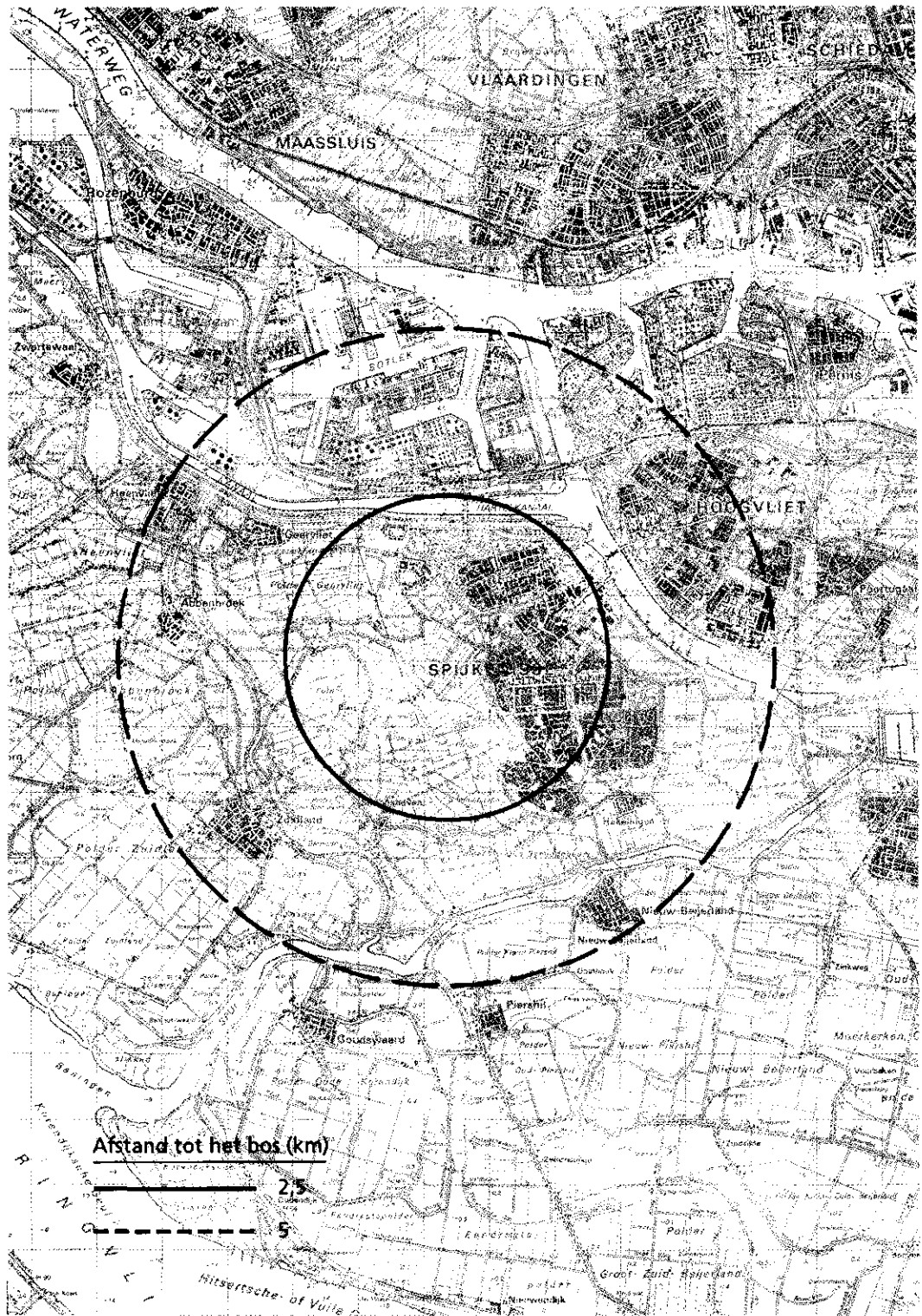
3.2 Spijkenisse - het Mallebos

Geschiedenis

In 1973 verschijnt het ruilverkavelingsrapport Voorne Putten. In dit rapport wordt behalve het recreatiegebied de Bernisse (een element van formaat voor de openlucht recreatie) nog een viertal landschappelijk te ontwikkelen gebieden aangegeven. Een van deze vier gebieden is het gebied tussen het snel groeiende Spijkenisse en de belangrijkste natuurterreinen in het veengebied, namelijk de Vierambachtenboezem, de polder Biert en het Welvliet. Voor de realisering van dit gebied een maximaal 135 ha groot, visueel aaneengesloten complex zou grond worden aangekocht door de Stichting Beheer Landbouwgronden. Het op het landschapsplan aangegeven landschappelijk te ontwikkelen gebied was hiertoe ongeveer 1,5 x zo groot als de genoemde 135 ha, die nodig was om het plan te verwezenlijken. Uiteindelijk is men er niet in geslaagd de 135 ha te verwerven. Ook de plek waarop het 40 ha grote bos is gerealiseerd wijkt enigszins af van de oorspronkelijke ideeën zoals weergegeven in het landschapsplan. In 1980 is ca. 25 ha ingeplant, in 1991 is de resterende 15 ha ingericht.

Plannen

Het Mallebos ligt op het grondgebied van de vroegere gemeente Geervliet. Enkele jaren geleden heeft er een grenswijziging plaatsgevonden, waardoor het grondgebied waarop het Mallebos is aangelegd nu tot de gemeente Spijkenisse behoort. De ge

Fig. 4 Ligging van het Mallebos ten opzichte van bevolkingsconcentraties.

meente Spijkenisse heeft de plannen voor dit gebied nog niet aangepast. Dat wil zeggen dat het bestemmingsplan voor het Landelijk gebied van de gemeente Geervliet

uit juli 1974 thans nog rechtsgeldig is. In dit vigerende plan is nog geen sprake van bosaanleg; integendeel het grootste deel van het gebied is bestemd tot agrarisch gebied met landschappelijke en natuurwetenschappelijke waarden. De gemeente heeft in 1991 een structuurplan vastgesteld. In het Structuurplan Spijkenisse is het Mallebos grotendeels aangegeven als natuurgebied, stedelijk groen en recreatieve groenvoorzieningen. Direct ten noordwesten van het Mallebos is een bufferzone aangegeven, die bescherming moet bieden aan een reigerkolonie (anderen zeggen uilen) in een aangrenzend natuurgebiedje. In het zuidoosten grenzend aan het Mallebos, maar fysiek volledig van het Mallebos gescheiden door de Vierambachtenboezem, is het park Vogelzang ontwikkeld. Dit park is in het Structuurplan Spijkenisse eveneens bestempeld tot natuurgebied en stedelijk groen, recreatieve groenvoorzieningen.

Ligging ten opzichte van bevolkingsconcentraties (fig. 4)

Het Mallebos ligt aan de westrand van de gemeente. Dit betekent dat enkele wijken in het zuidoosten van de gemeente op meer dan 2,5 km van het bos liggen. Er wonen ca. 60 000 mensen binnen 2,5 km van het bos. In een gebied met een straal van 5 km rondom het Mallebos wonen ca. 110 000 mensen. Hoewel het bos voor veel inwoners van Spijkenisse hemelsbreed niet zo ver weg is, is het vanuit een aantal wijken slechts via een 'omweg' te bereiken. De toegankelijkheid is niet vanuit alle wijken even optimaal.

Andere recreatieve voorzieningen in de omgeving

Op geringe afstand, binnen een straal van 5 km, ligt het recreatiegebied Bernisse, waar delen met allerlei recreatieve voorzieningen afgewisseld worden met rustige delen.

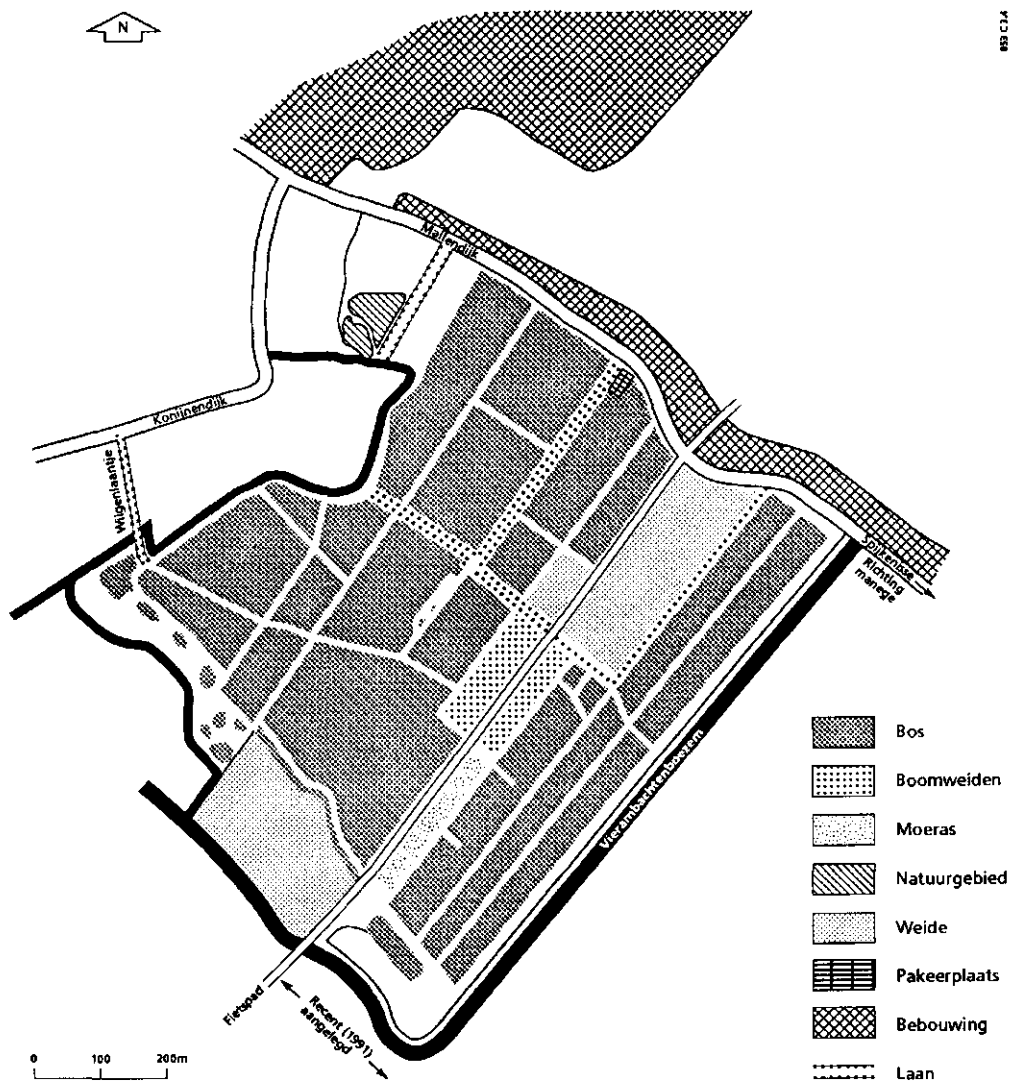
Het karakter van het bos (fig. 5)

Ten westen van de groeikern Spijkenisse, onder de rook van de industrie, wordt sinds 1980 een bosgebied ontwikkeld. Het oudste gedeelte (ca. 25 ha, 12 jaar oud), dat ten noorden van de vroegere trambaan (thans fietspad) van Spijkenisse naar Hellevoetsluis ligt, begint al enige volume te krijgen. Dit gedeelte van het bos is ingedeeld in verschillende vakken waarin voornamelijk allerlei populierensoorten in een heel dicht verband zijn aangeplant. Ook komen er wat vakken voor met els, wilg en es.

Het padenbeloop is volledig geënt op de vakindeling; nergens loopt een pad door het bos. De paden die aangelegd zijn voor de recreatie zijn halfverhard. Plaatselijk zou men ook gebruik kunnen maken van de brede grasbanen tussen de beplantingsvakken die niet specifiek voor de recreatie zijn aangelegd. Omdat de paden halfverhard zijn maakt het bos een redelijk verzorgde indruk.

In het in 1990/91 ingerichte gedeelte (ca. 15 ha) is niet alleen bos aangelegd. Langs het fietspad is bijvoorbeeld een slikkige strook ingericht waar zich een moerasvegetatie kan ontwikkelen. Ook de voormalige kreekoever heeft een nieuw profiel gekregen ten behoeve van natuurontwikkeling.

In principe is er vrij veel variatie in het gebied aangebracht. Zo zijn er enkele lanen aangelegd, zijn er boomweiden naast heel dicht geplante vakken, liggen er weilanden

Fig. 5 Spijkenisse - Mallebos.

tussen bospercelen en zijn er enkele plekken waar bijvoorbeeld solitair zijn geplant. Op dit moment echter, zijn deze elementen nog erg jong en weinig beeldbepalend.

Het bos wordt begrensd door twee kronkelende, smalle dijken: de Malledijk (geen doorgaand verkeer) en de Koningendijk (eenrichting verkeer). De belangrijkste toegang tot het bos ligt aan de Malledijk. Hier is enige gelegenheid tot parkeren (1 à 2 auto's). Daarnaast is het bosgebied bereikbaar vanaf het fietspad dat nu nog (in visueel opzicht) het bos begrenst, maar dat over enkele jaren midden in het bos ligt. De derde toegang van het bos wordt gevormd door een (knot)wilgenlaantje tussen twee weilanden dat de Koningendijk met het bos verbindt.

3.3 Zuid-Beijerland

Geschiedenis

In het rapport voor de ruilverkaveling Korendijke Strienemonde uit 1968 van de Centrale Cultuurtechnische Commissie staat op het plan van wegen en waterlopen, ongeveer op de plek waar het huidige bos is aangelegd, een 'kavel toe te wijzen aan een openbaar lichaam (art. 13)'. Deze kavel wordt in het ruilverkavelingsplan in het zuiden begrensd door het trace van de toen nog geplande nieuwe provinciale weg, de 'Hoorse weg', vanaf de A29 naar Goudswaard. Met de aanleg van het bos zou de ongelijkvloerse kruising van de Hoorse weg met de door het gebied slingerende kreek, de Borrenkeek, landschappelijk worden aangekleed.

Tevens werd hiermee de realisering een recreatievoorziening, langs de voor de sportvisserij belangrijke Borrenkeek, beoogd. Het bos zou door middel van wegbepantingen verbonden worden met het dorp Zuid-Beijerland.

Inmiddels is de ruilverkaveling afgerond. Langs de Borrenkeek is in 1977 een ca. 20 ha groot bos (inclusief populierenweide en kreek) verwezenlijkt. De Hoorse weg is niet aangelegd met als positief gevolg dat de toegankelijkheid van het bos vanuit Zuid-Beijerland niet door een barrière verminderd wordt.

Plannen

In het vigerende Bestemmingsplan Buitengebied van de gemeente Zuid-Beijerland uit 1977 heeft het gebied de volgende bestemmingen gekregen:

- bos,
- bos tevens gebied met elementen van natuurwetenschappelijke en landschappelijke waarde (Bn1) en
- water met natuurwetenschappelijke en landschappelijke waarde (bW).

Het bos ligt temidden van een gebied met de bestemming agrarische doeleinden, waar geen gebouwen zijn toegestaan (Az). Volgens de voorschriften mogen de gronden met bestemming bos uitsluitend worden gebruikt voor de landschappelijke aankleding door middel van bomen en struiken, de houtproductie en de dagrecreatie. De gedeelten met de aanduiding Bn1 uiteraard met behoud van de natuurwetenschappelijke en landschappelijke waarden.

Het bosgebied ligt thans in de gemeente Korendijke, ontstaan na samenvoeging in 1984 van verschillende gemeentes in de Hoekse Waard. De gemeente Korendijke heeft in 1991 een concept nota van uitgangspunten uitgebracht voor de herziening van het bestemmingsplan buitengebied. Uit deze nota blijkt dat het bos ten noorden van Zuid-Beijerland in het Streekplan Zuid-Holland-Zuid (1990) als een te handhaven en versterken element van landschappelijke, natuurwetenschappelijke en cultuurhistorische waarde is opgenomen. In het Provinciaal beleidsplan natuur en landschap (1990) is het bos als onderdeel van de provinciale ecologische hoofdstructuur is aangegeven.

Ligging ten opzichte van bevolkingsconcentraties (fig. 6)

Het belangrijkste dorp binnen een straal van 2,5 km rondom het bos is Zuid-Beijerland, dat in 1990 ca. 2500 inwoners telde. Op iets grotere afstand, ca. 5 km, liggen de dorpen Piershil, Numansdorp en Klaaswaal met gezamenlijk ca. 14000 inwoners.

Andere recreatieve voorzieningen in de omgeving

Er zijn binnen deze straal van 5 km, behalve voor de water en oeverrecreatie (de Hitsuise kade en Numansdorp), eigenlijk geen andere voorzieningen voor vrijetijdsbesteding in de openlucht.

Het karakter van het bos (fig. 7)

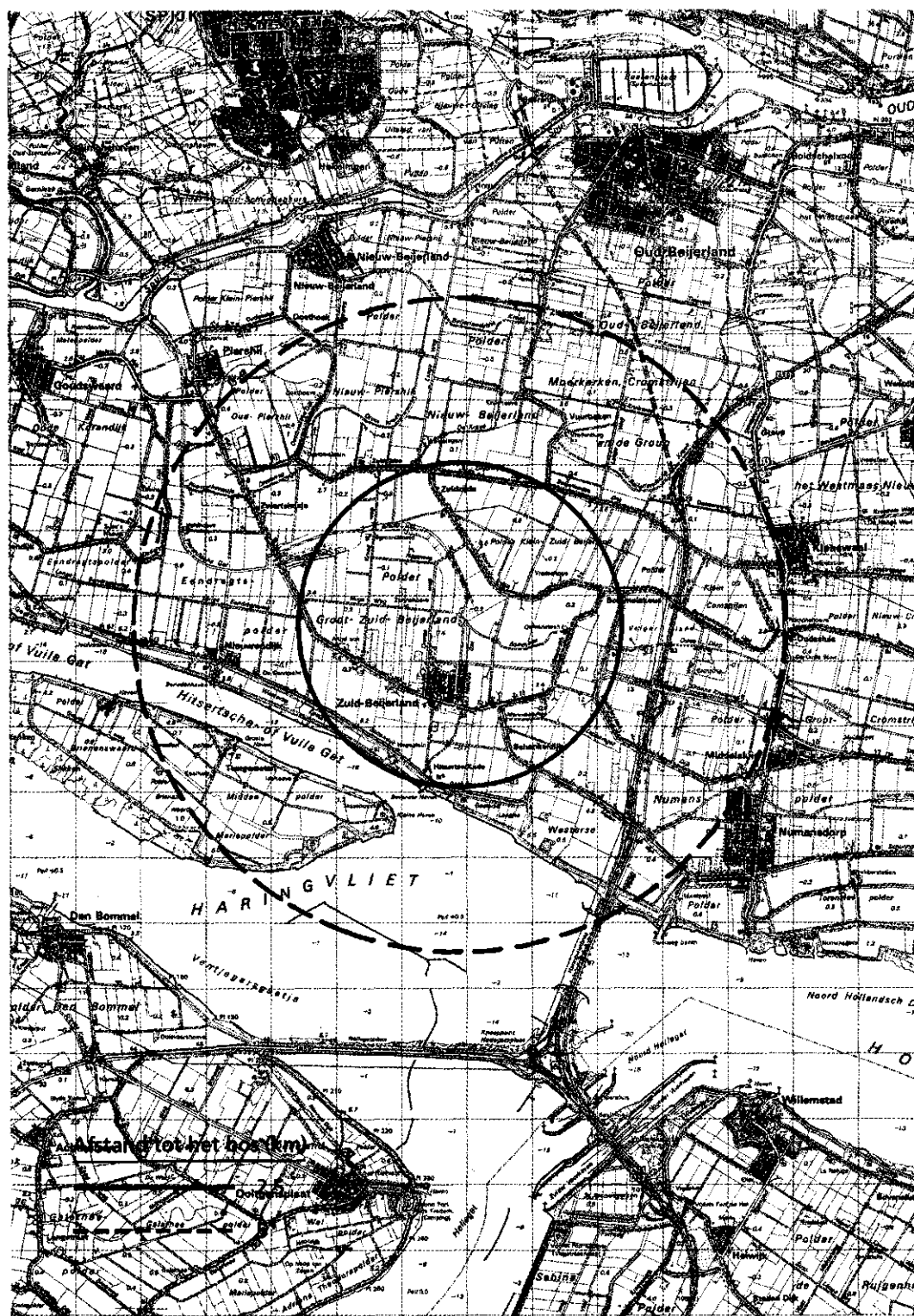
Het ca. 20 ha grote bos is in 1977/1978 geplant en inmiddels dus 14 jaar oud. Langs de kreek ligt aan weerszijden een ca. 20 m brede strook gras begrensd door min of meer rechthoekige beplantingsvakken. Deze vakken variëren in grootte (van 87 x 175 m² tot 50 x 100 m²). De vakken worden gescheiden door ca. 10 m brede grasstroken. De beplanting van de vakken is erg dicht en bestaat uit een, en in enkele vakken uit twee hoofdhoutsoorten. De randen van de vakken zijn gevarieerder wat betreft de soorten samenstelling waarbij er ook heesters toegepast zijn. Halverwege de kreek ligt een bruggetje waardoor beide zijden toegankelijk zijn. Aan het begin en het einde van het bos zijn er twee iets grotere open ruimtes waarbij in de open ruimte bij de toegang een bankje is gesitueerd. In het bos zijn geen paden aangelegd. De grasbanen tussen de bospercelen en langs de Borrenkeek worden als zodanig gebruikt, waarbij er verschillende grasbanen dusdanig overwoekerd zijn door brandnetels en bramen dat ze voor wandelaars vrijwel onbegaanbaar zijn.

Het boscomplex wordt door een ca. 600 m lange populierenweide met het dorp verbonden. Langs de populieren weide ligt een landbouwweg, de Bosweg. Aan het eind van de Bosweg, bij de zuidelijke toegang van het bos, liggen enkele parkeerplaatsen en staat een afvalbak. Deze parkeerplaatsen zijn feitelijk aangelegd voor de later tegen de westzijde van het bos gesitueerde volkstuintjes. Aan de noordzijde wordt het bos van af de Oranjeweg ontsloten door twee 15 m brede en ca. 300 m lange grasstroken langs de kreek. Tussen de oostelijke grasstrook en het aangrenzende bouwland staat een meidoornhaag.

3.4 Papendrecht/Oud-Alblas - het Alblasserbos

Geschiedenis

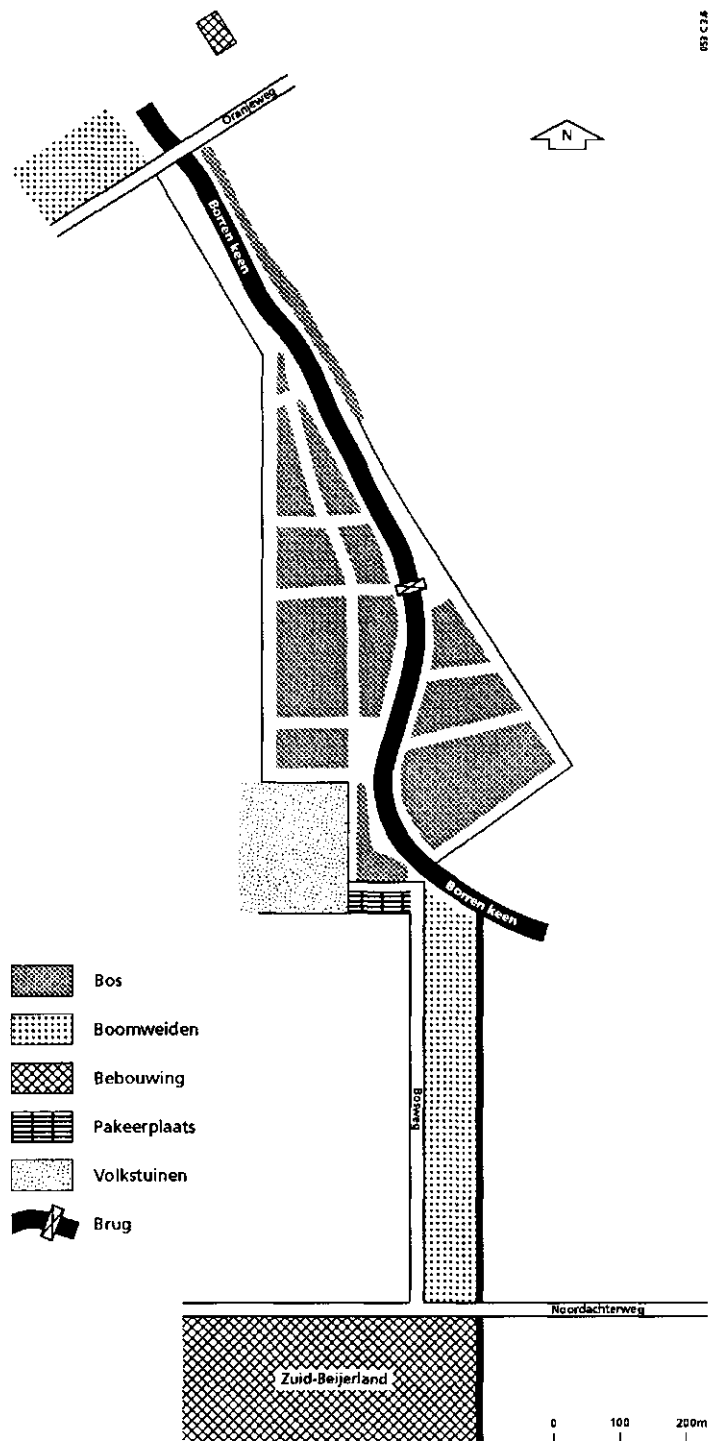
In 1963 wordt in het voorontwerp voor de ruilverkaveling Alblasserwaard aandacht geschonken aan de industriële ontwikkelingen in de randgebieden van de Alblasserwaard. Volgens het voorontwerp zou enerzijds het gehele middengebied, ook uit landschappelijke overwegingen, zijn agrarische bestemming moeten behouden en een landbouwkundig optimale uitrusting moeten krijgen. Anderzijds leek het wenselijk bij de uitvoering van de ruilverkaveling, gezien de groeiende stedelijke bevolking, aandacht te besteden aan de recreatiebehoeften in de Alblasserwaard. Hierbij diende in eerste instantie te worden gedacht aan de voorzieningen voor de dagrecreatie van de eigen bevolking van de Alblasserwaard. In het definitieve rapport voor de ruilver-

Fig. 6 Ligging van het bos bij Zuid-Beijerland ten opzichte van bevolkingsconcentraties.

kaveling Albasserwaard uit 1964 is dan ook in het zuiden en westen van het ruilverkavelingsblok een zone van ongeveer 500 ha bestemd voor mogelijke recreatievoor

Fig. 7 Het bos bij Zuid-Beijerland.

zieningen, waardoor aan deze zone een belangrijke functie als overgangsgebied tussen stad en platteland wordt toegekend. Deze gronden zullen volgens het rapport, via het plan van toedeling, ter beschikking van de betreffende gemeenten worden gesteld, voor zover in overeenstemming met de gemeentelijke bestemmingsplannen.

Fig. 8 Ligging van het Alblasserbos ten opzichte van bevolkingsconcentraties.

In 1964 ging het nog om de gemeenten Papendrecht, Oud-Alblas, Wijngaarden en Alblasserdam. Alleen in het toenmalige bestemmingsplan van Papendrecht is het

merendeel van het gebied aangegeven als gronden bestemd voor recreatieve doeleinden. De gronden worden tenslotte niet aan de gemeenten toegedeeld en de verwezenlijking van de plannen komt maar moeizaam van de grond. Uiteindelijk worden de gronden toebedeeld aan Staatsbosbeheer, waar in 1981 een rapport verschijnt dat ingaat op de uitgangspunten voor bosclementen in de Alblasserwaard. Het eerdere uitgangspunt gronden voor recreatieve doeleinden wordt in dit laatste rapport zeer terughoudend benaderd. Ook is de oorspronkelijke zone van 500 ha inmiddels gereduceerd tot twee bossen die respectievelijk ca. 60 en 40 ha groot zijn. In 1983 is men begonnen met de aanplant van deze twee bosclementen.

Plannen

Papendrecht: De gemeente Papendrecht heeft in 1961 een herziening van het Plan in Hoofdzaken vastgesteld. Slechts een klein gedeelte van de gronden die in het ruilverkavelingsplan waren aangewezen, zijn in dit plan bestemd voor 'recreatieve doeleinden, zoals sportterreinen, speelweiden e.d.' In een 2e partiële herziening van het Plan in Hoofdzaken in 1963 worden de gronden bestemd voor recreatieve doeleinden verder uitgebreid (vrijwel conform het later uitgekomen ruilverkavelingsplan). De goedkeuring van G.S. wordt in 1964 verleend. Opvallend is dat de gronden toentertijd niet de bestemming bos hebben gekregen. Deze tweede partiële herziening van het Plan in Hoofdzaken uit 1963 is nog steeds van kracht. De gemeente is nog niet bezig met het opstellen van een nieuw bestemmingsplan buitengebied. Wel heeft de gemeente in 1991 het initiatief genomen om, in het kader van de nadere uitwerking van het Groene Hart, GS te verzoeken de zone ten noorden van de A15 aan te wijzen als zoekgebied boscomplex. De stuurgroep Groene Hart heeft hierop negatief gereageerd.

Oud-Alblas (thans gemeente Graafstroom): De ideeën voor het ontwikkelen van een zone bestemd voor recreatievoorzieningen uit het ruilverkavelingsplan vonden in 1964 in de gemeente Oud-Alblas minder gehoor. Het gebied waar later het bos is verwezenlijkt krijgt in twee opeenvolgende bestemmingsplannen (respectievelijk goedgekeurd in 1956 en 1976) de bestemming agrarisch gebied. Pas in het daarop volgende Plan Landelijk Gebied (goedgekeurd in 1983) krijgen de gronden een bosbestemming. Als gevolg van een gemeentelijk herindeling ligt het bos thans in de gemeente Graafstroom. Deze gemeente is bezig om een nieuw bestemmingsplan buitengebied voor te bereiden. Eind 1991 heeft het ontwerp bestemmingsplan buitengebied ter visie gelegen en het is het inmiddels door de Raad vastgesteld. Tot dit plan is goedgekeurd is het Bestemmingsplan Buitengebied van de gemeente Oud-Alblas uit 1983 nog rechtsgeldig. Hierin zijn de gronden waarop het bos ligt bestemd voor bosgebied alsmede voor het behoud en/of herstel van de actuele en potentiële landschappelijke en natuurlijke waarden. Direct grenzend en gedeeltelijk in het bos liggen drie beschermde archeologische monumenten en twee terreintjes van oudheidkundige waarden. Het bos is aan de oost en westzijde omgeven door gebied bestemd voor agrarische doeleinden zonder bebouwing. Voor de bestemmingen in het onderzoeksgebied doen zich overigens geen wijzigingen voor in het door de Raad vastgestelde Bestemmingsplan Buitengebied ten opzichte van het vigerende plan.

Ligging ten opzichte van bevolkingsconcentraties (fig. 8)

De beide bosclementen liggen aan de noordzijde van de grote stedelijke bevolkingsconcentraties. In de zones van respectievelijk 2,5 en 5 km rond het bos bij Papendrecht/Wijngaarden wonen ca. 2 000 en 64 000 mensen. Het bos heeft drie toegangen. Twee van de drie toegangen liggen dicht bij elkaar vrijwel aan de provinciale weg N214. Hier is ook een picknick plaats gerealiseerd. De derde toegang ligt bij het dorpje Wijngaarden. De A15, die tussen de woonwijken van Papendrecht, Sliedrecht en Hendrik Ido Ambacht en het bos ligt, zou een barrière kunnen vormen voor de toegankelijkheid van dit bos vanuit deze wijken. Binnen de zone van 2,5 km rond het bos bij Oud-Alblas wonen ca. 17 000 mensen. Het gebied met een straal van 5 km rond dit bosclement telt ca. 121 000 inwoners. Er zijn twee toegangen naar het bos die direct aansluiten op het dorp Oud-Alblas. Deze twee ingangen liggen voor niet ingewijden wel tamelijk verborgen. De derde ingang ligt vlak bij de A15 op relatief grote afstand van Oud-Alblas, maar wel vrij dicht bij Papendrecht.

Andere recreatieve voorzieningen in de omgeving

Een van de weinige andere voorzieningen voor de openluchtrecreatie in de omgeving is het recreatiegebied de Merwelanden aan de overzijde van de Beneden Merwede. Dit gebied kent meer voorzieningen, zoals een zwemplas en een restaurant, dan de beide bossen.

Het karakter van het bos (fig. 9 en 10)

In tegenstelling tot de eerste plannen, waarin sprake was van een groot aaneengesloten bos ten noorden van Papendrecht tot aan Oud-Alblas en Alblasserdam, liggen er nu twee kleine, bijna tien jaar oude bossen, te ver uit elkaar om samenhang te vertonen. Hoewel de hoofdlijnen van beide bossen eigenlijk gelijk zijn, hebben de plaatselijke omstandigheden gezorgd voor een verschillende uitwerking van de beide bossen. De overeenkomsten tussen beide bossen zijn dat in beide bossen jonge populierenopstanden een groot aandeel (ca. 60%) van de oppervlakte in beslag nemen. Ook zijn in beide bossen relictten uit het oude landschap opgenomen. Bij Oud-Alblas een boomgaard, in het bos van Wijngaarden/Papendrecht verschillende percelen griendhout. Tevens is in beide bossen de indeling in vakken geënt op het vroegere verkavelingspatroon. Het merendeel van de (half verharde) paden is aangelegd tussen twee opstanden, is breed en rechtlijnig en lijkt vooral een functie te vervullen voor het beheer. Alleen in de oude gedeelten kronkelen paadjes door het bos. Op deze plekken zijn ook kleine rondwandelingetjes mogelijk terwijl voor het grootste deel van de ontsluiting geldt dat wandelaars over het zelfde pad heen en terug moeten. In beide bossen zijn enkele routes uitgezet. Op enkele boomweiden na zijn de opstanden in beide bossen zo dicht en de randen zo dicht begroeid met brandnetels, dat men niet tussen (onder) de bomen in een opstand kan lopen. De routes zijn zodanig getraceerd dat ze afwisselend langs de randen van het bos gaan en dan weer door stukken met aan weerszijden bos. Zowel het bos bij Oud-Alblas als het Papendrecht bos hebben verschillende toegangen. De belangrijkste toegangen zijn uitgerust met parkeervoorzieningen en overzichtsboarden waarop de routes staan aangegeven. Een belangrijk verschil tussen beide bossen is dat in het Oud-Alblasserbos een veel grotere oppervlakte met duurzaam hout is ingeplant (eik en linde) dan in het bos bij Papendrecht/Wijngaarden. Hoewel in beide bossen de opstanden nog gekenmerkt worden door

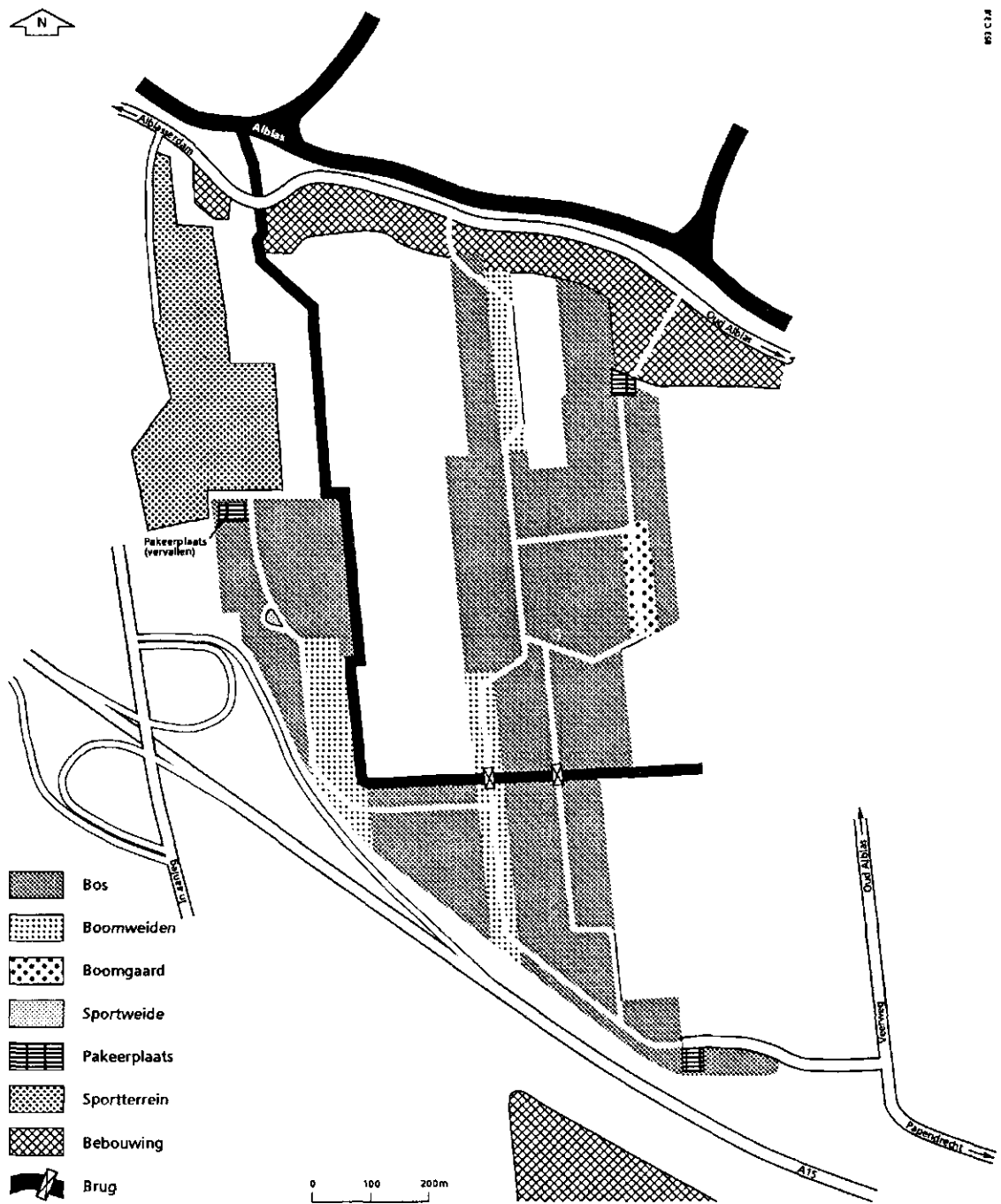

Fig. 9 Het Alblasserbos - Oud-Alblas.

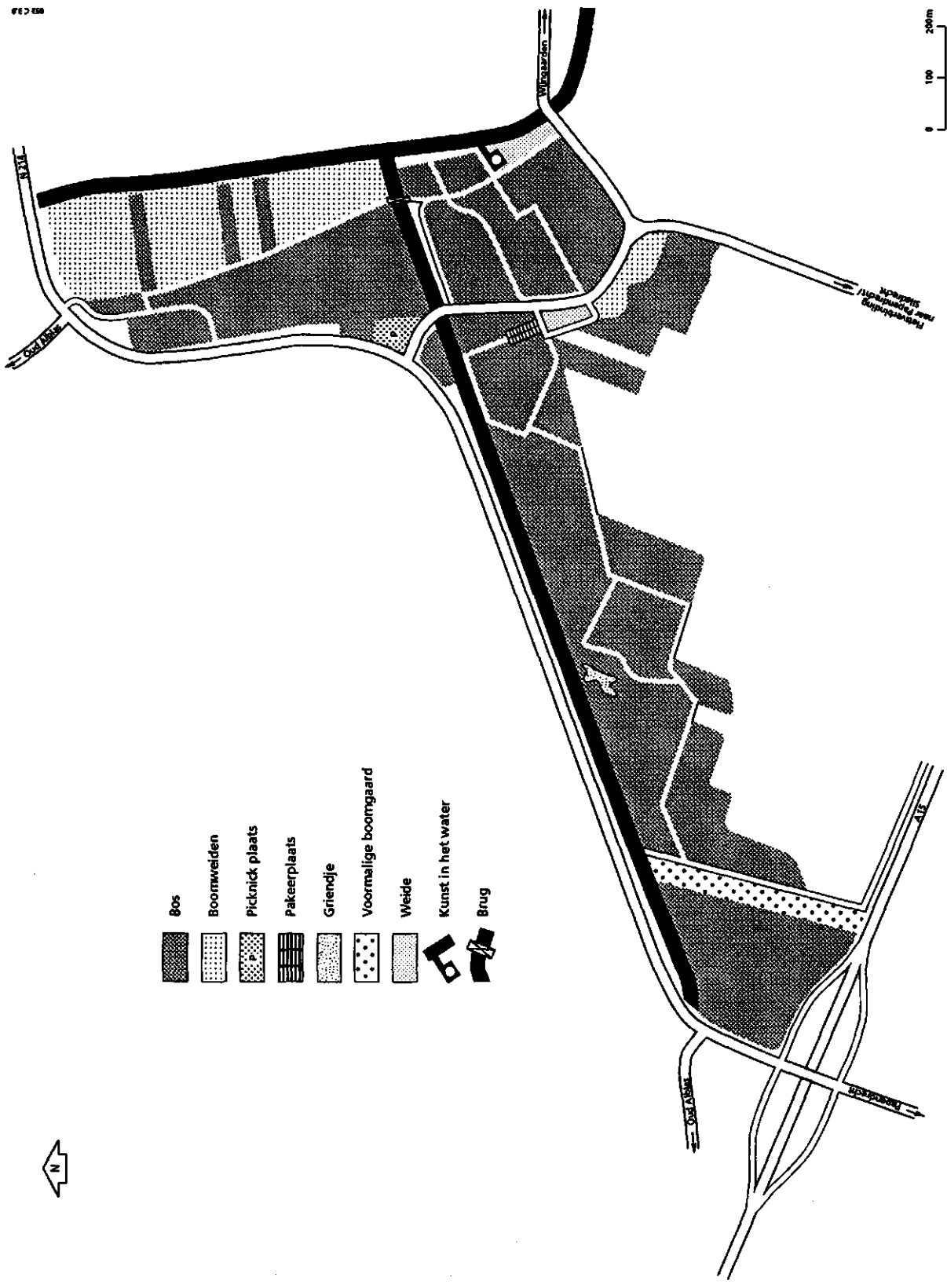

Fig. 10 Het Ablasserbos - Papendrecht.

een weelderige ondergroei van brandnetels ziet het bos er redelijk verzorgd uit. De paden zijn half verhard waardoor een gebrek aan onderhoud niet zo snel storend wordt als bij graspaden. In beide bossen geldt voor enkele maanden per jaar een aanlijngedod voor honden.

4 HYPOTHESEN

Om een duidelijker beeld te krijgen van de te onderzoeken problematiek is vooraf door de onderzoekers een groot aantal vooronderstellingen geformuleerd over het gebruik, de waardering, het functioneren in de samenleving van de bossen en nog vele andere thema's. Deze hypothesen worden in de loop van het onderzoek getoetst. Om het brede scala aan vooronderstellingen enigszins te ordenen is een indeling gemaakt in twee groepen hypothesen namelijk:

- hypothesen over kleine bossen in het algemeen. Deze hypothesen zijn veelal gebaseerd op uitspraken in recente literatuur;
- hypothesen die specifiek zijn voor de vijf bossen die in dit onderzoek aan een nadere beschouwing zijn onderworpen. Deze categorie hypothesen is vooral gebaseerd op verwachtingen van de opdrachtgever en van de onderzoekers na veldbezoek.

4.1 Algemene hypothesen op basis van literatuur

Een belangrijke ingang voor het opstellen van de hypothesen over de mate van gebruik en de soort activiteiten die men ontplooit in kleine bossen is het in 1988 verschenen rapport van het Staatsbosbeheer: 'De recreatieve functie van zeer kleine bossen', waarin bossen tot een grootte van 50 ha zijn onderzocht. Enkele resultaten van dit onderzoek zijn:

- de afstand die men aflegt voor bezoek aan kleine bossen is zelden meer dan 5 km;
- gemiddeld komt men 1,5 x per week naar het gebied;
- de meest beoefende activiteit in de bossen is wandelen;
- andere belangrijke activiteiten die men onderneemt zijn hond uitlaten, fietsen en luieren;
- voor het uitlaten van honden is de ligging van het gebied belangrijker dan het formaat.

Op basis van deze resultaten zijn voor de bossen in dit onderzoek de volgende hypothesen geformuleerd:

- 1 Kleine bossen worden vooral bezocht door mensen die in de directe omgeving wonen (straal van 5 km).
- 2 Het percentage herhalingsbezoek zal vrij groot zijn.
- 3 De belangrijkste activiteiten waarvoor men kleine bossen bezoekt zijn wandelen en honden uitlaten.
- 4 Het uitlaten van de hond in een bos hangt nauw samen met de ligging van het bos ten opzichte van de woonwijken. In de bosgebieden die tegen woonkernen liggen (in dit onderzoek zijn dit het Broekpolderbos in Vlaarding en het bos bij Oud-Alblas) zullen de hoogste percentages hondenuitlaters voorkomen.

In recente literatuur worden bezoekers op diverse manieren ingedeeld in categorieën. Boerwinkel onderscheidde in 1990 op basis van motieven of leefstijlen drie doelgroepen: natuurvorsers, natuurgenieters en vermaakzoekers. In het rapport 'Opnieuw: Recreatie in Meijndel' van de Werkgroep Recreatie uit 1991 worden deze drie doelgroepen verder genuanceerd. De volgende recreatieve doelgroepen worden onderscheiden:

- natuurgenieters; de groep waarvoor recreatie in belangrijke mate inhoudt het genieten van de bijzondere sfeer van landschappen in het algemeen en de verschillende objecten die zich daarin bevinden.
- natuurkenniszoekers: de groep die kennis wil krijgen van natuurwaarden;
- natuurverbondenheidzoekers: de groep die op emotioneel getinte wijze contact zoekt met natuurwaarden;
- natuurvorsers: de groep die emotioneel getinte kennisname zoekt van natuurwaarden;
- natuurontspanningzoekers: de groep die ontspanning en stimulansen voor zelfreflectie zoekt in de bijzondere sfeer van autonome levensgemeenschappen;
- rustzoekers: de groep die in een rustige omgeving afstand wil nemen van de dagelijkse (stedelijke) drukte;
- sociale ontspanningszoekers: de groep die ontspanning zoekt in de gecombineerde sfeer van een groene omgeving en contact met goede bekenden;
- uitdagingszoekers: de groep die uit is op fysieke confrontatie met de omgeving;
- vermaakzoekers: de groep die ruimte vraagt voor sociale contacten met een min of meer spontaan en verrassend verloop.

Geprobeerd is om voor deze negen groepen verschillen in ruimtedrag en activiteiten vast te stellen om op basis daarvan, bijvoorbeeld via zonerings, een gedifferentieerd groenaanbod in natuurgebieden te kunnen ontwerpen. Hoewel er verschillen zijn gevonden bleek de oorspronkelijke indeling in drie groepen het beste te werken. Een andere indeling in categorieën is een indeling op basis van activiteiten, zoals wandelen, paardrijden, trimmen, hond uitlaten en picknicken. In deze indelingen valt op dat alleen de bezoekers die bewust gekozen hebben voor een bezoek aan het bos in categorieën ingedeeld worden. De doelgroepen zouden kunnen worden uitgebreid met gelegenhedenbezoekers, toevallige bezoekers, speciaalgebruikers en passanten.

- 5 De verwachting is dat kleine, relatief jonge bossen vooral de groep gelegenhedenbezoekers (mensen die er komen omdat het bos naast de deur ligt) en natuurgebruikers (mensen die er vooral komen omdat je er lekker kunt wandelen) trekt.

Een conclusie uit het in 1988 verschenen rapport 'Verkenning indirecte economische effecten van bosuitbreidingen in de Randstad' van De Dorschkamp is, dat bos de waarde van de omliggende woonbestemming verhoogt. Ook zijn er positieve inkomenseffecten gesignaleerd in de aan recreanten dienstverlenende bedrijven zoals de horeca, maneges en golfsport. In dit onderzoek wordt niet ingegaan op het minimum formaat van de beplantingen waarbij deze effecten zich werkelijk voordoen. Wij verwachten weinig van de indirecte economische effecten van bossen tot ca. 50 ha grootte.

- 6 Kleine, jonge bossen bezitten niet die uitstraling die zorgt voor een positief effect op de waarde van de woningen in de directe omgeving.

- 7 Kleine bossen geven weinig aanleiding tot vestiging van afgeleide activiteiten (bijvoorbeeld horeca of maneges).

Uit het in 1989 gehouden onderzoek naar de Non-participatie en Gelderse dagrecreatiegebieden (Stec) blijkt dat een veelheid aan motieven ten grondslag ligt aan de non-participatie. Voor het verklaren van het non-participatiegedrag zijn de leeftijd en meer algemeen de levensfase de meest bepalende factoren. Per leeftijdsgroep zijn er specifieke motieven aanwijsbaar. Voorbeelden van dergelijke levensfase gebonden motieven zijn voor ouderen de slechte fysieke gesteldheid, voor 45-64 jarigen het 'geen zin hebben, liever aan andere vormen van recreatie deelnemen' en voor jongeren de slechte kwaliteit van de dagrecreatieprojecten. Niet is aangetoond dat het non-participatiegedrag betekent dat de elementen voor de betreffende groepen dan verder ook geen betekenis hebben. Voor het onderzoek heeft dit geleid tot de volgende hypothese.

- 8 De groep niet-bezoekers zal de bossen, ondanks het feit dat men om verschillende redenen geen actief gebruik maakt van de bossen, wel belangrijk vinden voor hun leefomgeving.

In de volgende paragrafen worden de verwachtingen die de opdrachtgever heeft ten aanzien van het functioneren van de vier (vijf) bossen vastgelegd. Daarnaast wordt ingegaan op de vooronderstellingen die na veldbezoek bij de onderzoekers leefden over het functioneren van de bossen.

4.2 Het Broekpolderbos in Vlaardingen

Verwachtingen van de opdrachtgever:

Het Broekpolderbos is als produktiebeplanting opgezet. Het is niet als recreatiegebied bedoeld, maar onder invloed van de recreatieve druk zijn er gaandeweg steeds meer recreatieve voorzieningen gekomen. Ook landschappelijke verbetering was geen specifiek doel bij de aanleg. De verwachtingen voor dit gebied zijn hierop gebaseerd: 'Van dit bos hebben we nooit het idee gehad dat het in recreatieve zin aantrekkelijk zou zijn. Onze hypothese is dat de ontsluiting op zich al een grote aantrekkelijkheid biedt. In plaats van bos zouden er bijvoorbeeld ook volkstuinen hebben kunnen liggen.'

Hypothesen na veldbezoek:

- 9 Dit bos zal van de vijf bossen het drukst bezocht worden om de volgende redenen:
- het grootste aantal mensen dat er dicht bij woont;
  - het is het oudste bos van de vijf te onderzoeken bossen;
  - je loopt hier al echt in een bos inplaats van tussen twee vakken met beplanting, dus met andere woorden sluiting van de boomkruinen boven het pad;
  - de paden lopen tamelijk willekeurig door het bos en geven niet de indruk van een utilitaire strook tussen twee verschillende percelen met beplanting;
  - het bos is een onderdeel van een veel groter, goed voor de recreatie ontsloten gebied, waarin een net van fiets- en ruiterspaden ligt;

- 10 Dit bos zal vaker onderdeel zijn van een route dan de andere bossen.
- 11 Het bos wordt gebruikt om te wandelen, de hond uit te laten en waarschijnlijk ook door crossende kinderen. De ruiter- en fietsroutes lopen langs de randen van het bos, maar zijn van het bos afgescheiden door een diepe, bijna droge sloot.
- 12 De voormalige vuilstort en het vrijkomende vuil maken het bos iets minder aantrekkelijk in de beleving.
- 13 Het padenbeloop in dit bos zal hoger gewaardeerd worden dan in de andere bossen (krommer).
- 14 Mensen zullen in dit bos vooral te voet komen. Fietsers zullen er langs gaan.
- 15 In dit bos zal een groot verschil tussen doordeweekse dagen/weekeind bezoek zijn. In het weekeind zal men meer naar andere recreatieve gebieden gaan (water?).

4.3 Het Mallebos in Spijkenisse

Verwachtingen van de opdrachtgever:

Het Mallebos is aangelegd als uitloopegebied voor de groeikern Spijkenisse. De verwachting is dan ook dat het bos als wandelgebied - wandelingen van ca. een uur - bijdraagt aan de recreatieve mogelijkheden in de directe omgeving. Verruiging van de paden beperkt waarschijnlijk het recreatieve gebruik. Verder dient het bos de stadsrandzone landschappelijk aantrekkelijk te maken.

Hypothesen na veldbezoek:

- 16 De recreatieve druk op dit bos zal nog niet zo hoog zijn. De reden voor deze vooronderstelling is de relatief slechte toegankelijkheid die onder andere tot uiting komt in:
  - de afwezigheid van parkeerplaatsen;
  - het eenrichting verkeer op de Konijnendijk;
  - de afwezigheid van een brug waardoor de aansluiting van het Mallebos op het park Vogelzang niet mogelijk is;
  - de rondweg die mogelijk een barrière vormt tussen de woonwijken en het bos.
- 17 Een tweede verklaring voor de verwachte geringe recreatieve druk is de jeugdige leeftijd van het bos. Verschillende percelen zijn pas vorig jaar aangeplant. Slechts een klein gedeelte is al wat ouder.
- 18 Het bos zal gebruikt worden voor de volgende activiteiten: wandelen, paardrijden, trimmen en hond uitlaten. Dit laatste waarschijnlijk in iets mindere mate dan in de andere bossen, omdat de afstand relatief groot is en er vrijwel geen parkeerplaatsen zijn.
- 19 Ondanks het feit dat het bos wordt gekenmerkt door een aantal afwijkende (relatief gedetailleerde) plekken, die op den duur een belangrijke rol in de beleving kunnen gaan spelen, zal het bos nu nog als saai worden ervaren. De bezoekers van dit moment zullen over het algemeen deze plekken niet signaleren vanwege de geringe ouderdom. Het gaat dan bijvoorbeeld om de laan, de iepencarré, de verbrede kreekoever, de notenplek en de moerasachtige plek.
- 20 Door de halfverharde paden is de toegankelijkheid goed, zeker in vergelijking met het bos in Zuid-Beijerland.

4.4 Zuid-Beijerland

Verwachtingen van de opdrachtgever:

Het bos zal functioneren voor de plaatselijke bevolking, vooral voor een zondagse wandeling en voor het uitlaten van de hond. Een van de doelen was het accentueren van een landschappelijk kenmerk, namelijk de kreek, door aan weerszijden (laag) bos aan te leggen en door het dorp met de kreek te verbinden door een open populieren weide. De verwachting is dat men het landschappelijk effect van de beplanting waardeert en dat dit effect vermoedelijk ook positief van invloed is op de waardering van fietsroutes. Wellicht zijn er wensen voor een verdere ontsluiting.

Hypothesen na veldbezoek:

- 21 Er wonen relatief weinig mensen in de buurt van het bos; de recreatieve druk zal derhalve niet zo heel hoog zijn.
- 22 Het bos wordt waarschijnlijk regelmatig voor de volgende activiteiten gebruikt: wandelen, hond uit laten, paard rijden en vissen.
- 23 Het bos zal als saai worden ervaren waarbij de volgende inrichtingsaspecten een rol zullen spelen:
  - rechte, te brede 'paden' (grasbanen);
  - ondoordringbaarheid van de opstand;
  - weinig afwisselende en hoge oevers van de kreek;
  - de eenzijdigheid van het assortiment (per vak).
- 24 Het maairegime voor paden en oevers wordt waarschijnlijk als onvoldoende beoordeeld.

4.5 Het Alblasserbos in Papendrecht/Oud-Alblas

Verwachtingen van de opdrachtgever:

De bossen waren bedoeld als extensief gebruikt bosgebied met bovenlokale functie; beide bosgebieden zouden elkaar versterken. Gezien de diverse activiteiten die in de bossen ontplooid worden, lijkt het bos goed aan te slaan bij de plaatselijke bevolking. Bij de opdrachtgevers leeft niet de illusie dat grote hoeveelheden stadsbewoners van Rotterdam het gebied bezoeken. Van het feitelijk functioneren, in de zin van welk soort gebruik weet men weinig.

Hypothesen na veldbezoek:

- 25 Het Alblasserbos zal als twee verschillende bossen worden ervaren.
- 26 Beide bossen zullen hun eigen publiek hebben, waarbij er weinig bezoekers zullen zijn die beide bossen bezoeken, al of niet in een tocht.
- 27 De enkele oudere plekken in de bossen zullen veel hoger gewaardeerd worden dan de rest van het bos. Dit komt mede doordat de paden daar een avontuurlijker en afwisselender karakter hebben.

- 28 Het Papendrechter bos zal een groter aandeel bezoekers van verder weg hebben, die met een auto zullen komen. Vooral door de ligging aan de provinciale weg en de relatief goed beborde auto-ontsluiting.
- 29 Over de paden zullen in het Alblasserbos minder klachten zijn dan bijvoorbeeld in Zuid-Beijerland, omdat ze door de half-verharding minder afhankelijk zijn van het mairegime.
- 30 Doordat de paden over het algemeen goed begaanbaar zijn zal het verzorgingsniveau in zijn algemeenheid ook beter beoordeeld worden.
- 31 De activiteiten waarvoor men naar het bos komt zijn waarschijnlijk wandelen en de hond uitlaten. Paardrijden en vissen horen hier niet echt tot de mogelijkheden.

5 RESULTATEN VAN DE BEZOEKERSTELLINGEN

Het Bureau SBW Advies en Onderzoek te Wageningen heeft in de vijf bossen bezoekerstellingen verricht. De resultaten zijn vermeld in het rapport 'Gebruik van kleine bossen in Zuid-Holland: een bepaling van het totale jaarbezoek' door Ir. P.L.W. Albers van het Bureau SBW (Albers, 1992). De prognoses van het jaarbezoek op basis van de tellingen zijn tot stand gekomen op grond van gangbare methoden, waarvan een verantwoording in het rapport van Albers is opgenomen.

5.1 Opzet van de tellingen

Er zijn cordontellingen gehouden. Bij alle in- en uitgangen van de bossen is geteld, om een volledig beeld van het bezoek te krijgen en zo betrouwbaar mogelijke prognosen te kunnen maken. In totaal waren er 13 telpunten (zie fig. 11 t/m 14), als volgt over de bossen verdeeld:

— Broekpolderbos Vlaardingen	3 telpunten;
— Mallebos Spijkenisse	3 telpunten;
— Zuid-Beijerland	2 telpunten;
— Oud-Alblas	2 telpunten;
— Papendrecht	3 telpunten.

Aan de bezoekers is gevraagd of zij bereid waren thuis een enquête in te vullen en op te sturen naar het DLO-Staring Centrum. Er zijn 703 enquêtes uitgedeeld. Van deze mensen is ook de postcode van hun woonadres gevraagd, voor herkomstonderzoek. De resultaten van de enquête worden besproken in hoofdstuk 6.

Op acht dagen is van 9.00 tot 18.00 uur al het ingaande bezoek geteld. Dit heeft een bezwaar. Zoals uit de resultaten van de enquêtes zal blijken is het herhaalbezoek in alle bossen erg hoog. Ophouden met tellen om zes uur 's avonds in de zomer betekent dat een aanzienlijk deel van het herhaalbezoek dan niet geteld zal worden, aangezien veel mensen 's avonds hun hond uitlaten of nog een avondwandeling maken. Het vastgestelde herhaalbezoek is dus hoogstwaarschijnlijk een *onderschatting* van het werkelijke cijfer.

De teldata liepen van 24/8/91 tot 27/10/91: 3 zondagen, 2 zaterdag, 2 woensdagen en 1 dinsdag. Er waren geen regendagen bij.

Bezoekers werden onderscheiden in de volgende categorieën:

- kinderen tot 12 jaar;
- vrouwen tot 25 jaar;
- vrouwen van 25-60 jaar;
- vrouwen ouder dan 60 jaar;
- mannen tot 25 jaar;
- mannen van 25-60 jaar;

— mannen ouder dan 60 jaar;

— aantal honden.

Daarnaast zijn groepsgrootte en groepssamenstelling geteld en het aantal wandelaars, hondenuitlaters, joggers, fietsers, ruiters, vissers, brommers, en werkverkeer.

Voor de volledige telgegevens zie Albers (1992).

5.2 Resultaten van de tellingen

Tabel 1 geeft een samenvatting van de bezoekcijfers.

Tabel 1 Bezoekfrequentie naar soort bezoeker

	VI	Sp	ZB	Pap	Alb	Totaal
kinderen	241	67	56	360	194	918
vrouwen	458	144	133	466	257	1458
mannen	734	155	173	576	325	1963
Totaal	1433	366	362	1402	776	4339
honden	182	82	195	178	117	754

Tabel 2 geeft de bezoekfrequentie naar soort groep.

Tabel 2 Bezoekfrequentie naar soort groep

	VI	Sp	ZB	Pap	Alb
Gemiddelde groepsgrootte	2,05	1,98	1,65	2,48	2,26
% 1-persoonsgroepen	45	21	51	20	34
% groepen dat hond uitlaat	22	32	60	27	29

Tabel 3 geeft de frequentie waarmee verschillende activiteiten bedreven werden.

Tabel 3 Frequentie naar soort activiteit

	VI	Sp	ZB	Pap	Alb	Totaal	
wandelen	723	96	86	991	541	2437	56
hond uitlaten	262	73	187	314	175	1011	23
joggen	126	14	5	3	20	168	6
fietsen	267	107	38	10	17	439	10
ruiters	17	58	20	-	-	95	
vissen	-	-	20	32	2	54	
brommers	7	3	6	-	-	16	
werk	9	-	-	7	6	22	
**overige	22	15	-	25	15	77	
Totaal	1433	366	362	*1382	776	***4319	

* Om onbekende redenen ontbreken hier 20 mensen.

** Overige Vlaardingen = bezoekers van de imkerij en de volkstuinen; Spijkenisse = paard en wagen, scooters en racemotoren; Papendrecht = padvinders; Alblas = plukken fruit.

*** Mensen zijn eenduidig aan een categorie toegekend. Zo zijn als wandelaars alleen mensen zonder hond of vistuig geteld. Maar veel hondenuitlaters wandelden ook (het alternatief is de hond fietsend of te paard uitlaten. Ook dat kwam voor). De categorie wandelaars is dus groter. Er zijn meer honduitlaters dan honden omdat ook een groep mensen een hond kan uitlaten.

Herkomst

Zoals bleek uit een inventarisatie van postcodes hebben de bossen een overwegend lokale functie, behalve het bos bij Papendrecht dat ook een regionale functie heeft.

5.3 Prognose van het jaarbezoek

Tabel 4 geeft de prognose van het te verwachten jaarbezoek.

Tabel 4 Onder- en bovengrenzen van het verwachte jaarbezoek

	VI	Sp	ZB	Pap	Alb
Ondergrens	16 300	4 560	5 930	17 500	9 500
Bovengrens	24 500	6 940	9 270	27 600	14 900

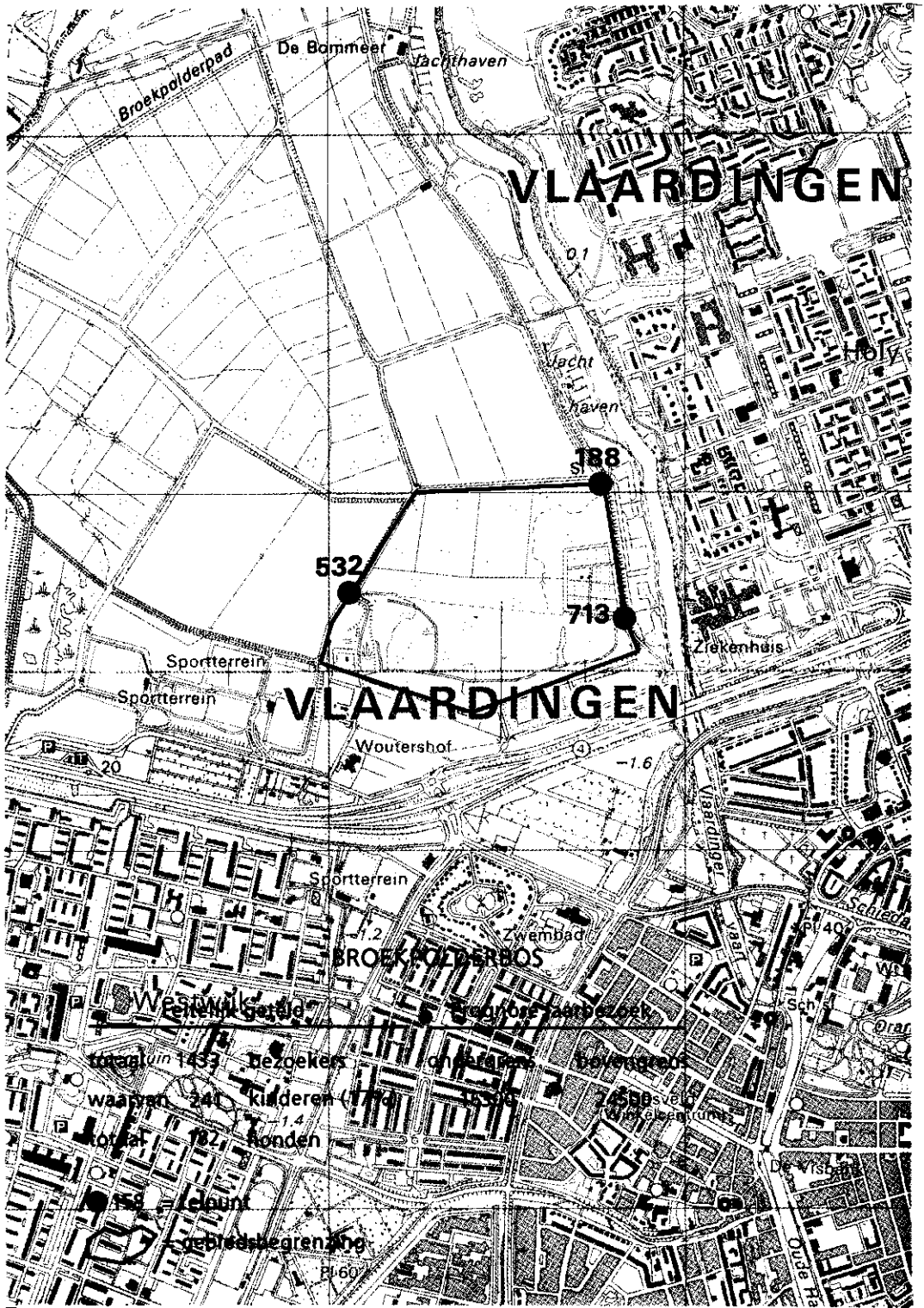
5.4 Conclusies

Het doel van de tellingen was het verkrijgen van een beeld van de omvang en de samenstelling van het jaarbezoek aan de vijf bossen. De bossen worden overwegend gebruikt door wandelaars. Door hekken zijn niet alle bossen toegankelijk voor fietsers. Welke andere recreatievormen in het bos plaatsvinden, hangt af van lokale omstandigheden. Zo trekt de aanwezigheid van water in het bos bij Zuid-Beijerland en Papendrecht vissers aan. Bij Vlaardingen, Spijkenisse en Zuid-Beijerland liggen maneges

in de buurt. Vooral vanuit de manege in Spijkenisse rijdt men door het bos. Onder de ruiters bevinden zich veel kinderen. De manege in Zuid-Beijerland ligt op grotere afstand waardoor alleen in het weekeind door het bos gereden wordt. Joggen wordt vooral in het Broekpolderbos bij Vlaardingen gedaan (geschat aantal: 1773 joggers per jaar), maar ook in de bossen bij Spijkenisse en Oud-Alblas. De ligging dicht bij de bebouwde kom lijkt in Vlaardingen de oorzaak van dat grote aantal.

In absolute aantallen zijn de bossen bij Vlaardingen en Papendrecht veel drukker bezocht dan de bossen bij Spijkenisse en Zuid-Beijerland. Tussen het minst en het meest bezochte bos zit bijna een factor 4 verschil. (Wat herhalingsbezoek betreft liggen deze verhoudingen echter net andersom, zoals in hoofdstuk 6 zal blijken; dan scoren Zuid-Beijerland en Spijkenisse het hoogst).

Fig 11 Resultaten van de tellingen in Vlaardingen.

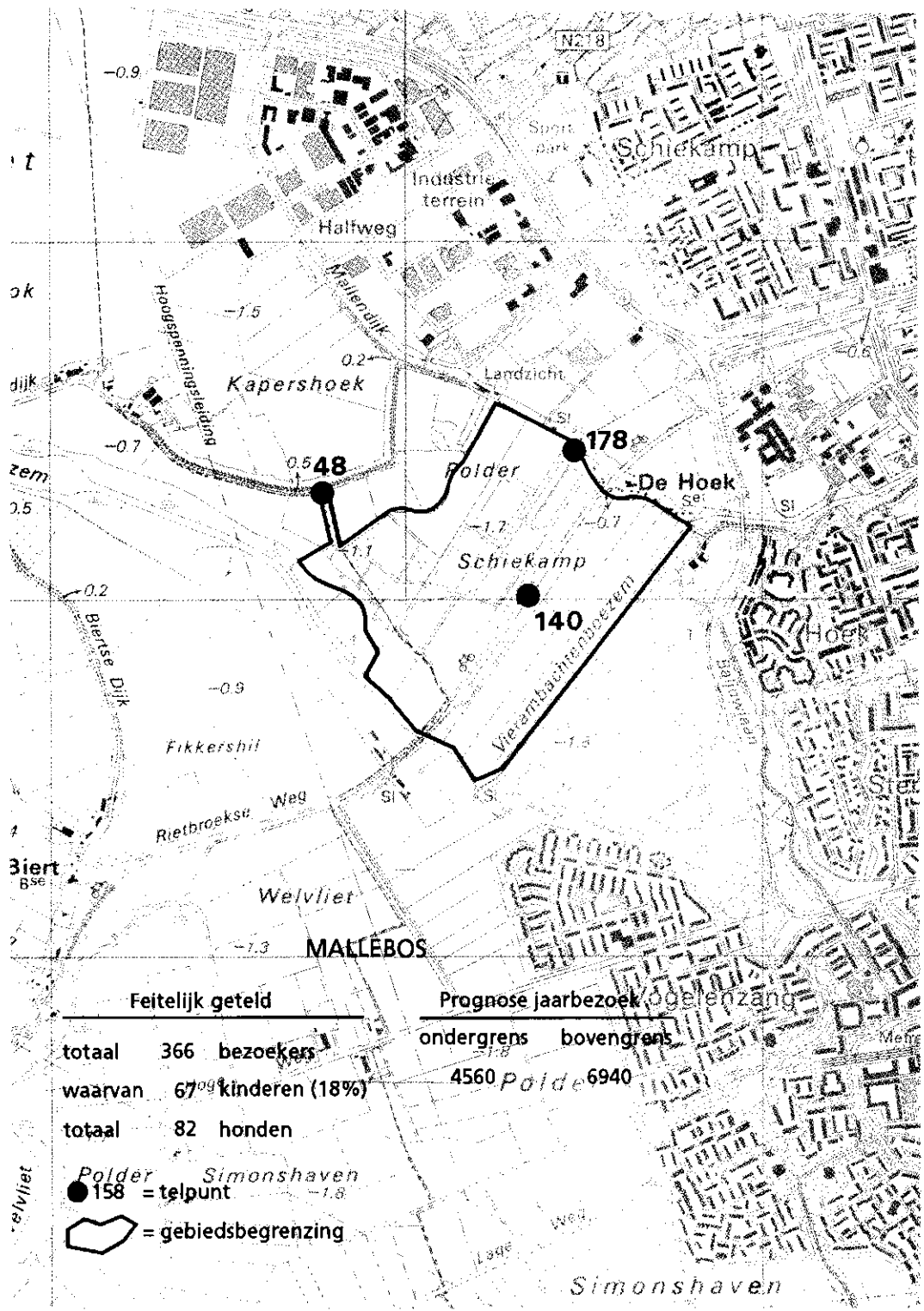

Fig 12 Resultaten van de tellingen in Spijkenisse.

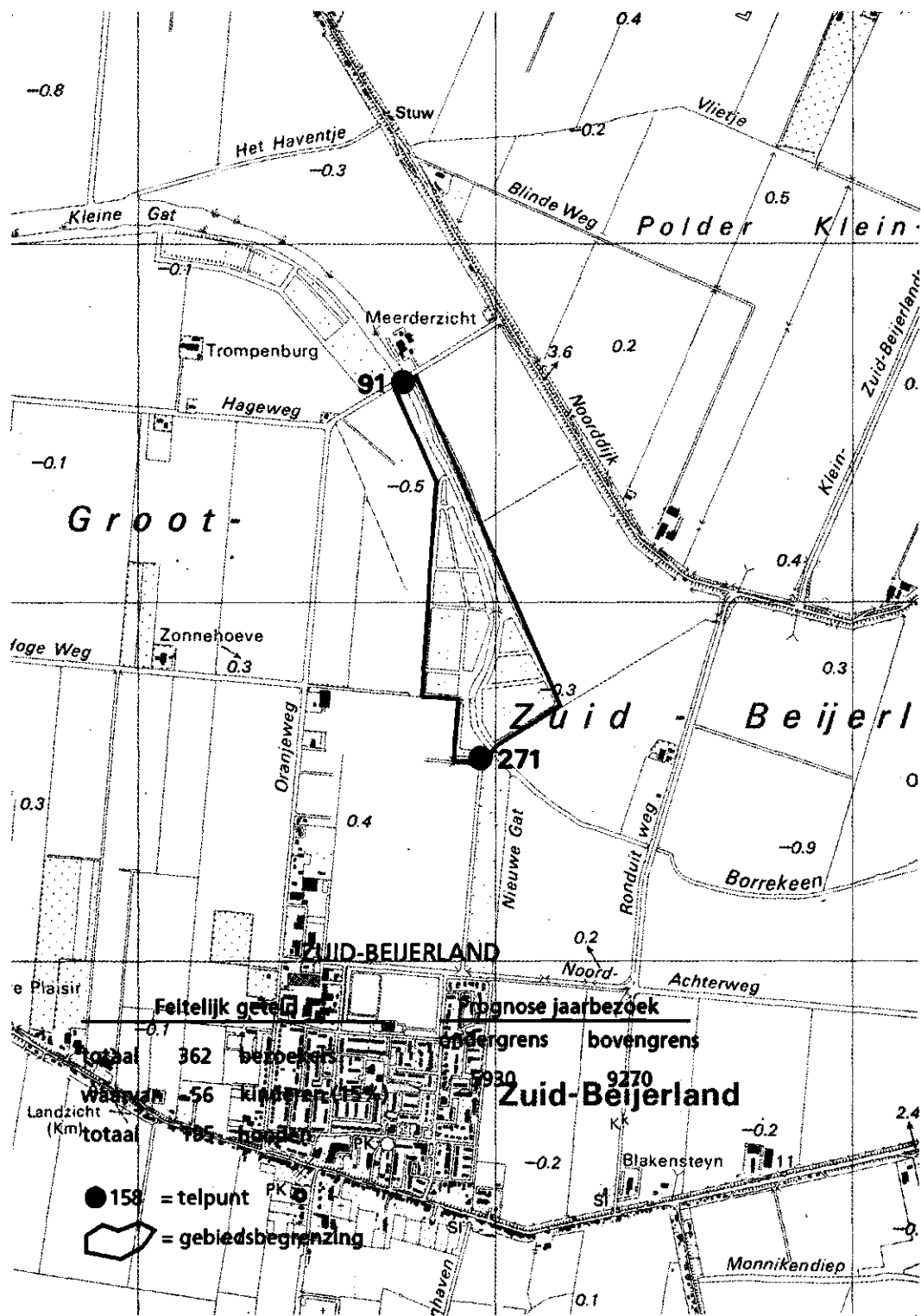

Fig 13 Resultaten van de tellingen in Zuid-Beijerland.

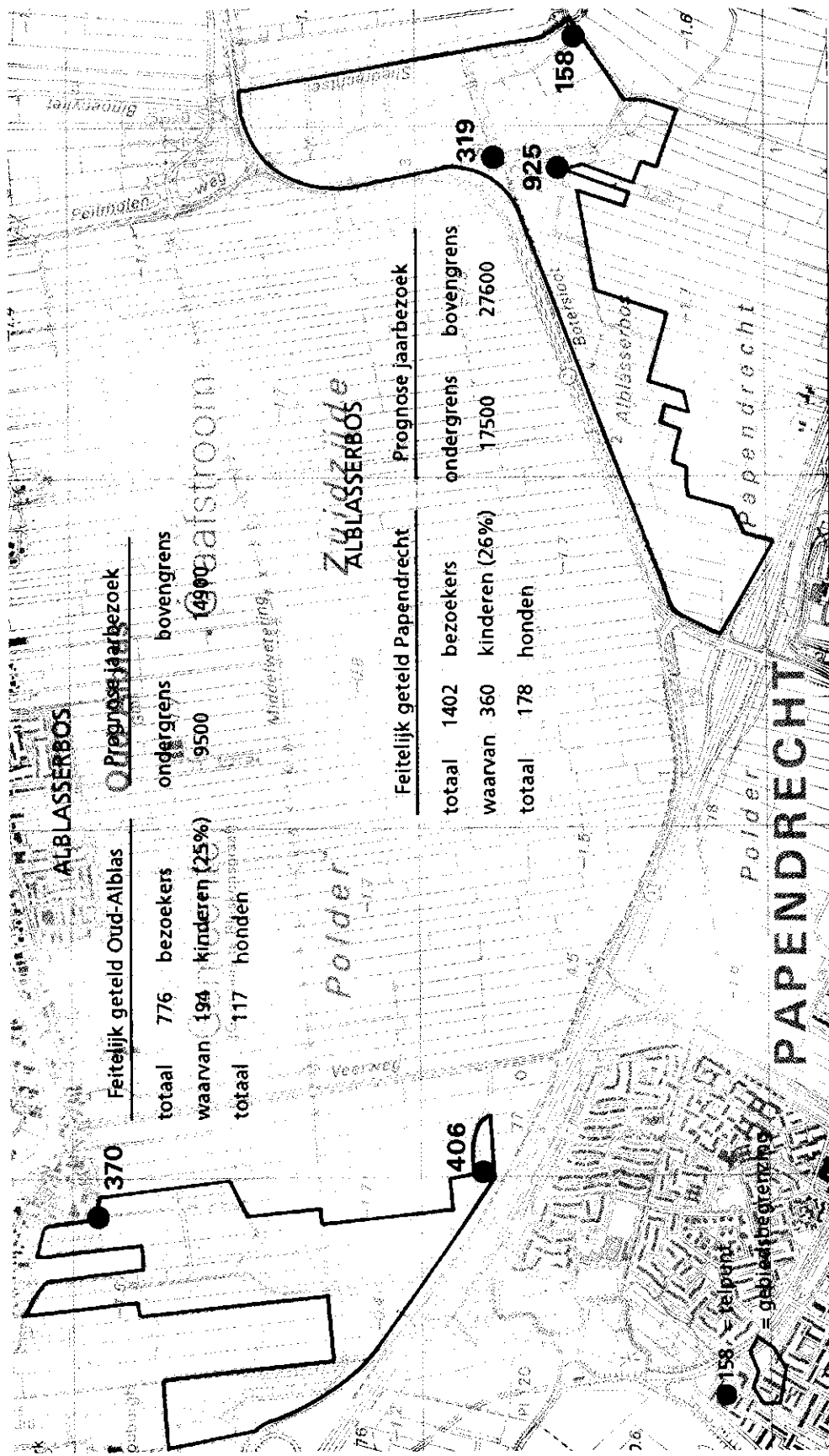

Fig 14 Resultaten van de tellingen in Oud-Alblas en Papendrecht.

6 RESULTATEN VAN DE VRAGENLIJST AAN DE BEZOEKERS

De tellers hebben 703 enquêtes uitgedeeld aan bezoekers van de vier bossen die bereid waren er een in te vullen. (Omdat in deze fase van het onderzoek werd uitgegaan van de gedachte dat het Alblasserbos één bos is, worden de resultaten gemeld voor vier bossen in plaats van vijf). De enquêtes zijn als volgt over de bossen verdeeld:

- 246 in Vlaardingen. Hiervan kwamen er 132 terug (= 54%)
- 94 in Spijkenisse; 62 retour (66%);
- 93 in Zuid-Beijerland; 52 retour (56%);
- 270 in Oud-Alblas; 161 retour (60%).

In totaal kwamen 407 enquêtes ingevuld terug, dat is 58%. Opgemerkt moet worden dat invulling niet makkelijk was. Bij veel vragen werd een toelichting of een motivering gevraagd.

De enquête blijkt relatief vaker door mannen dan door vrouwen ingevuld te zijn, d.w.z. vergeleken met de bosbezoekcijfers. Dit blijkt uit de volgende tabel:

Bos	Aantal mannelijke bezoekers (%)	Aantal door mannen ingevulde enquêtes (%)
Vlaardingen	62	74
Spijkenisse	52	63
Zuid-Beijerland	56	52
Oud-Alblas/Papendrecht	55	67

Waarschijnlijk komt dit omdat vrouwen wel samen met hun man gaan wandelen maar het invullen van enquêtes liever aan hem overlaten. Dit blijkt uit het feit dat in de enquêtes soms ook gegevens van de vrouw zijn opgenomen, bijv. leeftijd, als deze afwijken van die van de man.

In bijlage 1 worden de resultaten van de rechte tellingen per vraag en per bos gegeven. Paragraaf 6.1 behandelt de toelichtingen van de geënquêteerden op een aantal vragen, plus enkele opvallende uitkomsten. Paragraaf 6.2 geeft een aantal resultaten die voor alle onderzochte bossen gelden, plus enkele specifieke verschillen tussen de vier bossen. Paragraaf 6.3 geeft de resultaten van een aantal toetsingen die op de gegevens zijn uitgevoerd om na te gaan in hoeverre ze algemene geldigheid bezitten.

6.1 Toelichtingen door de geënquêteerden en opvallende uitkomsten

Bij een aantal voorgecodeerde vragen staat op het eind nog een categorie: anders, nl. ... Bij andere vragen wordt een toelichting op het antwoord gevraagd. Zo luidt vraag 25 volledig: zou U langer in het bos blijven als er bepaalde dingen waren? Zo ja, wat zou er moeten zijn opdat U er langer zou blijven? De resultaten van deze

toevoegingen staan niet in bijlage 1 vermeld; daar staan alleen de kwantitatieve gegevens. In deze paragraaf wordt nu een overzicht gegeven van de kwalitatieve gegevens. Niet iedereen heeft de vraag om toelichting beantwoord; ze vormen als het ware weer een steekproef uit de steekproef. Evenmin als de 407 enquêtes als representatief voor alle bosbezoekers kunnen worden beschouwd, zijn de toelichtingen representatief voor alle houdingen die er bij bosbezoekers leven. Beide typen gegevens moeten beschouwd worden als indicaties. Wel is het een zeer gemotiveerde, sterk bij het bos betrokken groep bezoekers die de enquêtes heeft ingevuld. De antwoorden moeten wel serieus genomen worden.

Bezoekfrequentie

Hoewel in absolute aantallen gezien de twee bossen bij Oud-Alblas en Papendrecht het meest bezocht worden en Zuid-Beijerland het minst, is het met herhaalbezoek net omgekeerd. Dan komt men in het Alblasserbos het minst nog een keer terug en in Beijerland het meest (vraag 1). Vaak en minder vaak zijn dan relatief en vergelijkenderwijs voor de vier bossen. Want de bezoekers van het Alblasserbos komen daar nog bijna 1 x per week. In Beijerland ligt de gemiddelde bezoekfrequentie zelfs op meer dan 2 x per week per persoon.

81% van de bezoekers van alle vier de bossen recreëert ook nog elders in de omgeving (vraag 10). Dit bevestigt eerdere ideeën, dat er in het algemeen onderscheid gemaakt kan worden tussen actieve en passieve mensen, en dat actieven veel (verschillende) dingen doen, o.a. vaak naar een bos gaan.

Bereikbaarheid

94-95% van de bezoekers kan het bos binnen een half uur bereiken (vraag 4). Alleen in het Mallebos is de bereikbaarheid minder goed (vraag 8). Hiervoor zijn een aantal redenen genoemd: onvoldoende toegangswegen, onbereikbaar met openbaar vervoer, sloot vormt een barrière, onvoldoende parkeergelegenheid.

Motieven voor bosbezoek

Gemiddeld worden er twee tot drie redenen genoemd om naar het bos te gaan (vraag 11). De meest genoemde zijn:

- het is dichtbij; tweederde van alle bezoekers komt te voet of op de fiets (vraag 5);
- de rust;
- omdat men er van de natuur kan genieten.

Daarnaast noemt men gemiddeld drie activiteiten die men in het bos doet (vraag 17).

Het meest gedaan worden:

- wandelen;
- de natuur bekijken;
- de hond uitlaten. Dit is vooral in Zuid-Beijerland belangrijk.

Bossen zijn dus multifunctioneel voor mensen. Het is daarbij niet eenvoudig om mensen in een bepaalde categorie of doelgroep onder te brengen. Ook zijzelf vinden dat moeilijk. Bij de vraag tot welke doelgroep men zich als bezoeker rekent (vraag 18) worden gemiddeld 2 groepen genoemd, terwijl sommige mensen zich wel tot vijf verschillende doelgroepen rekenen. Dit komt door het herhaalbezoek. Mensen kunnen

op verschillende momenten met verschillende doelen naar het bos komen. Uit deze vragen blijkt overigens ook dat de bossen bij Spijkenisse en Vlaardingen een functie hebben die de bossen bij Alblas/Papendrecht en Beijerland niet hebben, nl. als door-gangsobject; zij worden opgenomen als onderdeel van een grotere (fiets)tocht. In Beijerland en Alblas/Papendrecht is dat niet mogelijk. In die plaatsen vroegen de bewoners in de later gehouden mondelinge interviews ook vaak naar fietsroutes door of langs het bos.

Vrijwel alle mensen vinden de bossen rustig, uitgezonderd soms op zonnige zondagen (vraag 20). Dat rust inderdaad erg belangrijk is blijkt ook uit het feit dat ongeveer de helft van de bezoekers geen voorzieningen in het bos wenst (vraag 38). Men is bang dat dit juist drukte aantrekt.

Voorzieningen

Het nut van voorzieningen is overigens vaak twijfelachtig. Als ze er zijn vinden de mensen ze wel prettig, maar als ze er niet zijn worden ze nauwelijks gemist. Dit blijkt bijv. bij de plattegronden aan het begin. In Alblas, waar er een is, vindt meer dan de helft dat prettig. In Spijkenisse en Beijerland, waar niets is, mist tweederde ze niet (vraag 28). Hetzelfde geldt voor de uitgezette routes (vraag 27). Een uitzondering vormen afvalbakken en bankjes (vraag 37). Te weinig afvalbakken en te weinig bankjes vormen de twee zwaarste punten van kritiek in de vier bossen. Aan de andere kant zou meer dan eenderde van de bezoekers wel langer blijven als er bepaalde voorzieningen waren, in Spijkenisse zelfs tweederde (vraag 25). Kennelijk heeft men aan het bos in zijn huidige vorm (of grootte) niet genoeg. Voorzieningen die men dan wenst vormen meestal mogelijkheden voor andere recreatieve activiteiten, zoals een kinderboerderij, een groot water met een strand, een uitspanning. Hierbij is het niet gezegd dat men deze attracties per se wil combineren met bos. Als ze in het bos aanwezig waren zou men er ook tijd aan besteden, maar als ze ergens anders waren zou men daar naar toe gaan. Dit blijkt bijv. uit de frequent genoemde bezoeken aan recreatieterreinen en surfplassen. Daarnaast zijn er echter ook meer 'bosgerichte' voorzieningen, zoals meer natuur, bijv. verwilderde of moerasachtige stukken, smalle kronkelende paadjes, open plekken om te spelen en waterlopen.

Wat water betreft verschillen de meningen nogal (vragen 31 en 32). In Beijerland en Alblas/Papendrecht is genoeg water en vindt men het ook goed aangelegd. In Vlaardingen daarentegen is de houding ambivalent. De voornaamste opmerking over het water zoals dat nu in de bossen voorkomt is dat het niet speciaal voor het bos is aangelegd. Integendeel. Het water was er eerst en is gewoon blijven liggen, terwijl het bos daaraan aangepast is, dus ook met rechte randen en paden. Maar men heeft water liever in de vorm van vijvers of plassen, zodat het ook gebruikt kan worden, of eventueel als een moerasachtig gebied, voor de flora en fauna. Bovendien beperken de sloten nu soms de wandelmogelijkheden.

Hoewel er druk gebruik van de bossen gemaakt wordt, zijn er desalniettemin toch een aantal klachten; gemiddeld 4,5 per persoon (vraag 37). Behalve de eerder genoemde afwezigheid van bankjes en afvalbakken zijn de meest genoemde klachten verder nog:

— te weinig keuzemogelijkheden in routes, te weinig paden (behalve in Vlaardingen);

- te weinig variatie in begroeiing (in Vlaardingen de belangrijkste klacht);
- te weinig speelmogelijkheden voor kinderen;
- slecht toegankelijk voor ouderen, gehandicapten, moeders met kinderwagens;
- last van honden en hondepoep.

Lokale of regionale functie

Er is een duidelijk verschil tussen het Alblasserbos en de overige drie bossen. Het Alblasserbos heeft een meer regionale functie; de bezoekers komen van verder weg (vraag 3), (dus) vaker met de auto (vraag 5), vaker op zondag (vraag 2) en vaker samen met anderen (vraag 6). Ze maken er meer een georganiseerd uitstapje van en gaan er minder naar toe om even een ommetje te maken.

Grootte

De bossen bij Vlaardingen en Spijkenisse zijn voor tweederde van de bezoekers te klein; de bossen bij Alblas/Papendrecht en Zuid-Beijerland voor de helft (vraag 24) (terwijl het bos bij Beijerland objectief het kleinst is). De verblijfsduur in alle bossen is nu ook maar kort, nl. minder dan een uur (vraag 7), terwijl het overgrote deel van de mensen toch wel tenminste twee uur in een bos zou willen kunnen lopen (vraag 24).

Ondanks het feit dat velen de bossen te klein vinden, bieden zij aan tweederde van de ondervraagden toch wel genoeg mogelijkheden voor activiteiten (vraag 19). Er wordt dus vaker geklaagd over de grootte dan over de mogelijkheden tot activiteiten. De meest beoefende activiteiten waren echter wandelen, de hond uitlaten en de natuur bekijken en dat kan ook al in een klein bos.

Wensen

De vragen 19 en 38 luiden of men nog wensen heeft en zo ja, welke. Gewenst worden:

- meer en echter bos; men wil het bos graag groter en natuurlijker hebben, bijv. meer variatie, smalle bospaden; het is nu saai en eenzijdig, te strak aangelegd;
- speelmogelijkheden voor kinderen; er zijn bijv. geen speelveldjes;
- (doorgaande) fietspaden;
- mogelijkheden om uit te rusten, te liggen of te zitten, bijv. bankjes, of grasvelden;
- routekeuze; er zijn maar enkele wandelroutes;
- je kunt niet in het bos, niet onder de bomen doorwandelen; je loopt op een pad tussen twee bospercelen door, vaak ook nog van het bos gescheiden door een sloot;
- speciale parcoursen in het bos, zoals een trimbaan of een ATB-route;
- voorzieningen voor invaliden of gehandicapten, zoals goede paden, een vissteiger;
- een groot water, met strand;
- het bos ligt geïsoleerd van zijn omgeving; er zijn geen verbindingen met andere bossen of recreatieterreinen; het zou daarmee geïntegreerd moeten worden, via open stukken;
- mogelijkheden om te vissen, paardrijden, je hond los laten lopen;
- heuvels, of niveauverschillen;
- bankjes en vuilnisbakken bij de ingang;
- een geluidswal tegen verkeerslawaaï;

— een uitspanning.

Een uitdrukkelijke wens is echter ook om er geen (pret)park van te maken. Waarschijnlijk door de kleinheid heeft in elk geval nauwelijks iemand oriëntatieproblemen in de bossen (vraag 21). Een reden waarom de meeste mensen liever zelf hun weg zoeken en geen behoefte hebben aan uitgezette wandelroutes (vraag 27).

Aantrekkelijkheid

Gemiddeld 82% van de bezoekers vindt de bossen prettig om in te zijn (vraag 23). Behalve de eerder genoemde redenen rust en van de natuur genieten is verder nog aantrekkelijk de ligging van het bos in het landschap, dus de combinatie bos-weiland, of natuur- en cultuur- landschap en de doorkijken en vergezichten op het polderlandschap vanuit het bos of vanaf de bosrand. Deze redenen worden bij alle bossen genoemd. Een andere reden is het kunnen vinden van eetbare dingen, zoals vlierbessen en -bloesems, rozenbottels, noten, bramen, paddestoelen. Daarnaast zijn er ook meer lokale redenen om een bos aantrekkelijk te vinden. Zo staat er in het Alblasserbos nog een restant van een hoogstamboomgaard. In september komen de mensen hier met kruiwagens het bos in voor de appelpluk.

Afwisseling in begroeiing

In Spijkenisse en Alblas/Papendrecht is meer dan tweederde tevreden over de afwisseling in begroeiing. In Vlaardingen en Zuid-Beijerland is dit nog niet de helft (vraag 29). Algemene wensen op dit punt zijn:

- meer soorten door elkaar;
- bomen die als ze volwassen zijn groot en dik zijn; dus niet een kleinblijvend soort;
- geen aanplant in rechte rijen.

Onderhoud en verzorging

Het Alblasserbos valt op door een goed beheer; 70% vindt dit goed verzorgd (vraag 35). In de andere bossen zijn er nogal wat klachten, vooral over de begaanbaarheid van de paden. Het gras is veel te lang en ze worden overwoekerd door brandnetels. Dit maakt ze moeilijk begaanbaar en bij nat weer onbegaanbaar. Ze zouden vaker gemaaid moeten worden. In Beijerland wordt het bestaan van paden zelfs ontkend. Goed onderhoud van paden is de belangrijkste voorwaarde voor de gebruiksmogelijkheden van bossen. Dat wordt bijv. ook opgemerkt bij de vraag of het bos mag verwilderen (vraag 36). Over het algemeen vindt men dat best - de natuur moet zijn gang kunnen gaan - maar niet op de paden; die moeten goed bijgehouden worden.

Uitbreiding

Gemiddeld 80% van de bosbezoekers zou meer bos in de omgeving willen hebben (vraag 41). Wensen die men dan had waren vooral dat het bos natuurlijker zou moeten zijn, minder duidelijk aangelegd, minder strak en recht.

6.2 Samenvatting van de resultaten

Er zijn resultaten die voor alle onderzochte bossen gelden en een aantal verschillen tussen de vier bossen.

Algemene resultaten

- Redenen om uit meerdere recreatiemogelijkheden het bos te kiezen zijn: dichtbij (94% is er binnen een half uur), rustiger dan elders en natuurlijker.
- De meest genoemde activiteiten in de bossen zijn: wandelen, de natuur bekijken en de hond uitlaten. In Vlaardingen en Spijkenisse komt daar fietsen bij, maar dan als passant, op doortocht.
- De gemiddelde verblijfsduur in de bossen is hoogstens 50 minuten, terwijl de gewenste verblijfsduur gemiddeld tussen 2,5 en 3 uur ligt.
- Er zijn geen oriëntatie- of veiligheidsproblemen in de bossen (Waarschijnlijk is oriëntatie geen probleem omdat de bossen zo klein zijn).
- Minstens 75% van de bezoekers vindt de bossen mooi. Kritiek in alle bossen is vooral: saai, eentonige beplanting, te recht.
- Tweederde van de bezoekers zoekt liever zelf zijn route dan langs uitgezette paden te lopen.
- Tussen 66% en 86% van de bezoekers vindt dat het bos plaatselijk mag verwilderen; men komt voor de natuurbeleving.
- De meest gewenste voorzieningen zijn afvalbakken, bankjes en speelmogelijkheden. In Zuid-Beijerland en Alblas/Papendrecht mist men fietspaden en in Alblas een geluidswal. In Vlaardingen zou meer water op prijs gesteld worden, vooral in de vorm van grotere waterpartijen.
- Het bos past goed in het landschap van de streek. 80% van de bezoekers wenst meer bos.

Specifieke resultaten

Gemiddeld aantal bezoeken per persoon per jaar:

VI	Sp	ZB	A/P
51	76	121	38

Zuid-Beijerland heeft een aanzienlijk hoger herhalingsbezoek dan Alblas/Papendrecht. Dit wijst op de lokale functie van het bos bij Zuid-Beijerland en de regionale functie van het Alblasserbos.

Redenen voor het hoge herhalingsbezoek in Zuid-Beijerland kunnen zijn:

- honden mogen er het hele jaar vrij rondlopen;
- er zijn in de buurt weinig andere recreatiemogelijkheden;
- er liggen volkstuinten naast het bos en er loopt een kreek doorheen. Eigenaars van een volkstuin of vissers kunnen makkelijk even van de gelegenheid gebruik maken om ook een wandeling te maken.

Echter ook in het Alblasserbos komt men gemiddeld nog om de anderhalve week. Dit wijst erop dat alle bossen voor een beperkte groep mensen (beperkter dan uit de tellingen blijkt, omdat dezelfde mensen vaker geteld kunnen zijn) een belangrijke functie vervult. Hondenuitlaters vormen hiervan weer een groot deel.

Afstand tot het bos (%):

(km)	VI	Sp	ZB	A/P
0 - 2,5	61	76	61	30
0 - 5	83	97	71	63
meer dan 5	17	3	29	36
Gemiddeld (km)	3,7	2,3	4,1	5,3

Het bos in Spijkenisse trekt vooral bezoekers uit de directe omgeving. Het Alblasserbos ligt het verst weg voor de bezoekers. Ook dit wijst op een meer regionale functie van dat bos. Bovendien is het Alblasserbos aangeduid met borden langs de provinciale weg. De kans dat dit toevallige passanten aantrekt is dan groot. De andere bossen zijn niet aangegeven. Hier zal het bezoek meer bepaald worden door kennis van de lokale omstandigheden. Deze zal het grootst zijn in de directe omgeving van het bos. Dat nabijheid een belangrijk motief is voor bezoek blijkt uit het feit dat het als belangrijkste reden genoemd wordt om het bos de voorkeur te geven boven andere recreatie-objecten (vraag 11).

Vervoermiddel:

Ongeveer twee derde van de bezoekers komt lopend of fietsend, behalve in Alblas/Papendrecht. In Zuid-Beijerland komen relatief veel mensen met de auto. In dit bos worden echter vaak honden uitgelaten (vraag 17) en mensen met honden komen als regel met de auto. Bovendien wordt het bos ook gebruikt door een vereniging die jachthonden africht. Deze zullen ook vaak van verderweg komen. In Spijkenisse komt maar 9% met de auto. Een belangrijke reden hiervoor is dat er geen parkeerplaatsen bij het bos zijn. Verder is het bos niet aangegeven en voor auto's is het tamelijk moeilijk bereikbaar via een smalle B-weg die meteen na het bos dood loopt. In Spijkenisse wordt veel paard gereden, vooral door kinderen. Dit is illegaal; wel wijst het op een behoefte.

Bereikbaarheid (% dat het bos minder goed bereikbaar vindt):

VI	Sp	ZB	A/P
5	21	13	3

In Spijkenisse is de belangrijkste reden: onvoldoende toegangswegen; in Zuid-Beijerland: geen fietspad.

Is de begroeiing afwisselend genoeg? (% ja):

VI	Sp	ZB	A/P
44	73	48	67

Er zijn grote verschillen tussen de bossen. De bossen bij Vlaardingen en Zuid-Beijerland zijn duidelijk saaier dan beide andere. Het Mallebos is het afwisselendst. De resultaten worden echter wel beïnvloed door factoren zoals referentiekader en gewenning. Beide leiden tot een grotere tevredenheid met wat men heeft.

Is er routekeuze genoeg? (% ja):

VI	Sp	ZB	A/P
64	42	17	42

Het bos bij Zuid-Beijerland heeft onvoldoende routes. Bovendien blijkt uit vraag 37 dat in Zuid-Beijerland het meest geklaagd wordt over de begaanbaarheid van de paden. Dit bos is dus slecht ontsloten. Het bos bij Vlaardingen is het best voor de recreatie ingericht wat routekeuze betreft.

6.3 Toetsingen

Het idee is dat bossen kwaliteiten hebben die voor iedereen gelden, ongeacht leeftijd, geslacht, e.d. Dit is getoetst op de volgende populatiecriteria:

- geslacht;
- leeftijd;
- aard van de dagelijkse bezigheden (beroepsmatig, huishoudelijk, niet-werkend);
- soort woning (eengezinswoning of hoogbouw);
- opleiding (laag, middelbaar, hoger).

Nagegaan is of deze criteria differentieerden ten aanzien van een aantal kenmerken, voornamelijk boskenmerken, te weten:

- lengte van het bezoek;
- geschiktheid van het bos voor activiteiten;
- veiligheid van het bos;
- aantrekkelijkheid;
- oppervlakte, vindt men het bos groot genoeg;
- afwisseling van begroeiing;
- mogelijkheden voor het opdoen van unieke ervaringen;
- onderhoud;
- toegestane of gewenste mate van verwildering;
- gewenste uitbreiding van het bos.

Voor elk bos is onderzocht of er een verband bestond tussen de populatiecriteria enerzijds en de boskenmerken anderzijds. Dit leidde tot 55 kruistabellen per bos die getoetst zijn met de chi-kwadraattoets. Er wordt een verband aangenomen als de chi-kwadraat significant is op 1%; tussen 2% en 10% is er sprake van een tendens. Mochten de bossen kwaliteiten hebben die alleen voor bepaalde bevolkingsgroepen bestaan, dan zou zo'n verband in elk der vier bossen gevonden moeten worden. Afwezigheid van zo'n systematisch verband wordt beschouwd als aanwijzing voor het bestaan van *algemene* kwaliteiten. (Het enige criterium waar alleen overeenkomst tussen drie bossen mogelijk is, is soort woning, omdat in Zuid-Beijerland geen hoogbouw voorkomt).

Twee resultaten zijn belangrijk:

- Er is geen verband gevonden dat in alle vier de bossen voorkomt (of voor soort woning in drie).
- Van de 220 mogelijke verbanden zijn er slechts 6 significant op 1%, 1 à 2 per bos. Dit is erg weinig.

Beide bevindingen worden beschouwd als bewijs dat kwaliteiten van bos inderdaad algemeen geldend zijn. De gevonden verbanden en tendensen per bos staan in bijlage 2.

7 INTERVIEWS MET GEBRUIKERS

In aansluiting op de schriftelijke enquête zijn 23 omwonenden van de vijf bossen geïnterviewd, benevens een aantal vertegenwoordigers van groepen die het bos gebruiken. Deze groepen waren: het Hoekse-Waardse landschap, het IVN, een wandelclub voor ouden van dagen, een school, een manege. De resultaten van deze gesprekken staan in paragraaf 7.3.

De omwonenden worden eerst behandeld. De steekproef vertoonde een goede spreiding naar leeftijd, geslacht, woontuur en bezoekfrequentie. Enkele gegevens:

Gemeente: In Zuid-Beijerland zijn 4 personen geïnterviewd; in Spijkenisse 5; in Vlaardingse 6; in Oud-Alblas 5 en in Papendrecht 3. Oud-Alblas en Papendrecht zijn apart genomen omdat ze bij verschillende delen van het Alblasserbos wonen. Inderdaad bleek uit de gesprekken dat zij ook op die delen georiënteerd zijn.

Man-vrouw: 6 mannen, 9 vrouwen, 8 echtparen.

Leeftijd: 8 tussen 20 en 30 jaar, 7 tussen 30 en 40 jaar, 4 tussen 40 en 50 jaar, 4 ouder dan 50 jaar.

Bezoekfrequentie: 5 zelden of nooit, 5 soms, 2 regelmatig, 11 vaak.

Woontuur: 2 korter dan 5 jaar, 7 tussen 5 en 10 jaar, 12 lang of altijd, 2 onbekend.

Gezinsfase: 9 met jonge kinderen (tot 7 jaar), 5 met oudere kinderen, 8 geen kinderen, 1 onbekend.

De bekendheid met de bossen bij de omwonenden varieerde sterk in de onderzoeksgemeenten. Het Alblasserbos kende iedereen, ongeacht of men er wel eens naar toe ging of niet; het Mallebos kenden slechts weinigen. Maar ook als het bos goed bekend was had toch vrijwel niemand het idee in de buurt van bos te wonen. Ook vond men niet dat de attractiviteit van de buurt door de aanwezigheid van het bos werd verhoogd (ook niet financieel, voor zover dat tot uiting kwam in eventueel hogere prijzen voor de huizen). Wel vond men het bos een verrijking van de landschappelijke omgeving.

De gesprekken zijn samengevat door de onderzoekers. Opmerkingen van ondervraagden staan tussen aanhalingstekens. De resultaten worden als volgt besproken:

- overeenkomsten in bosbeleving (par. 7.1);
- concrete ervaringen in bossen (par. 7.2);
- resultaten van de fotoseries (par. 7.3);
- opmerkingen over aanleg, inrichting en beheer van bossen (par. 7.4);
- redenen voor het niet bezoeken van de bossen (par. 7.5);
- gesprekken met groepsvertegenwoordigers (par. 7.6).

7.1 Overeenkomsten in bosbeleving

De eerste vraag in de interviews was wat men een *echt* bos vindt. Hierbij werden ook foto's getoond. Eén foto werd door alle ondervraagden als kenmerkend voor echt bos gezien (fig. 15). Twee andere foto's werden algemeen als het tegenovergestelde

Fig. 15 Echt bos.

van echt bos gezien (fig. 16). Bij 'echt bos' heeft iedereen dus een duidelijk beeld hoe dat eruit ziet, of zou horen te zien.

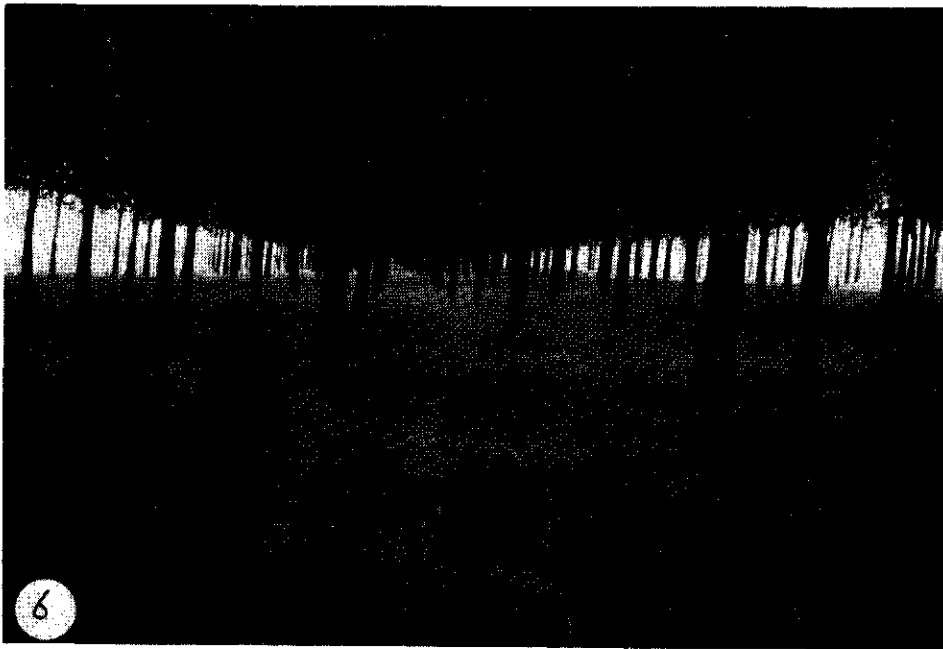
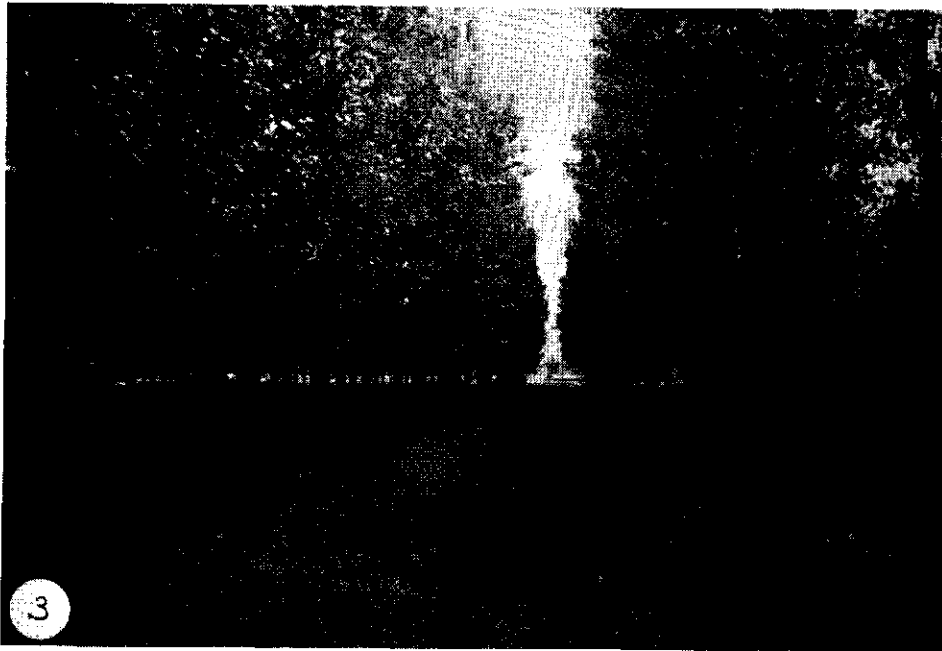
Aangezien een bos uit elementen bestaat, zoals paden, zouden de ondervraagden dan ook een beeld moeten hebben hoe die elementen er uit behoren te zien. Ook dat blijkt het geval. Figuur 17 geeft een beeld van een echt bospad; figuur 18 van een negatief gewaardeerd pad, zoals een pad niet moet worden aangelegd. De overige resultaten op de fotovragen staan in paragraaf 7.3.

Bij doorvragen wat een bos tot een echt bos maakt bleken er algemene en specifieke argumenten te zijn. Specifieke argumenten zijn streekgebonden, terwijl algemene argumenten voor elk bos gelden.

Algemene overeenkomsten

Het interessantst zijn de overeenkomsten. Iedereen bleek een voorstelling te hebben van een echt bos; sommigen heel sterk, anderen zwakker, maar bij iedereen aanwezig. Zo'n voorstelling is diep geworteld en elk concreet bos wordt als het ware afgemeten aan dat oerbeeld.

Fig. 16 Negatief gewaardeerd bos.

Het allerbelangrijkst is dat een echt bos *verrassing* moet geven. Dit kan in heel verschillende dingen zitten, zoals variatie in bomen, een verschillende gelaagdheid waardoor de omgeving niet in 1 oogopslag te overzien is, dieren die men opeens hoort of ziet, planten en bloemen, kromme paden waardoor men niet kan zien wat er komt, open plekken of water, heuvels, en eetbare dingen die men kan vinden, zoals bramen,

paddestoelen, beukenootjes, noten, kastanjes. Te weinig van deze elementen maakt

Fig. 17 Een echt bospad.

Fig. 18 Een negatief gewaardeerd bospad.

een bos steriel en onaantrekkelijk; het aangelegde komt dan te duidelijk naar voren.

Enkele redenen die de mensen noemden om een bos echt te vinden: 'Niet georganiseerd', 'interne gelaagdheid', 'verschillende typen struiken en bomen', 'in onderbe-

groeiing kunnen beesten zitten', 'gevoel van ruimte, van bescherming'. En redenen om een bos niet echt te vinden: 'te open', 'te regelmatig', 'te dicht, een bos moet je in kunnen', 'te recht en statisch, rechte lijnen is kunstmatig', 'niet wild genoeg', 'teveel van hetzelfde', 'geen onderbegroeiing', 'te verzorgd'.

Bij de kritiek speelde ook de leeftijd van het bos een rol. Veel mensen kenden de bossen al vanaf het moment van aanleg en vonden ze eigenlijk pas de laatste paar jaar wat op een bos beginnen te lijken. Voor die tijd waren 'de boompjes te klein'. Ook paden moeten dit verrassingselement hebben: 'onvoorspelbaar wat er om de hoek is', 'pad moet krom zijn, rechthoekig is niet echt bos, slingeren is natuurlijker, heeft

Fig. 19 Positief gewaardeerd water.

iets geheimzinnigs, je kunt van alles verwachten', 'een pad moet door het bos heen lopen, niet erlangs'. Redenen om een pad af te wijzen: 'te recht, te breed en te wijd', 'te keurig', 'is meer weiland dan pad' (over een graspad), 'te kaal, je kunt te ver kijken', 'te aangelegd', 'te laanachtig'.

De beleving van 'echt bos' is in principe onafhankelijk van de grootte. Opgemerkt werd dat je in 2 ha bos al een gevoel van echtheid kunt hebben. Dit ligt aan de wijze van aanleg en inrichting. In Zuid-Holland, waar bos zeldzaam is, wordt een kleine oppervlakte met bomen al gauw bos genoemd. Toch stelt men aan zo'n klein bos dezelfde eisen als aan een bos op de Veluwe, nl. echtheid. Dat is belangrijker dan oppervlakte. Aan de andere kant moet een bos wel een zekere oppervlakte hebben om het gevoel te geven er echt in te kunnen ronddwalen.

Behalve de oppervlakte zijn daarbij ook belangrijk: het padenpatroon, dus de routekeuze, en de toegankelijkheid van het bos, of men van de paden af kan. In Zuid-Hol-

land, met zijn natte bodem, is die mogelijkheid erg beperkt. Routekeuze wordt dan nog belangrijker. Het bos bij Zuid-Beijerland vond men te klein. Dit gevoel werd nog versterkt door de ontoegankelijkheid, zowel van het bos zelf, maar ook van de paden, waarvan er een aantal volkomen overwoekerd was door brandnetels en distels. Bij de vraag of men in geval van nieuwe mogelijkheden voor bosaanleg liever de bestaande bossen zou willen uitbreiden of nieuwe kleine bossen zou willen aanleggen, koos een meerderheid voor uitbreiding van het bestaande, waarbij men dat dan het liefst zou willen aansluiten op andere groenvoorzieningen in de omgeving. Hoewel ook een klein bos als echt bos ervaren kan worden, zou het toch ongewenst zijn om kleine bossen als zelfstandige 'belevingseenheden', of als aparte voorzieningen te beschouwen; dus als duidelijk iets anders dan grote bossen. Het gevaar is dat ze een eigen leven gaan leiden, met eigen inrichtingsfactoren - iets tussen een park en een echt bos in, dus vlees noch vis. In de beleving van mensen hebben jonge en/of kleine bossen nog steeds de status van 'bos moettende worden'.

Op grond van hun oerbeeld van een bos hebben mensen ook een duidelijk idee welke dingen daarin passen en welke niet, waarbij niet-passende elementen meestal storen. Voor dit wel of niet passen zijn twee typen regels: *algemene en specifieke*. (Deze regels betreffen alleen het beeld. In de uiteindelijke waardering spelen echter vaak ook nog andere overwegingen mee, bijv. gebruiksmogelijkheden, gemak, nabijheid). Een voorbeeld van een *algemene* regel is dat kunstobjecten niet in een bos passen. Die horen in een ander type omgeving, bijv. een park of een kasteeltuyn. Evenmin passen er zwarte asfaltpaden en verkeersborden. Die horen bij intensief gebruikt recreatierreinen of het agrarisch buitengebied. Ook past er geen kunstmatige aanleg; 'dat hoort meer bij een park.' Op het niveau van het landschap werd soms opgemerkt dat bos eigenlijk niet in een polderlandschap past. Wel begroeiing, zoals grienden — en dan nog gekoppeld aan kreken — of rijen knotwilgen langs wegen, maar geen grote oppervlakken bos. Dit neemt echter niet weg dat de aanwezigheid van bos, ook kleine bossen, in de polder wel op prijs gesteld wordt, om verschillende redenen: als landschappelijke aankleding, als buffer tegen verstedelijking, als visuele afscherming van lelijke woonwijken of industriegebieden, maar vooral om hun gebruik; ze worden intensief gebruikt. Deze redenen wegen ruimschoots op tegen een gevoel van niet-passendheid.

Een voorbeeld van een *specifieke* regel is dat op veen- of kleigrond geen dennen passen, die horen op zandgrond thuis; maar op zandgrond hoort weer geen schelpenpad thuis. Het feit dat een schelpenpad op zich best mooi gevonden kan worden en makkelijk loopt doet aan deze storendheid niets af, waaruit opnieuw blijkt dat de aard van het geheel belangrijker is dan de aard van de delen. Het geheel moet kloppen, d.w.z. de delen moeten daarin passen, op welk niveau men dat geheel ook bekijkt. Overigens kijken mensen ook sterk vanuit een gebruiksaspect naar het bos. Omdat de grond in Zuid-Holland zo nat is wenst iedereen een verhard pad en liever geen 'natuurpad', dat regelmatig ontoegankelijk zou zijn. Maar de verharding moet dan liefst wel met natuurlijk materiaal gebeuren, zoals houtsnippers, liever dan met asfalt of steenslakken. Ook een schelpenpad zou in aanmerking komen, maar dat heeft weer andere bezwaren, nl. dat het kraakt bij het lopen, zodat wild en vogels bij iemand's nadering verjaagd worden. Mensen vertelden dat zij bij schelpenpaden een verre kijker

meenamen om toch nog iets van dieren te zien. Het nuts- of gebruiksaspect wordt uitgebreider behandeld in paragraaf 7.4, bij Beheer.

Streekgebonden overeenkomsten

Dit soort overeenkomsten zijn vooral gebonden aan de landschappelijke situatie in Zuid-Holland met zijn polderlandschappen, weidse ruimten, weilanden met sloten en lucht. Vertrouwdheid met dit landschap beïnvloedt de bosbeleving. Dit uit zich in een aantal dingen.

— Men loopt graag in bos, maar niet te lang. Veel ondervraagden vonden het eigenlijk net zo fijn om bos in als uit te lopen. Het bos inlopend sta je in een vreemde, onbekende wereld, vol verrassingen. Het bos uitkomend kijk je weer uit over de velden en zie je de lucht. (Een belangrijk aspect van bosbeleving is dat je de lucht juist niet ziet; dat je een dak van bladeren boven je hoofd hebt).

— Men stelt contact met het omringende polderlandschap op prijs; al wandelend of fietsend heeft men graag af en toe uitzicht op weiland. Ruimte is een karakteristiek kenmerk van het landschap dat positief gewaardeerd wordt.

— In alle vier de bossen werd de combinatie bos-water heel natuurlijk gevonden. In het Zuidhollandse landschap is de natuurbeleving voor een groot gedeelte gekoppeld aan water, zoals slootkanten, kreken, grienden, enz. Evenals de paden bekijkt men het water echter ook functioneel: de bodem is nat, zodat er ontwaterd moet worden, ook in het bos. Sloten moeten daarvoor ook goed onderhouden worden. De meest geprefereerde vorm van water, als natuur, is in de vorm van een plas. Deze mag dan enigszins dichtgroeien, dat maakt hem rijker aan planten en dieren (fig. 19).

— Omdat het landschap nat is kan men het alleen vanaf een weg ervaren; weilanden zijn ontoegankelijk voor recreanten. Hoewel het wel als een positieve ervaring in bossen op bijv. de Veluwe genoemd wordt, is er in de onderzochte bossen toch weinig behoefte om van de paden af te gaan en dwars door het bos te lopen. Die paden moeten dan echter wel goed begaanbaar en interessant zijn.

7.2 Concrete ervaringen in bossen

Wordt mensen gevraagd wat zij ondervinden als zij in een bos zijn, dan kunnen de antwoorden samengevat worden onder een aantal algemene ervaringen.

— In een bos komt de maalstroom van je gedachten tot rust. Dit heeft de volgende oorzaak: in het algemeen is het zo, dat ordening aanzet tot denken; als iemand ordening waarneemt gaat hij vrijwel meteen speuren naar de erachterliggende gedachten en principes: wat zou de maker bedoeld hebben, wat voor ideeën liggen er aan die ordening ten grondslag? Dit dringt zich a.h.w. op. Een stad, waar alles bedacht is, heeft dit effect in hoge mate, maar ook een aangeplant bos heeft het al, met zijn rechte vakken, rationeel beheer, assortiment, enz. Een natuurlijk bos vertoont voor leken (niet-biologen) echter geen ordening; daar hoeft dus ook niet gedacht te worden — en dat wordt als uitrustend ervaren.

— Bos geeft ook een gevoel van rust omdat het één grote eenheid is die je als het ware opneemt als je erin bent. Ondanks de grote verscheidenheid van elementen vormen al die elementen samen toch een eenheid, waar alles met alles te maken heeft. Als bezoeker maak je deel uit van die grote eenheid. Je bent erin opgenomen en je

hebt een gevoel van beschutting en bescherming, letterlijk al door het dak boven je hoofd.

— Aan de andere kant daagt een bos je uit om op te letten; er gebeurt veel, er is veel verborgen leven, bijv. kleine dieren, vogels, wild, veel te vinden, bijv. bosbessen of paddestoelen. Deze permanente mogelijkheid van iets onverwachts en interessants scherpt je zintuigen en richt je aandacht en denken op de omgeving. Dit leidt je af van momentele zorgen of gedachten; het richt je naar buiten in plaats van naar binnen — en ook dat wordt als uitrustend en ontspannend ervaren (en tegelijk als (in)spannend; je bent intensief bezig in een bos maar op een herstellende, recreatieve, manier). Ook het eerder genoemde verrassingselement van bos dwingt je om op te letten; de spanning is er ontspanning.

— Een bos stimuleert alle zintuigen, intensief. Ook dat stimuleert tot opletten en daar ook aandacht aan geven. Zo zijn er uitgebreide gewaarwordingen van de tastzin, bijv. de wind in je haren, wisselingen van temperatuur en vochtigheid als je uit de schaduw in de zon komt, zand of dennenaalden onder je voeten, ruwe boomschors als je op een omgevallen boom gaat zitten of als je een stok weggooit voor je hond, enz. Dan zijn er de geuren van vochtige aarde, van rottende bladeren, van planten en kruiden, maar ook de tintelende geur van extra zuurstof. Geuren variëren sterk met het weer. Ook is er een rijkdom aan geluiden, die het best gehoord worden als er geen lawaai is van verkeer of mensen. Daarom is het erg belangrijk dat een bos niet dicht bij een snelweg ligt en dat het er niet te druk is met bezoekers. Voor veel mensen bestaat de attractie van het bos juist in de geringe bezoekfrequentie door anderen.

— Een natuurlijk bos geeft de indruk dat het spontaan gegroeid is, dat de natuur er zijn gang heeft kunnen gaan. (Dit is ook een wens van mensen ten aanzien van bos: dat de natuur er zijn gang mag gaan, hoewel daar aan de andere kant ook grenzen aan gesteld worden. Bos mag niet ongebreideld zijn gang gaan, dan 'loopt de natuur zichzelf voorbij', zoals in een geval van verlanding van sloten werd opgemerkt). De spontaniteit en vrijheid van de natuur geeft de mensen die er lopen op hun beurt ook weer een gevoel van spontaniteit en vrijheid, dat zeer ontspannend werkt. Dit gevoel van vrijheid kan zich bijv. uiten in de wens om door het bos heen te kunnen lopen, buiten de paden; een bos moet daartoe niet alleen mogelijkheden bieden, maar ook toe uitnodigen.

— Een bos geeft je een idee van weidsheid en van ruimte, ondanks (of waarschijnlijk juist omdat) het feit dat de bomen dicht op elkaar staan. Je kunt niet ver kijken en je weet niet wat er 10 meter verder gebeurt of hoe 't er daar uitziet. Een weiland van gelijke oppervlakte kun je in één oogopslag overzien; het biedt dan verder geen nieuwe informatie meer. Maar een bos is niet te overzien en omdat je steeds maar een beperkt overzicht hebt lijkt het veel groter. (Ook daarom moeten bospaden slingeren).

7.3 Resultaten van de fotoseries

Niet alleen van bos blijken mensen een duidelijk beeld te hebben hoe dat er uit hoort te zien; ook bouselementen kennen zo'n ideaalbeeld. In totaal zijn negen fotoseries aangeboden. Twee ervan zijn al besproken in paragraaf 7.1, namelijk: wat is echt bos en hoe hoort een bospad eruit te zien. De andere series bevatten: paden wat be-

treft verharding (3e serie), beloop (4e) en afkanting (5e), kleine waterpartijen in bos (6e), grote waterpartijen (7e), bijzondere elementen (8e) en randen (9e). In bijlage 3 zijn alle foto's weergegeven.

Er waren 23 ondervraagden. Bij een vraag naar voorkeur voor een element, of welk element het best past in bos, kunnen dus maximaal 23 mensen voor en 0 tegen stemmen. Elementen met een onduidelijk karakter zullen zowel voor- als tegenstemmers krijgen. Wordt een verschil van tenminste 11 aangehouden (de helft van het aantal ondervraagden plus het voordeel van de twijfel), dan blijken een aantal foto's duidelijk overeen te stemmen met het image dat mensen van boselementen hebben, zowel elementen die wel in bos passen, die horen bij het bosbeeld, als elementen die er niet in passen (tabel 5).

Tabel 5 Positieve en negatieve beelden van boselementen

Fotoserie en element	Fotonummers	
	Passend	Niet-passend
3 paden verharding	23; 26	27
4 paden beloop	29; 33	31; 32
5 paden afkanting	-	-
6 kleine waterpartijen	-	-
7 grote waterpartijen	45	44
8 bijzondere plekken	48; 49	51; 52
9 bosranden	55; 58	-

Sommige foto's treffen het image beter dan andere. Zo wordt foto 51 door 21 van de 23 ondervraagden niet-passend in bos gevonden terwijl niemand hem passend vindt. Foto 48 daarentegen wordt door 20 ondervraagden als wel passend gezien, met 0 stemmen tegen. Dit zijn de hoogste uitslagen. De aantallen voor- en tegenstemmers voor de andere foto's staan in tabel 6. Voorstemmers vinden het betreffende element wel passen in hun image van echt bos, tegenstemmers vinden het niet passen.

Tabel 6 Aantal voor- en tegenstemmers bij de foto's van boselementen

Fotonr.	Voor	Tegen
23	19	-
26	12	1
27	2	21
29	19	-
31	2	15
32	-	15
33	18	1
44	3	14
45	18	2
48	20	-
49	19	-
51	-	21
52	-	19
55	15	-
58	19	-

Niet elke foto is dus een goede weergave van de elementen van het bos-imago. Toch geeft tabel 6 voldoende aanwijzingen voor het bestaan van zo'n algemeen bosbeeld, ook wat betreft de elementen.

Opvallend is dat er twee series zijn waar ideaalbeelden ontbreken, namelijk series 5: de afkanting en verharding van paden, en serie 6: kleine waterelementen zoals sloten.

— Serie 5 had maar twee foto's: een natuurpad en een aangelegd pad. Alleen in Vlaardingen koos men unaniem voor het natuurpad. Bij de anderen hing het sterk af van het gezelschap en de dag van de week welk pad men koos. Met kleine kinderen, al of niet met een wagentje, of met ouderen wandelde men liever op het aangelegde pad, evenals op zondag, als men nette kleren aanhad. Zonder 'handicap' wandelde men echter liever op het natuurpad.

— Serie 6 toonde een aantal sloten. Hoewel vrijwel niemand in Zuid-Holland bezwaar had tegen de combinatie bos-water, was er toch geen foto die daarvoor de juiste vorm weergaf. De veronderstelling dringt zich op dat 'geen bezwaar' nog niet hetzelfde is als 'erin thuis horen' en dat sloten toch kennelijk niet echt in bos thuishoren. Er zijn echter veel meer foto's nodig om dit te bewijzen. Voor andere elementen bestond echter wel een ideaalbeeld, althans een beeld waarvan de meesten het erover eens waren dat dat wel of niet in een bos paste.

Grote waterpartijen

Positief gewaardeerd werd de moerasachtige plas in het Mallebos bij Spijkenisse (foto 45). Hier kan de natuur zijn gang gaan, 'het groeit', 'een plek waar je iets kunt verwachten', 'ongerepte natuur', 'het is afwisselend'. De plas werd ook niet als een barrière ervaren maar meer als een geleidelijk overgang van land naar water. Een enkeling vond hem te groot.

Negatief gewaardeerd werd foto 44. Dit water lijkt meer op een kanaal en is te breed, te kaal, te recht, te hoekig; het is wel een barrière en past beter als afscheiding van een bos.

Evenals bos wordt water dus in de eerste plaats gezien als natuur, als milieu voor planten en dieren. Het is dus waarschijnlijk niet zozeer het element 'plas' dat in het bosbeeld past, alswel de combinatie van de functies recreatie en natuur die de mensen op prijs stellen. In die zin combineren ze goed. Een eis die wel vaak gesteld werd was dat water niet gevaarlijk voor kinderen mocht zijn. Dit is typisch een gebruiksaspect.

Paden

Paden werden op meerdere criteria beoordeeld, namelijk breedte, verharding, beloop en omgeving. Positief waren vooral de foto's 23, 29 en 33. Zij lopen echt door het bos heen in plaats van erlangs en hun entourage is mooi. Ook de verharding spreekt aan: 'houtsnipperverharding geeft het idee van bos'. Verder kronkelen ze, 'dan zie je niet waar je heen gaat, dat geeft een verrassingseffect, je weet niet wat er gaat gebeuren'. Hun algemene indruk is: 'besloten, warm, geborgen'.

Negatief zijn de foto's 27, 31 en 32. Deze paden vond men meer geschikt om te fietsen. Voor wandelen zijn ze 'te saai, te breed en te wijd, ondanks de bocht, verrassing is belangrijk', 'in een oogopslag te overzien', 'meer parkachtig', 'de berm maakt het geheel weids terwijl het uitzicht niet weids is'.

Bijzondere elementen

Dit zijn de foto's 48, 49 (+) en 51, 52 (-). Bijzondere elementen maken een bos avontuurlijk, ze geven extra-verrassing. Ze moeten echter wel in het bos passen, zoals foto 49, het restant van een oude boomgaard. 'Oude bomen zijn prachtig, ze hebben geschiedenis'. De meningen of zo'n boomgaard bewaard moet blijven zijn echter verdeeld. Niet passend in een bos werd foto 52 gevonden, moderne kunst. 'Kunst verstoort de illusie van bos; bovendien trekt het publiek', wat het bos druk maakt; bovendien 'is de natuur al kunst, daar hoeft geen beton bij'. Foto 51, een wei, paste om verschillende redenen niet. Hij is te kaal, te groot, te overzichtelijk en eentonig; bovendien kun je er niet zitten door het lange gras. Hij kan wel leuk worden als de bomen groter zijn. 'Heeft nu geen sfeer'.

Randen

Positief zijn de foto's 55 en 58. Foto 55 bevestigt nog eens wat in de interviews in Zuid-Beijerland ook al bleek, namelijk dat een buffer of overgangszone tussen de bebouwing en het bos op prijs gesteld wordt. Dit heeft men liever dan dat het bos doorloopt tot aan de wijk. Dit is ook een reden waarom men liever geen volkstuinten direct tegen het bos aan wil hebben (foto 54: 8 tegen, 2 voor): het is opeens een heel andere functie en bovendien een functie die zich eigenlijk slecht verdraagt met bos, die niet past bij bos.

Een functie die wel past bij bos is agrarisch gebied. De mooiste rand combineerde (weer) een beeldfunctie met een gebruiksfunctie, namelijk foto 58: een geleidelijke overgang naar het Zuid-Hollandse polderlandschap met bovendien de mogelijkheid langs de rand te wandelen en zodoende zowel van het bos als van de weidsheid te genieten. (Dit is waarschijnlijk typisch Zuid-Hollands).

7.4 Opmerkingen over aanleg, inrichting en beheer van bossen

Aanleg

Een bos kan om verschillende redenen aangelegd worden. Het kan voornamelijk dienen voor:

- recreatie;
- produktie;
- natuurontwikkeling;
- plaatselijke doelstellingen, zoals landschappelijke aankleding, het creëren van een bufferzone, of een gunstig vestigingsklimaat;
- of een combinatie van deze doelstellingen.

Vraagt men omwonenden naar de redenen van aanleg, dan is dat vrijwel altijd recreatie. Men vindt dat het bos er is voor de mensen. Landschappelijke aankleding komt op de tweede plaats. Ook wordt wel genoemd dat bos een buffer is tegen voortschrijdende verstedelijking. Het beschermt mensen die wat landelijker wonen tegen ongebreidelde stadsuitbreidingen, ook visueel, voor zover het het zicht op flats of industrieterreinen afschermt. Produktie of natuurontwikkeling zag niemand als doel voor de vier bossen.

Vraagt men mensen naar hun houding tegenover produktie, dan staat men daar niet zonder meer afwijzend tegenover. Wel stelt men als eis dat het de recreatie niet stoort. Dit betekent: alleen hier en daar kappen en weer inplanten, zodat er een gevarieerde leeftijdsopbouw ontstaat. Het bos blijft dan in stand en continuïteit van beleving is verzekerd. Bovendien geeft het extra variatie door verschillen in dikte, in gelaagdheid en in soort (als men door andere soorten vervangt). Men is sterk gekant tegen grote kapvlaktes want dat is kaal en er gaat weer een stuk bos van de recreatie af. (Vermoedelijk zou het uitslepen van bomen door paarden ook een grote attractie voor recreanten vormen).

Recreatie en natuurontwikkeling zag men ook moeilijk gecombineerd. Als het bos groot genoeg is, is men echter wel bereid een zonerings te accepteren, met rustgebieden voor dieren. Die rustgebieden mogen dan verwilderen, maar het overige bos niet. Het niet-zien van produktiedoeleinden van bos, maar denken dat bossen er zijn voor de recreatie, betekent wel dat het dringend gewenst is hierover meer voorlichting te geven, liefst al meteen bij de aanleg van het bos. Men vermijdt dan dat mensen later voor onverwachte verrassingen komen te staan als opeens hele percelen bos gekapt worden.

De recreatieve functie die men toekent aan de bossen betekent o.a. dat aan de aanleg van paden duidelijke eisen worden gesteld.

— Bospaden moeten slingeren. Dit komt niet voort uit een vaag gevoel van romantiek, maar uit de duidelijke en concrete wens naar avontuur en verrassing. Vanuit dat oogpunt is een recht pad onaantrekkelijk. Het biedt geen verrassing als je in een oogopslag al kunt overzien wat je de volgende 5 of 10 minuten zult tegenkomen. Rechte paden zijn te overzichtelijk.

— Ook samenhangend met de mogelijke verrassingen is het feit dat de omgeving van het pad niet te open en te overzichtelijk mag zijn. Een breed recht pad door een dicht bos wordt vaker geprefereerd dan een breed krom pad door een open omgeving;

ook omdat men in een open omgeving toch wel kan zien waar het pad naar toe loopt; dus in dit geval geldt het argument van verrassing door onoverzichtelijkheid niet. — De beleving van paden is te vergelijken met de beleving van landwegen (Coeterier en Schöne 1990). Bij bospaden wil men het gevoel hebben *in* het bos te lopen, zoals landwegen in het landschap liggen. Negatief is de ervaring *langs* bos te lopen, op een breed, verhard pad, met brede grasbermen, tussen twee percelen bos door. Er is dan een scheiding tussen stukken bos, geen verbinding; niet één groot bos maar twee kleine. Dit lijkt op het effect van een snelweg; men heeft geen contact meer met de omgeving.

Inrichting

De hoofdfunctie van bos en de voornaamste gebruiksvorm is wandelen en van de natuur genieten. Hiervoor moet het bos dus in de eerste plaats ingericht worden. Men maakt hierbij onderscheid tussen het bos zelf en voorzieningen. Over het bos heeft men duidelijke wensen, dat moet zo natuurlijk mogelijk. Dit impliceert o.a. dat elke gelijkenis met een park uit den boze is. Een park is een heel ander type omgeving, met eigen vormgevingseisen die sterk afwijken van die voor een bos. Alles wat in bosaanleg aan een park doet denken wordt dan ook afgewezen en als storend ervaren. Voorzieningen ziet men in een bos liever niet dan wel, afgezien van goede paden en af en toe een bankje. Men gaat naar een bos voor de rust en de stilte en voorzieningen, zoals parkeerplaatsen of picknickplaatsen, trekken alleen maar mensen aan. Behalve voor wandelen en natuurbeleving waren er ook wensen om de bossen nog voor andere activiteiten te kunnen gebruiken, bijv. een kort ommetje met kleine kinderen, de hond uitlaten, paardrijden, trimmen of het gebruiken als onderdeel van een grotere tocht (meestal een fietstocht). Sommige gebruiksvormen verdragen elkaar goed, andere slecht. Met de inrichting kan dit gedeeltelijk opgevangen worden.

Voor wandelen met kleine kinderen is het evident dat de toegangen ook passeerbaar moeten zijn voor kinderwagens. In een enkel bos is dit niet het geval, zodat de kinderwagen eroverheen getild moet worden. Dit gaat de krachten van veel moeders te boven. Tegen paardrijden in het bos op aparte ruiterspaden had vrijwel niemand bezwaar. Vrijwel iedereen zou het ideaal vinden om door het bos heen te kunnen fietsen. Omdat de bossen niet groot zijn prefereert men een fietsroute waar ook op gewandeld mag worden en verder een net van wandelpaden waar niet op gefietst mag worden. Er moeten liefst verschillende typen wandelpaden zijn, zowel wat bredere, goed verharde paden waar men ook met een kinderwagen kan wandelen als wat wildere natuurspaden (maar geen van alle recht en strak) en zoveel dat er voldoende keuze van routes is. Het fietspad hoeft niet per se geasfalteerd te zijn.

Gebruik en beleving worden sterk beïnvloed door de voorzieningen die de beheerder aanbrengt.

Beheer

Het beheer van een bos is sterk van invloed op de beleving. Dit is vooral het bijhouden van paden en het verwijderen van dode takken, brandnetels en afval. Dit betekent dat een goed beheer niet opgemerkt wordt, bijna als vanzelfsprekend beschouwd wordt, maar dat een slecht beheer direct opvalt en veel misnoegen opwekt; gebruik wordt dan nl. sterk bemoeilijkt en vaak onaangenaam. Een slecht beheer bepaalt de

beleving heel sterk, terwijl bij een goed beheer het vooral de inrichting is die de beleving bepaalt. Ook wat het beheer betreft moet onderscheid gemaakt worden tussen het bos zelf en aangebrachte voorzieningen.

— Bos. Eerder is al gezegd dat zowel teveel als te weinig natuurlijkheid in een bos negatief beleefd wordt. Dit betekent o.a. dat totale verwildering van een bos niet op prijs gesteld wordt. In de eerste plaats is het dan niet meer te gebruiken, er komen geen mensen meer, en in de tweede plaats boezemt het angst in, het wordt teveel natuur. Hoewel het een open deur is kan toch niet vaak genoeg gezegd worden dat voor een positieve beleving een bos goed beheerd moet worden. Een bos kan niet aan zichzelf overgelaten worden. 'Natuur is het mooist als het goed bijgehouden wordt' werd opgemerkt in een interview. Pas dan is een bos nl. geschikt voor gebruik. Een verwilderd of verwaarloosd bos nodigt de meeste mensen niet uit tot wandelen of vertoeven. Het wekt ook angst op. De oriëntatie wordt moeilijker en de gebruiksmogelijkheden, bijv. om te trimmen of er met kinderen te wandelen, nemen sterk af.

— Voorzieningen. Als er voorzieningen aangelegd worden moeten ze ook goed beheerd worden. Dit geldt in de eerste plaats voor de paden, de plaats van waaraf het bos beleefd wordt. *Een pad moet goed begaanbaar zijn.* Op natte bodems betekent dat een verhard pad. Mensen prefereren dan natuurlijke materialen, bij voorkeur uit het bos zelf, zoals houtsnippers.

Verder betekent begaanbaarheid dat een pad niet overwoekerd moet zijn door brandnetels. Bij graspaden betekent het: regelmatig maaien - en 'regelmatig' is dan zeker 1 x per maand in het groeiseizoen.

Goed beheer geldt ook voor een andere vaak gewenste voorziening, nl. afvalbakken. Veel ondervraagden wensten (meer) afvalbakken, om het probleem van de vervuiling op te lossen. Maar als afvalbakken niet tijdig geleegd worden leiden ze alleen maar tot meer in plaats van tot minder vervuiling. Bovendien lokken slecht onderhouden voorzieningen snel baldadigheid en vandalisme uit. Misbruik kan dus sterk beïnvloed worden door het beheer.

Een andere beheersmaatregel betreft honden. Veel mensen storen zich aan loslopende honden — en soms zijn mensen daar zo bang voor dat ze om die reden niet naar een bos gaan. Hondenbezitters gaan echter het liefst naar een bos waar hun hond vrij mag rondlopen, omdat dat elders moeilijk of onmogelijk is. Die twee groepen zullen in een bos dus steeds aanwezig zijn. Vanuit het beheer moeten zodanige maatregelen getroffen worden dat beide groepen het nog aantrekkelijk vinden om naar het bos te gaan. In de gesprekken werd voorgesteld honden alleen in bepaalde plekken van het bos los te laten lopen en voor de rest strenger toezicht te houden.

Dan bankjes. Omdat dit soort bossen toch geen bossen van formaat zijn, gaan veel mensen er alleen naar toe om even een eindje te wandelen, niet om er een halve dag in door te brengen; daartoe lenen dit soort bossen zich niet. Omdat ze toch maar kort gaan hebben ze ook weinig behoefte aan bankjes. Wel is een bankje, althans een mogelijkheid om te zitten, relatief nog de meest gewenste voorziening. Voor velen

volstaat echter ook een omgevallen boom of een gemaaid grasveld, als dat tenminste schoon is (zonder hondepoe) en niet vol brandnetels.

7.5 Redenen voor het niet bezoeken van de bossen

Waarom bezoeken omwonenden het bos niet? Van twee kanten is hierover informatie:
— bij de mondelinge interviews bleken sommige mensen het bos niet te bezoeken;
— toen mensen opgebeld zijn met de vraag of zij aan het onderzoek wilden meedoen is bij een weigering ook gevraagd of men het bos wel eens bezocht, en zo nee, waarom niet.

Op grond hiervan zijn twee groepen onderscheiden:

- niet-gebruikers, die wel meededen aan de gesprekken maar die het bos niet bezochten;
- non-participanten, die niet aan het onderzoek wilden deelnemen en ook het bos niet bezochten.

In beide groepen bleken er meerdere redenen te zijn om het bos niet te bezoeken.

Niet-gebruikers

Er blijken verschillende redenen te zijn om het bos niet te bezoeken:

- Onbekendheid.

Deze mensen wisten niet dat er bos in de buurt was. Zij gaan wel naar buiten maar ze hebben meestal vaste doelen waar het onderzochte bos niet toe behoort, zoals het strand, een surfplas of andere bossen. Het bos ligt dan ook niet op hun route. Zij staan echter niet afwijzend tegenover het bos.

- Een onaantrekkelijk beeld.

Vaak kennen omwonenden het bos nog van de tijd dat het pas aangelegd werd, als jonge aanplant. Omdat ze het sindsdien niet meer bezocht hebben en omdat ze er ook nooit langskomen, bestaat dat beeld nog steeds en vinden ze het niet aantrekkelijk om naar toe te gaan.

- Tijdelijke niet-bezoekers.

Dit zijn bijvoorbeeld gezinnen met heel kleine kinderen. Voordat zij kinderen kregen gingen zij wel en als de kinderen groter zijn gaan zij weer.

Non-participanten

Er waren een aantal redenen om niet aan de interviews te willen meedoen, zoals bleek uit de telefonische gesprekken. Dit zijn:

- Niet-gemotiveerden.

Bos interesseert hen niet; zij willen er niet naar toe. Over het algemeen zijn zij weinig georiënteerd op openlucht recreatie. Het is niet zo dat dit bos hun te min is, maar hun interessesfeer ligt ergens anders; zij hebben 'wel wat beters te doen'.

- Vermeende onwetendheid. Men denkt niets van het onderwerp bos af te weten en men ziet er dan tegen op om daarover door onbekenden ondervraagd te worden. Deze mensen durven vaak niet.

- Persoonlijke omstandigheden, bijv. een kind in het ziekenhuis, pas een echtgenoot overleden.

- Geen tijd. Men is zelden thuis, heeft onregelmatige diensten zodat men overdag niet kan, kinderen die veel tijd kosten.
- Mensen die er het nut niet van inzien. De overheid doet toch wat zij wil en dit soort onderzoek verandert daar niets aan, het heeft geen enkel effect. Dit is vaak onverschilligheid, voortkomend uit een gevoel van machteloosheid.

Geconcludeerd moet worden dat bosbezoek zowel bij categorieën niet-bezoekers als bij categorieën non-participanten gestimuleerd zou kunnen worden door een goede voorlichting. Dit stemt overeen met Stoppelenburg's resultaten van een onderzoek naar niet-deelname aan cultuur en recreatie (1979). Hij maakt een onderscheid tussen sympathiserende en afwijzende niet-deelnemers. Sympathiserende niet-deelnemers komen overeen met onze groep niet-gebruikers. Afwijzende niet-deelnemers komen overeen met onze groep non-participanten. Volgens Stoppelenburg zou voorlichting bij sympathiserende niet-deelnemers wel voor meer bezoek zorgen, bij de afwijzenden niet. Met andere woorden: er is een categorie bewoners die toch niet naar bos gaat, ongeacht de hoeveelheid energie die erin gestopt wordt om ze hiertoe over te halen; er is echter een andere categorie waarbij die energie wel vrucht zou afwerpen. Beide categorieën lijken nogal heterogeen van samenstelling.

7.6 Gesprekken met groepsvertegenwoordigers

Groepsgebruik van bossen komt veel voor. Hierbij maakt elke groep op zijn eigen manier gebruik van het bos: scholen voor biologielees, wandelclubs om variatie in hun programma aan te brengen, het IVN om aan natuureducatie te doen, het Hoekse Waardse Landschap met een visie om een ecologische infrastructuur voor de hele Hoekse Waard op te zetten. Maar ook uit de gesprekken met individuele gebruikers bleek dat er belangen zijn die verder gaan dan individueel gebruik, bijvoorbeeld padvinders die er spelletjes doen, moeders van jarige kinderen die er speurtochten uitzetten en picknicken. Voor al deze groepsdoeleinden is het bos nog het minst ingericht.

- Zo was er een meisje dat een herfststukje voor school wilde maken, maar dat maar twee soorten bladeren kon vinden en geen eikels, geen beukenootjes, geen paddestoelen.
- Voor speurtochten is het bos te dicht en te ontoegankelijk, ook door de vele brandnetels.
- Er zijn geen grote open plekken waar gezeten kan worden en waar spelletjes gedaan kunnen worden.
- Er is geen aansluiting van de wandelpaden in het bos op fiets- en wandelpaden buiten het bos. Vooral voor wandelclubs (maar ook voor fietsers en trimmers) zou een dergelijke aansluiting zeer gewenst zijn.
- De bossen bieden te weinig variatie voor diverse doeleinden, vooral voor natuurontwikkeling, maar ook voor de wandelaars.
- De bossen zijn voor een aantal groepen, vooral het IVN, eigenlijk te klein. Willen zich natuurwaarden kunnen ontwikkelen dan zijn veel grotere bossen nodig.

7.7 Conclusies

Er zijn algemene conclusies en conclusies per bos.

De algemene conclusie is dat, wil een bos echt voor recreatie ingericht worden, er nog veel moet gebeuren, zowel aan de inrichting als aan het beheer.

Inrichting

Er zou veel meer variatie in begroeiing moeten komen. Paden zouden meer door het bos heen gelegd moeten worden en met een ander, meer slingerend beloop. Er zouden verschillende typen paden moeten zijn en meer onderlinge aansluiting, zodat meer routekeuze mogelijk is. Eigenlijk zou de produktiedoelstelling voor kleine bossen opgegeven moeten worden; deze is niet of nauwelijks te combineren met recreatiedoelen. Dan zouden er (beperkt) mogelijkheden moeten komen voor fietsen en paardrijden, zeker met de mogelijkheid om het bos op te nemen in een grotere tocht, dus als onderdeel van een route. Dit betekent niet alleen interne ontsluiting voor deze gebruikers maar ook een goede aansluiting op de bestaande externe ontsluiting.

Als er al water in het bos moet zijn, dan liefst niet als rechte sloten maar in de vorm van een plas, zoals in het Mallebos langs het fietspad (maar dan liever niet langs een fietspad of een doorgaande weg). Bij aanleg van een nieuw bos zouden veel bestaande sloten gedempt kunnen worden.

Een geleidelijke overgang naar het omringende polderlandschap en mogelijkheden om ook langs de rand van het bos te lopen worden op prijs gesteld. De randen moeten dan niet kaarsrecht zijn. Wat voorzieningen betreft worden er eigenlijk vooral wat bankjes gewenst.

Beheer

Er zijn twee aspecten aan het beheer: de huidige beheerstoestand van het bos en het beheer als een proces, als een begeleiding van het bos in de tijd. De beheerstoestand van de bossen laat momenteel veel te wensen over. Paden overwoekeren, er zijn overal veel brandnetels, er kan nergens in het gras gezeten worden omdat het veel te lang is en men kan vrijwel nergens het bos inlopen. Als proces in de tijd zouden de bossen veel meer speciaal voor de recreatie ingericht moeten worden.

Behalve aan inrichting en beheer zou er ook veel meer gedaan moeten worden aan voorlichting. Gemeenten en Staatsbosbeheer zouden hierin nauwer kunnen samenwerken. In geval er mogelijkheden komen voor de aanleg van nieuw bos of uitbreiding van bestaande bossen is aan het laatste de voorkeur te geven. De huidige bossen zijn eigenlijk veel te klein. De actuele verblijfsduur is gemiddeld een half uur tot drie kwartier, terwijl tenminste twee uur gewenst wordt. Daarnaast is een goede onderlinge aansluiting van groenvoorzieningen en recreatieobjecten gewenst.

De afzonderlijke bossen

— Het Broekpolderbos bij Vlaardingen. De vuilstort zou definitief opgeheven moeten worden en er moet meer grond opgebracht worden zodat nog zichtbaar zwerfvuil verdwijnt. De sloot eromheen zou overbrugd moeten worden en de bosrand zou plaatselijk opener kunnen zodat men er van buitenaf makkelijk in kan. Het assortiment kan

aanzienlijk gevarieerder. In elk geval zou woningbouw in de Broekpolder vermeden moeten worden.

— Het Mallebos bij Spijkenisse. De oude kreek kan beter geïntegreerd worden met het bos, bijvoorbeeld door de begroeiing tot aan het water door te laten lopen. Het padenstelsel kan verbeterd worden door de paden beter op elkaar aan te sluiten en een aantal paden te verbeteren, vooral de paden langs de randen. Verder moet het bos aangesloten worden op het park Vogelenzang middels een brug over de boezem. De parkeervoorziening zou uitgebreid moeten worden, de oude laan met reigers zou bij het bos betrokken moeten worden en er zou veel meer voorlichting over het bos gegeven moeten worden. Aanduidingen langs de weg zouden eveneens helpen.

— Zuid-Beijerland. Het bos zou (beter) aangesloten moeten worden op het natuurgebied aan de andere kant van de weg. Beter onderhoud van de paden zou hiertoe al bijdragen. Verder zou het water toegankelijk(er) gemaakt moeten worden. Er zou een fietspad aangelegd moeten worden en eventueel een singel aan de andere kant van het water.

— Het Alblasserbos. Zowel de externe als de interne ontsluiting kunnen aanzienlijk worden verbeterd. Er zouden fietsmogelijkheden in en tussen de bossen moeten komen. Ook zou er een toegang via de sportvelden moeten komen. Het hek bij Wijngaarden moet zo gemaakt worden dat er ook moeders met kinderwagens door kunnen.

8 INTERVIEWS MET DE ONTWERPERS, BEHEERDERS EN BESTUURDERS

Vier van de vijf bossen zijn in het kader van een ruilverkaveling gerealiseerd, namelijk het bos in Zuid-Beijerland, het Alblasserbos deels bij Oud-Alblas en voor een groot deel ten noorden van Papendrecht, en het Mallebos bij Spijkenisse. Alleen het Broekpolderbos bij Vlaardingen is via gemeentelijk beleid tot stand gekomen. De ontwerpen voor de eerste vier bossen komen dan ook uit de koker van het Staatsbosbeheer in Zuid-Holland. Bij deze ontwerpen was duidelijk sprake van een nauwe samenwerking tussen landschapsarchitecten en bosbouwers. In Vlaardingen is het ontwerp door de Afdeling Plantsoenen en Begraafplaatsen van de gemeente gemaakt, waarbij gebruik is gemaakt van de bosbouwkundige kennis ontwikkeld door de Dorschkamp.

Het Broekpolderbos in Vlaardingen wordt beheerd door de gemeente. Het beheer van de overige bossen is in handen van Staatsbosbeheer.

Bestuurlijk gezien valt het bos bij Zuid-Beijerland onder de hoede van de gemeente Korendijke. Het Mallebos bij Spijkenisse ligt in de gemeente Spijkenisse. De twee delen van het Alblasserbos behoren respectievelijk tot de gemeenten Papendrecht en Bleskensgraaf en een heel klein stukje valt onder de gemeente Alblasterdam. Het Broekpolderbos valt ook bestuurlijk onder de gemeente Vlaardingen. Samenvattend kan gesteld worden dat alleen bij het Broekpolderbos de verantwoordelijkheid voor zowel het ontwerp, het beheer als het bestuur bij de gemeente ligt.

De techniek die voor dit deel van het onderzoek gebruikt is, is die van open interviews. In uitgebreide gesprekken zijn de verschillende aspecten die kleven aan de aanleg, het beheer en het beleid ontrafeld. Van te voren was voor iedere groep (ontwerpers, beheerders en bestuurders) een lijst met gespreksonderwerpen vastgesteld, die in ieder geval aan bod moest komen. Daarnaast was er ruimte voor inbreng van de geïnterviewde. Naast de interviews is gebruik gemaakt van diverse rapporten, zoals nota's met uitgangspunten voor de bosaanleg, beheersplannen, en brochures met wandel- en fietsroutes.

8.1 De ontwerpers aan het woord

Voor de vier bossen in handen van het Staatsbosbeheer zijn de eerste ontwerpen afkomstig van een team, bestaande uit een landschapsarchitecte en een bosbouwer. In de tijd dat deze eerste ontwerpen voor de bossen gemaakt werden, zo'n twintig jaar geleden, had men in Zuid-Holland vrijwel geen ervaring met de aanleg van bossen. Men was zeer beducht voor negatieve effecten van het klimaat op de ontwikkeling van de toekomstige bossen. Ook was er in die tijd nog weinig ervaring met de teelt van loofhoutbossen. De bossen hadden in feite een experimenteel karakter. De ideeën over hoe men het maken van een nieuw bos onder deze bijzondere omstandigheden moest aanpakken kwamen vooral uit de bosbouw. De aandacht van de land-

schapsarchitecte ging in die tijd vooral uit naar het landschapsbeeld: de vormgeving van de bossen in relatie tot de omgeving. Wat betreft de recreatie waren de bossen expliciet bedoeld voor zeer extensief recreatief medegebruik, mede om godsdienstige redenen. Dit betekende dat de recreatie geen plekken kreeg toebedeeld voor bijvoorbeeld spartelvijvers. In de tijd van de eerste schetsen was een gerespecteerd ontwerp-principe voor een dergelijke landschappelijke opzet van een bos: 1/3 open plekken, 1/3 half open en 1/3 dichte beplanting. Aan natuurontwikkelingen werd niet gedacht. Bij de ontwikkeling van het Broekpolderbos in Vlaardingen was het technische probleem 'welke bomen kunnen groeien op vervuild en zout havenslib in een winderig klimaat' veel belangrijker dan het ontwikkelen van een voor de recreatie uitgekend bosontwerp. Daarnaast waren de ontwerpideeën gericht op de hele Broekpolder en niet specifiek op het bosgedeelte dat thans onderwerp van onderzoek is. Zo is de recreatieve ontsluiting van het bosgebied een onderdeel van een grotere ontsluitings-structuur.

Het Broekpolderbos te Vlaardingen

Het onderzochte bos is onderdeel van een veel groter gebied dat voor recreatie gebruikt wordt. Opvallend aan dit bos is dat het eigenlijk nooit zo specifiek ontworpen is. Op basis van resultaten van enkele beplantingsproeven elders in de Broekpolder is voor dit gebiedje gekozen voor een pioniersbeplanting bestaande uit populier. Hier heeft zich spontaan een struiklaag van vlier tussen genesteld. Alleen aan de rand van het bos heeft men de indruk van variatie in beplanting proberen op te wekken door een iets ruimer sortiment toe te passen. Nadat de opstand enige 'massa' had gekregen heeft men door middel van het storten van houtsnippers een padensysteem uitgezet.

Het Mallebos bij Spijkenisse

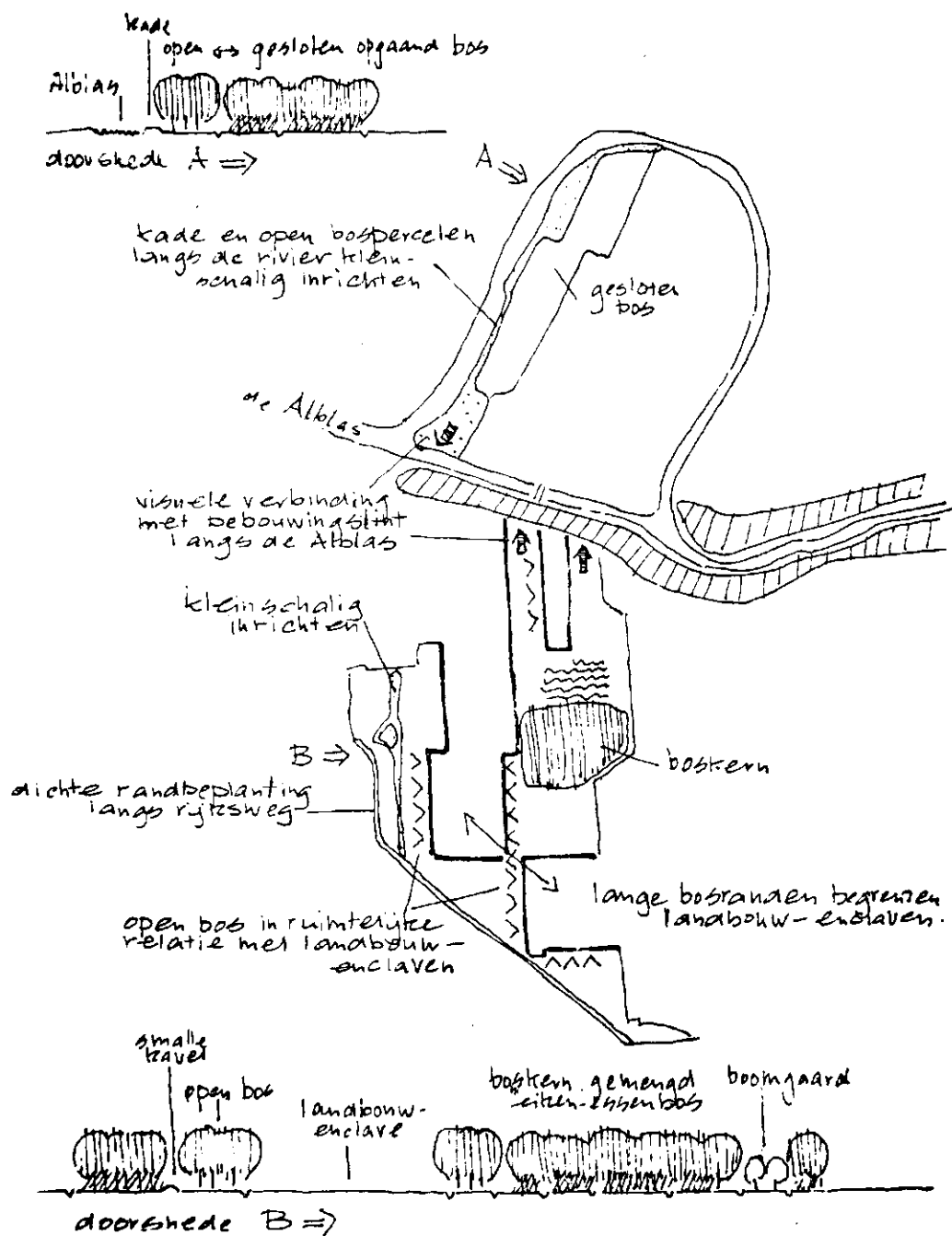
De eerste ontwerpen voor het Mallebos zijn halverwege de zeventiger jaren van de tekentafel gekomen. Bij de ontwerpen voor dit bos is wel nadrukkelijk aan houtopbrengst gedacht. De hoofdstructuur van de beplantingsvakken werd vooral bepaald door de bestaande verkaveling. Veel aandacht ging in de eerste schetsen uit naar de open-dicht verhouding in het bos. Een ander ontwerp-principe dat gebruikt is, is het 'los leggen van het bos', door er percelen weiland tussen te houden. 'Bos op afstand is veel interessanter'. Daarnaast werd dankbaar gebruik gemaakt van verschillen in de bodem om kleine bijzondere plekken te realiseren, zoals het handhaven van enkele ruggetjes waarop zich meidoorn struweel zou moeten ontwikkelen. Net als in de andere bossen die in het kader van de ruilverkaveling werden aangelegd, was er in dit bos was in principe alleen maar ruimte voor wandelen als recreatie vorm. Hoewel de paden eigenlijk alleen maar tussen de verschillende vakken lopen en nooit eens dwars door een vak, is in dit bos relatief veel aandacht besteed aan verschillen in de vormgeving en de beplanting van de paden. Met parkeren is in het ontwerp eigenlijk geen rekening gehouden. In de tweede fase van de aanleg van dit bos (1990/1991) is bewust gebruik gemaakt van de zich ontwikkelende denkbeelden over natuurbouw. Zo is de oever van de kreek die het bos begrenst, verbreed en glooiend gemaakt (overigens tegengesteld aan het natuurlijke proces is de buitenbocht glooiend gemaakt terwijl de binnenbocht steil is gebleven). Ook is er een grote moerasachtige plek ontwikkeld.

Zuid-Beijerland

Het ontwerp is eind zestiger jaren gemaakt. In het ruilverkavelingsplan was het bos opgenomen om de toekomstig ongelijkvloerse kruising van de Hoorse weg met de Borrenkeken in te pakken. Aangezien de aanleg van de weg niet doorging, is het motief om de kreek te accentueren verder uitgewerkt. Voor het ontwerp betekende dit een primair landschappelijke invalshoek. Het landschapsbeeld stond voorop. Hierbij was het volgens de ontwerpers van belang dat het bos de ligging van de kreek benadrukte, zonder dat het markante beeld van de beplante dijken werd verstoord. Het bos moest daarom laag blijven. Het aangrenzende bosgedeelte langs het Kleine Gat zou zelfs beter zijn geweest als het als rietland/natuur of andere korte vegetatie was uitgevoerd, in ieder geval niet als opgaand bos. Een dergelijke opzet was in die tijd echter niet verkoopbaar aan de boeren die de grond moesten afstaan.

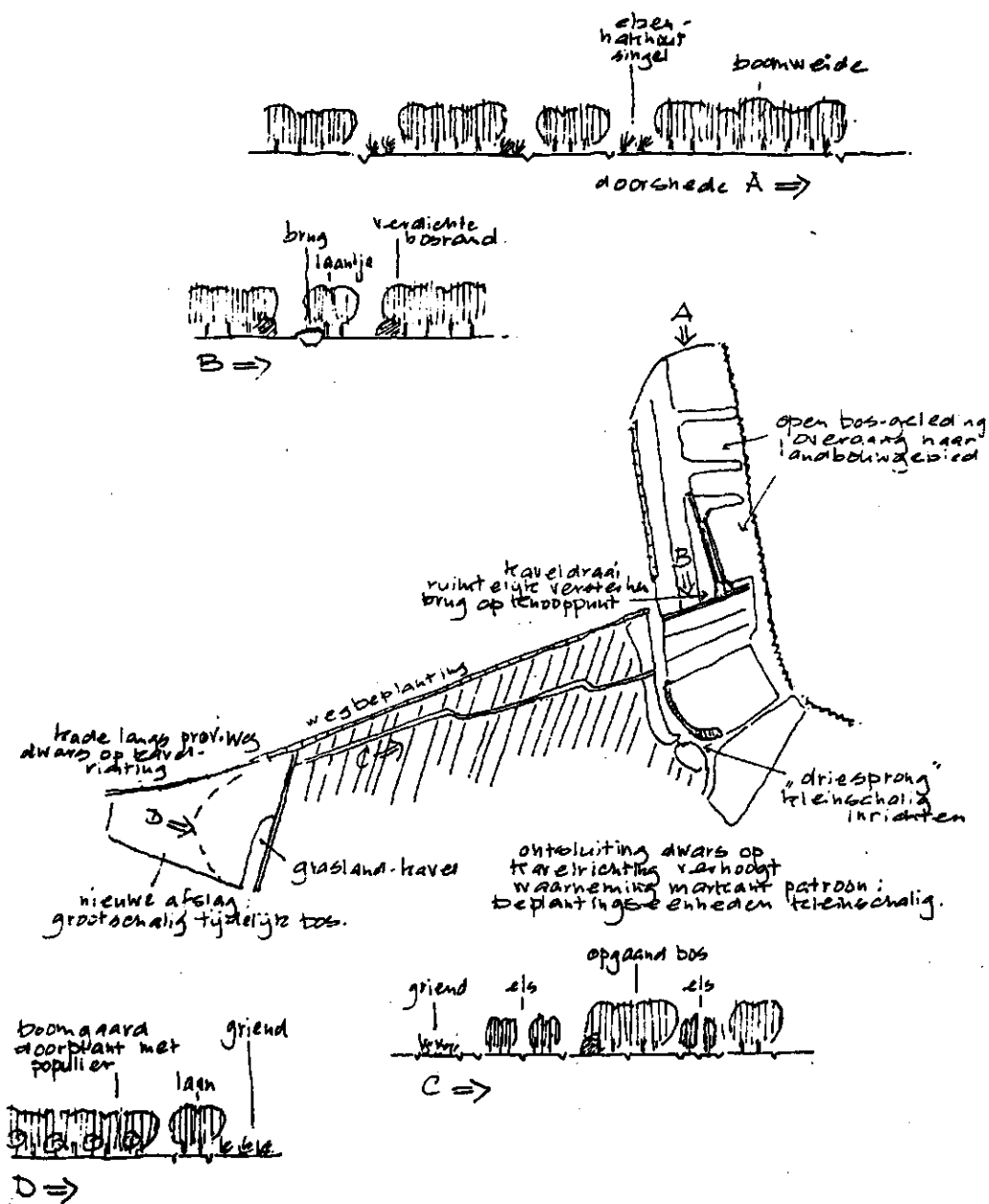
Hoewel de houtproductie niet op de voorgrond stond in die zin dat men niet veel verwachtte van de produktie, werd het bos wel opgezet op bosbouwkundige grondslag. Dat wil zeggen dat de vakindeling en het systeem van aanplant op bosbouwprincipes gestoeld was. Wat betreft het sortiment werd voortgeborduurd op wat men mogelijk achtte in het open winderige en toen nog relatief zoute milieu. Hierbij had de bosbouwkundige ervaring de belangrijkste stem. De wens vanuit landschappelijke optiek om een compact, in zijn geheel gemengd loofhout bos, te realiseren werd om houtteeltkundige redenen niet uitgevoerd. Om toch een zo gevarieerd mogelijk beeld te scheppen en mede om een schaalfout in het ontwerp te herstellen, (de grasstrook langs de oevers bleek te breed te zijn), werd langs de vakken een extra randbeplanting, die een gevarieerde samenstelling had, aangelegd. Het bos had dus als belangrijkste doel het verbeteren van het landschappelijke beeld van de Hoekse Waard. Daarnaast moest het echter geschikt zijn voor zeer extensief recreatief medegebruik. Voorzieningen voor andere recreatievormen dan wandelen, zoals een fietspad of een ruiterspad, zijn door de ontwerpers niet overwogen. Ook voorzieningen zoals de parkeerplaatsen voor auto's werden niet in het ontwerp opgenomen. (De huidige parkeerplaats is door de gemeente aangelegd ten behoeve van de aangrenzende volkstuintjes). Alleen het wandelen bleef als recreatieve bezigheid over. Om aan deze recreatievorm tegemoet te komen zijn de beplantingsvakken niet te groot gemaakt. Het padenstelsel bleef echter gebaseerd op de (bosbouwkundige) vakindeling. Nergens is een pad ontworpen door een vak heen.

Ook hier is geprobeerd het 'los leggen van het bos, het bos op afstand' vorm te geven, dat wil zeggen los van de bebouwing, in dit geval het dorp Zuid-Beijerland. Dit is in Zuid-Beijerland verwezenlijkt met behulp van een bomenweide. Vooral de verbinding van het bos met het dorp is op deze manier bewust afwijkend vormgegeven: geen bos maar een transparante populierenweide. De iepenweide die het gebiedje aan de overzijde van de Oranjeweg inleidt is speciaal ontworpen met het doel om het zicht op en vanuit de boerderij te handhaven. Aspecten waar verder op gelet werd bij het ontwerpen waren: het realiseren van een sterke hoofdvorm, de schaal van de open plekken zoals het driehoekige weidje bij de entree van het bos en het realiseren van een mogelijkheid tot een rondwandeling door het leggen van een brug tussen de twee bosdelen aan weerszijden van de Borrenkeken en door het bos door middel van een houtwal te verbinden met de Oranjeweg.

ruimtelijke uitgangspunten voor inrichting bos in de Nes en tussen de Alblas en rijtsweg 15

Fig. 20 Ruimtelijke uitgangspunten voor inrichting bos in de Nes en tussen de Alblas en Rijksweg 15 (bron: Ablasserwaard bouselementen. Staatsbosbeheer Zuid-Holland, 1981).

ruimtelijke uitgangspunten voor inrichting bos bij Papendrecht = wijngaarden.

Fig. 21 Ruimtelijke uitgangspunten voor inrichting bos bij Papendrecht - Wijngaarden (bron: Alblasterwaard boselementen. Staatsbosbeheer Zuid-Holland, 1981).

Alblasserbos

De ontwerpen voor deze twee bossen zijn in het begin van de jaren tachtig gemaakt. Ook in dit geval lag de lokatie al min of meer vast voordat de ontwerpen gemaakt werden. Vooral de verschillen in bodemopbouw en het verschil in landschappelijke uitgangssituatie hebben geleid tot twee verschillende ontwerpen.

— Oud-Alblas (fig. 20). Belangrijk uitgangspunten voor het bos bij Oud-Alblas waren de ligging aan de Alblas, de nabijheid van de stedelijke gebieden en de schaal van deze landschapsvormende elementen. Deze uitgangspunten hebben geleid tot de keuze om het bos een relatief grootschalige opzet te geven, wat tot uiting komt in de vorm en de omvang van de vakken met dezelfde houtsoort. In de opzet is bewust geprobeerd om een afwisselend beeld te scheppen door een combinatie van open ruimten en min of meer dicht bos. Ook in de randen is gestreefd naar een afwisseling van dichte en open structuren. Daarnaast is de visuele verbinding gezocht met het bebouwingslint langs de Alblas, door het bos hier op twee plekken direct op te laten aansluiten. Het 'los leggen van het bos' kreeg hier min of meer door toeval vorm. Op verschillende plekken kon de grond niet verworven worden, waardoor op deze plekken weiland tussen het bos ontstond. Een ander aspect waar veel aandacht aan is besteed in het ontwerp is de situering en afwisseling van bos met een open structuur en bos gekenmerkt door een dichte opbouw. Vooral langs de randen is gekozen voor een meer open bosopbouw.

Door de gunstige bodemgesteldheid kon in dit bos een ander sortiment gekozen worden dan in het Papendrecht bos. Hier hoefde minder gebruik te worden gemaakt van pionierhoutsoorten zoals populier en wilg, maar konden, vooral in de boskern, duurzame soorten zoals eik worden toegepast. De boomgaard is bewust opgenomen in het ontwerp. De zandwinning ten behoeve van de ruilverkaveling die in de eerste schetsen opgenomen was, is niet uitgevoerd. In de eerste schetsen waren er vier toegangen tot het bos. De belangrijkste toegang in de plannen was de toegang vanaf het sportveldencomplex. In de plannen werd aan deze toegang dan ook extra aandacht besteed wat tot uiting moest komen in de kleinschalige inrichting. Hier werd bijvoorbeeld een wekje met linden aangelegd. Omdat deze toegang uiteindelijk niet gerealiseerd is, lijkt dit deel met zijn kleinschalige inrichting nu op een onlogische plek te liggen. De toegang bij het industrieterrein van Oud-Alblas werd meer gezien als een ontsluitingsmogelijkheid voor het beheer. Omdat het bos bedoeld was voor zeer extensieve vormen van recreatie is geprobeerd door middel van het beperken van het aantal parkeerplaatsen het gebruik te reguleren.

— Papendrecht (fig. 21). In het ontwerp is het bos gesplitst in een westelijk en een oostelijk deel. In het westelijke deel is het accentueren van het markante slagenpatroon als ontwerp-motief gebruikt. In het oostelijk deel heeft de overgang naar het open polderlandschap de opzet van het bos beïnvloed. Door hier kleine wekjes te ontwerpen is een geleidelijke overgang naar de grote open ruimte gerealiseerd. De ontsluiting in het westelijk deel is haaks op de kavelrichting ontworpen, met de verwachting dat daardoor het slagenpatroon beter zichtbaar zou worden. Het belangrijkste ontsluitingspunt ligt niet aan de provinciale weg maar aan de weg naar Wijngaarden/de fietsverbinding met Papendrecht. Hier is tevens een bescheiden parkeervoorziening ontworpen. In dit bos is net als in het bos bij Oud-Alblas uitgegaan van halfverharde ontsluitingspaden. Daarnaast waren er een beperkt aantal met zand verschraalde

paden in het ontwerp. Als aanvullende wandelmogelijkheid zouden de onderhoudsstroken langs de sloten dienst kunnen doen. Net als in het bos bij Oud-Alblas zijn enkele bestaande elementen opgenomen in het bos, zoals oude griendperceeltjes en populierenbosjes. Het sortiment is ook hier bepaald door de bodemgesteldheid. Dat betekende in dit deel van het Alblasserbos dat er grote percentages pionierhoutsoorten zijn gebruikt (62% populier, 14% wilg, 18% els) en slechts een zeer klein percentage duurzame houtsoorten.

8.2 De beheerders aan het woord

In Vlaardingen is het beheer van het bos in handen van de gemeente. Voor de overige bossen ligt de verantwoordelijkheid bij Staatsbosbeheer, zij het bij verschillende personen.

Bij Staatsbosbeheer was het de gewoonte dat er bij de 'oplevering' van het bos aan de beheerder in een overdrachtsnotitie de doelstellingen van het ontwerp en de inrichting onder de aandacht van de beheerders werd gebracht. Vervolgens is het de vrijheid van de beheerder om daar al of niet rekening mee te houden, ook gezien het feit dat de inzichten op grond waarvan de bossen ontworpen zijn, in de loop der tijden vaak veranderen. De doelstellingen die tijdens de ontwerpfase gehanteerd zijn, waren allereerst gericht op het ontwikkelen van een bos waar de houtproductie niet echt op de voorgrond stond maar waarvan de opzet wel gebaseerd was op houtteeltkundige principes. De tweede belangrijke doelstelling was gericht op verbetering van het landschapsbeeld. Ten derde moesten de bossen geschikt zijn voor extensieve vormen van recreatief medegebruik. In de gesprekken met de beheerders bleek dat men deze doelen onderschreef, waarbij vooral de laatste jaren dit doelstellingenpakket uitgebreid is met doelstellingen ten behoeve van de ontwikkeling van natuur.

De feitelijke beheersinspanningen zijn tot op heden in enkele gevallen echter anders gericht. Vooral de realisering van de doelstelling ten aanzien van het recreatieve medegebruik door een goed beheer van de paden liet in sommige bossen nog wel te wensen over.

De beheerders wensten in principe ook geen andere vormen van recreatief medegebruik dan wandelen in de bossen, zoals fietsen en paardrijden. Hiervoor hadden zij twee redenen:

- de bossen waren naar hun inzicht voor een combinatie van deze recreatieve activiteiten te klein;
- de aanleg en het beheer van fiets- en ruiterspaden bracht alleen maar kosten met zich mee en geen opbrengsten.

Deze laatste reden wordt des te klemmender sinds de privatisering van Staatsbosbeheer. Daarnaast speelde de houding ten aanzien van de vakbeoefening een rol: 'wij zijn geen recreatie-ondernemers, maar bosbeheerders'.

Door de relatief geringere aandacht voor de recreatieve aspecten van het bos lijkt het dat het beheer vooral gericht is op de bosbouwkundige aspecten en de houtpro-

duktie. De doelstelling ten aanzien van het verbeteren van het landschapsbeeld is al gerealiseerd door de aanleg en kent eigenlijk nauwelijks een beheersaspect. Alleen in het Mallebos wordt naast deze drie doelstellingen aandacht besteed aan de doelstelling ten aanzien van natuurontwikkeling, waarbij het water extra aandacht krijgt.

In geen van de bossen beheerd door Staatsbosbeheer wordt actief aan voorlichting gedaan. Hooguit zijn de beheerders (opzichters) op verzoek bereid om voorlichting te geven. Zelfs een minimale vorm van voorlichting (een plattegrond met routes aan de ingang van het bos) is slechts in twee van de vier bossen aanwezig. In Vlaardingen besteedt men juist grote aandacht aan de voorlichting. De gemeente heeft een boekje met routes en hun bezienswaardigheden uit. Er is een dienst natuureducatie, vanwaar uit excursies voor de burgerij en scholen worden georganiseerd. Verder komt het bos regelmatig in de plaatselijke krant.

Voor drie van de vijf bossen zijn recent (1990) beheersplannen opgesteld en goedgekeurd (1991). Alleen voor de beide delen van het Alblasserbos geldt nog een beheer op ad hoc basis. Vooral in Zuid-Beijerland en in Vlaardingen worden er tamelijk ingrijpende veranderingen voorgesteld. In Zuid-Beijerland moet 7,2 ha op korte termijn omgevormd worden, via de methode kaalkap en opnieuw inplanten. Dit is bijna de helft van het bos. In Vlaardingen streeft men naar een geleidelijke en gedeeltelijke omvorming van het bos naar duurzame houtsoorten. Hierbij is het opvallend dat de duurzame houtsoorten worden gesitueerd op de vuilstort die in de toekomst definitief wordt afgesloten voor recreatie. De pionier houtsoorten blijven het bosbeeld bepalen in het noordelijk deel van het bos. Hierbij moet de kanttekening worden gemaakt dat de vakken met pionier houtsoorten de kans lopen te moeten verdwijnen voor woningbouw.

In de beheersplannen van Staatsbosbeheer wordt wel een stringenter beheer van vooral de graspaden voorgestaan dan tot nu toe gebruikelijk was. Ook wil men enkele nieuwe paden realiseren dwars door de beplantingsvakken.

8.3 De bestuurders aan het woord

In deze serie interviews zijn de wethouders van de in de nabijheid van de bossen liggende plaatsen benaderd, eventueel vervangen of geescorteerd door hun ambtenaren. Uit de interviews bleek een opvallend verschil in betrokkenheid bij het wel en wee van de bossen. Alleen in de gemeente Vlaardingen, waar naast het bestuurlijke aspect ook de aanleg en het beheer tot de gemeentelijke taken behoort, was er sprake van een actieve betrokkenheid van de bestuurders. Dit kan overigens zowel positieve als negatieve gevolgen hebben voor het bos. Positief was bijvoorbeeld de inzet op het gebied van voorlichting en educatie. Bij de andere gemeenten was van een dergelijk inzet geen sprake. De keerzijde van deze medaille is echter dat het bos gewoon meedoet in de afweging van belangen en dat het bos sneller het risico loopt vervangen te worden door een andere bestemming zoals woningbouw.

Opvallend was ook het verschil in bekendheid met de ontstaansgeschiedenis van de bossen. In alle gemeentes behalve Vlaardingen wist men vrij weinig af van de motieven waarom het bos op de betreffende plek en op die manier was aangelegd. Alleen in Vlaardingen werden de motieven en doelen van de aanleg van het bos duidelijk door de bestuurders gememoreerd en onderschreven.

De gedachten over uitbreiding van het bos waren nogal verschillend. In Papendrecht heeft men zelfs een poging gewaagd het bosgebied uit te breiden door de wens te uiten het gebied ten noorden van Papendrecht, in het kader van de ontwikkeling van de Randstadgroenstructuur, op te voeren als zoeklocatie bosgebied. In Oud-Alblas (gemeente Graafstroom) reageerde men veel passiever: indien de kosten (noch voor de aanleg noch voor het beheer) niet verhaald werden op de gemeente had men niet zoveel tegen een uitbreiding. Dat eventuele kosten een belangrijke rol spelen in de houding van de bestuurders blijkt onder andere uit het gebrek aan initiatieven voor een verbetering van de ontsluiting van de bossen. Ideeën over de aanleg van bijvoorbeeld een fietspad in Zuid-Beijerland en een brug over de Vierambachtenboezem in Spijkenisse, waardoor de bereikbaarheid van de bossen aanzienlijk zou vergroten stagneren of worden niet uitgevoerd vanwege de kosten.

8.4 Samenvatting van de resultaten en conclusies

Voor de drie aspecten waar dit deel van het onderzoek zich op gericht heeft namelijk ontwerp, beheer en bestuur, blijkt er een groot verschil te bestaan tussen het bos in Vlaardingen en de overige vier bossen.

Ontwerp

In Vlaardingen zijn de ideeën van de ontwerpers om het recreatieve medegebruik vorm te geven op een ander tijdstip van de plan/bosontwikkeling ingebracht dan bij de andere bossen. Dat wil zeggen dat in Vlaardingen geen rekening is gehouden met het recreatief medegebruik toen het bos gepland werd. In die fase is aan het recreatieve medegebruik geen vorm gegeven. Pas toen het bos zich enigszins ontwikkeld had is speciaal ten behoeve van het recreatieve medegebruik een systeem van slingerende bospaden ontworpen. In de andere bossen heeft het recreatieve medegebruik van het begin af aan een rol gespeeld in de ontwerpen. Het heeft daar echter nooit als eigen belang met eigen vormgevingsprincipes, losgekoppeld van de principes van de bosbouw, een rol gespeeld. Binnen de marges van de bosbouw werd in het ontwerp vorm gegeven aan het recreatief medegebruik door kleine beplantingsvakken toe te passen, door variatie aan te brengen in de open-dicht geleiding, door enige variatie in het sortiment toe te passen en door enkele bijzondere plekken op te nemen in de plannen. Terwijl in Vlaardingen de ontwerpactiviteiten dus vooral gericht waren op het paden systeem, was dit niet het geval in de andere bossen. Hier werd de bosontsluiting in de eerste plaats ontworpen ten behoeve van de bosbouw en deze ontsluiting moest mede worden gebruikt door de bosbezoeker.

Samenvattend kan gesteld worden dat de verschillen tussen het Broekpolderbos in Vlaardingen en de andere vier bossen mede veroorzaakt worden doordat de ontwerp-

activiteiten in een andere fase ontplooid werden en zich tevens op andere elementen hebben gericht.

Beheer

Er is ook een opvallend verschil te constateren in het beheer van de bossen, zeker in het beheer ten behoeve van het recreatieve medegebruik. In Vlaardingen is een bos aangelegd zonder dat er voor recreatief medegebruik voorzieningen aanwezig waren. Toen het bos zich enigszins ontwikkeld had heeft de beheerder het initiatief genomen om speciaal voor de recreatie paden te ontwerpen en te onderhouden, dwars door het bos. Bij de andere bossen was er tijdens de ontwerpfasen reeds aandacht besteed aan het recreatief medegebruik. Door de beheerders van deze bossen wordt er echter maar weinig aandacht besteed aan het beheer van de voorzieningen voor recreatief medegebruik. De beheerders van deze bossen hebben heel duidelijk een eigen optiek op het bos. In feite wordt recreatief medegebruik maar lastig gevonden. Men reageert meer als een boer, die een stuk land moet exploiteren en daarvoor de gunstigste omstandigheden en inrichting zoekt. Men is weinig geneigd rekening te houden met andere belangen. Dit geldt ook voor het onderhoud van paden, het aanbrengen van voorzieningen zoals prullebakken of bankjes, om niet te spreken van grotere voorzieningen zoals een ruiterspad. Dat kan alleen als zowel de aanleg- als de onderhoudskosten gedragen worden door een andere partij, bijvoorbeeld manege, ruitervereniging of gemeente. Dit verschil in belangstelling en inzet voor recreatief medegebruik bij de beheerders heeft waarschijnlijk te maken met de dienst waarvoor men werkt. Bij een gemeentelijke plantsoendienst is er van huis uit belangstelling voor de recreatieve gebruiksmogelijkheden van de te beheren objecten. Meestal werken bij een plantsoendienst ook geen bosbouwers, maar veeleer landschapsarchitecten. In Vlaardingen werd de bosbouwkundige kennis dan ook ingehuurd en kwam deze kennis niet direct uit de beherende instantie zelf voort. Bij Staatsbosbeheer was er een scheiding in de organisatie tussen de ontwerpers/plannenmakers en de beheerders van de gerealiseerde objecten. Hoewel bij de ontwerpers nog wel aandacht was voor de recreatieve aspecten, zijn de beheerders van oudsher al veel meer gericht op de bosbouwkundige aspecten. Deze eenzijdige aandacht lijkt nog versterkt te worden door de privatisering van deze dienst.

Bestuur

Bij bestuurders moet een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen gemeenten die het bos zelf in beheer hebben en gemeenten op wier grond het bos alleen ligt. Zo bleek er ook in bestuurlijk opzicht een groot verschil tussen het bos in de gemeente Vlaardingen en de bossen in de andere gemeenten. Wanneer de gemeente tevens beheerder is, zoals in Vlaardingen, dan speelt het bos een rol in gemeentelijke plannen, maar als een van de vele belangen. Het risico dat het bos eventueel moet wijken voor woningbouw is in zo'n geval niet denkbeeldig. In de andere gemeenten was er nauwelijks besef van het bestaan van het bos en speelt het zeker geen rol in gemeentelijke plannen, noch fysiek noch immaterieel, zoals voorlichting. Overigens zagen gemeentebestuurders een bos, zeker niet alleen als ontspanningsmogelijkheid voor de bewoners. Zo kan een bos een industriegebied afschermen of de oprukkende verstedelijking van de buurgemeente tegenhouden of belangrijk zijn voor de natuur.

9 TOETSING VAN DE HYPOTHESEN

In hoofdstuk 4 is de globale vraagstelling van het onderzoek nader uitgewerkt door het formuleren van hypothesen. Allereerst zijn op basis van een literatuurverkenning verschillende hypothesen geformuleerd. In deze hypothesen wordt de verwachting uitgesproken of conclusies uit eerder onderzoek in soortgelijke of andere bossen ook geldig zullen zijn voor de bossen in dit onderzoek. Daarnaast heeft de opdrachtgever voor ieder van de bossen verwachtingen ten aanzien van het functioneren uitgesproken. Tenslotte zijn per bos nog hypothesen geformuleerd op basis van de veldverkenning.

In dit hoofdstuk worden de hypothesen uit hoofdstuk 4 getoetst aan de resultaten van de vier deelonderzoeken. Eerst wordt ingegaan op de hypothesen die op basis van literatuurverkenning zijn geformuleerd. Vervolgens worden de verwachtingen van de opdrachtgever geconfronteerd met de resultaten van de deelonderzoeken, gevolgd door de hypothesen die op basis van het veldverkenning zijn geformuleerd.

9.1 Toetsing van de algemene hypothesen op basis van literatuur

1 Kleine bossen worden vooral bezocht door mensen die in de directe omgeving wonen

Uit de tellingen blijkt dat er enkele opvallende verschillen zijn tussen de bossen wat betreft de herkomstgebieden van de bezoekers.

	binnen 5 km (%)	verder dan 5 km (%)
Vlaardingen	83	17
Spijkenisse	94	6
Zuid-Beijerland	78	22
Papendrecht	56	44
Oud-Alblas	85	15

Uit de resultaten van de enquête blijkt dat tenminste 61% van de bezoekers binnen 2,5 km van het bos woont, behalve bij het Alblasserbos waar maar 30% binnen 2,5 km woont. Hoewel het merendeel van de bezoekers dus inderdaad afkomstig is uit de directe omgeving van de bossen (binnen 5 km), moet de volgende kanttekening gemaakt worden: het Alblasserbos bij Papendrecht wijkt duidelijk af van het 'verwachte' beeld. Hier bezoekt een beduidend groter percentage mensen uit de regio het bos. De ligging aan de provinciale weg (N241) en de borden die aangeven dat hier een bos ligt veroorzaken dit effect waarschijnlijk. De andere bossen zijn niet aangegeven.

2 Het percentage herhalingsbezoek zal vrij groot zijn.

Conform de resultaten van Visschedijk (1988) blijkt herhalingsbezoek ook in de vijf onderzochte bossen veelvuldig voor te komen. Vooral Zuid-Beijerland scoort hoog. Hier gaat men gemiddeld meer dan 2x per week naar het bos. Het Alblasserbos heeft het laagste herhalingsbezoek, namelijk gemiddeld iets minder dan 1x per week.

3 De belangrijkste activiteiten waarvoor men de bossen bezoekt zijn wandelen en honden uitlaten.

Uit de schriftelijke enquête blijkt dat wandelen in alle bossen de belangrijkste activiteit is. Natuur bekijken scoort eveneens hoog in de verschillende bossen (VI 2e plaats, S 2e plaats, ZB 3e plaats, Al 2e plaats). Dit is een activiteit die niet uit andere studies als belangrijke activiteit naar voren komt. De hond uitlaten is een activiteit die niet in alle bossen even belangrijk blijkt te zijn (VI 5e plaats, S 3e plaats, ZB 2e plaats, Al 3e plaats). Dit beeld wordt ondersteund door de resultaten van de tellingen: in Vlaardingen laat 22% van de bezoekers een hond uit en in Zuid-Beijerland 51%.

4 Het uitlaten van de hond in een bos hangt nauw samen met de ligging van het bos ten opzichte van de woonwijken. In de bosgebieden die tegen woonkernen liggen (in dit onderzoek zijn dit het Broekpolderbos in Vlaardingen en het bos bij Oud-Alblas) zullen de hoogste percentages hondenuitlaters voorkomen.

De tellingen ondersteunen deze hypothese (op basis van conclusies van Visschedijk) niet. In zijn algemeenheid liggen de percentages hondenuitlaters in de vijf bossen aanzienlijk hoger dan de gemiddeld 15% die Visschedijk noemt bij soortgelijke afstanden van bos tot woonwijk (VI 22%, S 32%, ZB 51%, OA 29%, P27%). Daarnaast wijzen vooral de percentages in Zuid-Beijerland en Vlaardingen niet zo eenduidig naar de afstandsfactor. Geheel tegen de verwachting in telt Vlaardingen het laagste percentage hondenuitlaters en Zuid-Beijerland het hoogste. Het verschil in gedrag in de twee bossen wordt misschien beïnvloed door de aan- of afwezigheid van andere uitlaatplekken in de buurt. Het aanlijngedrag in de beide delen van het Alblasserbos lijkt geen duidelijk afwijkende percentages op te leveren.

5 De verwachting is dat kleine, relatief jonge bossen vooral de groep gelegenheidsbezoekers (mensen die er komen omdat het bos naast de deur ligt) en natuurgebruikers (mensen die er komen omdat je er lekker kunt wandelen) trekt.

In grote lijnen is dit beeld correct. Van de zeven doelgroepen die in de enquête onderscheiden zijn rekent gemiddeld 29% van alle bezoekers zich tot de groep gelegenheidsbezoekers en 29% tot de natuurgebruikers. (Ter vergelijking: natuuronderzoekers 3%, natuurbeschouwers 18%, toevallige bezoekers 1%, speciaal gebruikers 8%, passanten 12%). Echter ook de afwijkingen van het beeld zijn interessant: In Vlaardingen en Spijkenisse is er een belangrijk percentage bezoekers dat het bos meeneemt op een route. Zij beschouwen zich als passanten (23 en 19%). In Zuid-Beijerland is er een relatief groot percentage bezoekers dat zich beschouwt als speciaal gebruikers (11%). Hieronder worden mensen verstaan die het bos bezoeken om iets te doen wat ze elders niet of moeilijker kunnen doen. In Zuid-Beijerland is dit bijvoorbeeld het africhten van jachthonden.

6 Kleine, jonge bossen bezitten niet die uitstraling die zorgt voor een positief effect op de waarde van de woningen in de directe omgeving.

Uit de interviews met de omwonenden bleek inderdaad dat er geen duidelijk herkenbaar positief effect was te signaleren van de bossen op de waarde van de woningen in de buurt. De bossen waren daarvoor naar hun mening te klein en/of lagen te ver weg. Men had meestal zelfs niet het idee dat men bij een bos woonde. Wel vond men de bossen een verrijking van de omgeving. In drie van de vijf gemeentes waren de bestuurders het met de omwonenden eens: de bossen veroorzaakten geen prijsstijging op de woningmarkt. In Vlaardingen en Spijkenisse reageerden de bestuurders enigszins afwijkend: zij zagen vooral voor potentiële nieuwbouw in de buurt van de bossen mogelijkheden om een wervend woonmilieu te scheppen en woningen in duurdere klassen te bouwen.

7 Kleine bossen geven weinig aanleiding tot vestiging van afgeleide activiteiten (bijvoorbeeld horeca of maneges).

Beheerders noch bestuurders hadden verzoeken in die richting ontvangen. Ook over de onwenselijkheid van dergelijke ontwikkelingen waren zij het tamelijk eens. Alleen in Vlaardingen was een verzoek binnengekomen voor een groot restaurant/hotel. Hierbij speelde de combinatie snelweg met afrit - groot recreatiegebied een belangrijke rol. De specifieke rol van het Broekpolderbos was echter onduidelijk.

8 De groep niet-bezoekers zal de bossen, ondanks het feit dat men om verschillende redenen geen actief gebruik maakt van de bossen, wel belangrijk vinden voor hun leefomgeving.

Deze hypothese blijkt voor het grootste deel van de niet-bezoekers te kloppen. Motieven die hierbij genoemd werden waren bijvoorbeeld dat bos hielp tegen luchtvervuiling, of dat er dan tenminste op die plek geen industrie of woningen stonden. Slechts een enkeling vond dat het bos niet in de omgeving paste.

9.2 Toetsing per bos van de verwachtingen van de opdrachtgever

— Het Broekpolderbos in Vlaardingen.

De verwachtingen voor dit bos in recreatief opzicht waren niet hoog gespannen. Vooral het feit dat het gebied ontsloten is zou de aantrekkelijkheid bepalen. In plaats van bos zouden er ook bijvoorbeeld volkstuinen hebben kunnen liggen.

Uit de deelonderzoeken komt een duidelijk ander beeld naar voren.

Zowel uit de tellingen als uit de schriftelijke enquête blijkt dat dit bos van de vijf onderzochte bossen vergelijkenderwijs een hoog aantal aantal bezoekers trekt, ondanks het feit dat er verschillende alternatieven in de buurt liggen. Ook blijken de mensen gemiddeld een keer per week het bos te bezoeken.

De belangrijkste redenen die genoemd worden om juist naar het Broekpolderbos te gaan zijn als eerste 'het is dichterbij', ten tweede 'het is rustiger' en op een gedeelte derde plek staan de motieven 'het is mooier', 'het is natuurlijker' en 'er zijn meer wandelmogelijkheden'.

Ook uit de beoordeling van de fotoseries blijken de foto's van het Broekpolderbos goed aan te sluiten bij het ideaalbeeld van bos, zeker wat betreft het type pad (kronkelende paden dwars door het bos gemaakt van materiaal uit het bos) en de gelaagdheid van het bos (het ongeordend voorkomen van zowel bomen als struiken door de spontane opslag van vlier). Hoewel het bos in eerste instantie is opgezet als produktiebos, en het merendeel van de bezoekers het, om die reden toegepaste, beperkte sortiment als te weinig afwisselend ervaart, wordt er kennelijk door de paden en de gelaagdheid veel goed gemaakt.

— Het Mallebos in Spijkenisse

De verwachtingen ten aanzien van het Mallebos betreffen twee aspecten namelijk het landschapsbeeld en de activiteit waarvoor men het bos gebruikt. Als het Mallebos aan de verwachtingen voldoet dan maakt het de stadsrandzone aantrekkelijk en in de tweede plaats draagt het bij aan de vergroting van recreatieve mogelijkheden in de directe omgeving van Spijkenisse: het zal vooral worden gebruikt voor wandelingen van ongeveer een uur, waarbij de kritische kanttekening wordt gemaakt dat het recreatieve gebruik waarschijnlijk enigszins beperkt wordt door de optredende verruiging van de paden.

Deze verwachtingen blijken in grote lijnen overeen te stemmen met het oordeel van de gebruikers. Zowel uit de schriftelijke enquête als uit de interviews blijkt dat er in vergelijking met de andere bossen inderdaad kritiek is op de paden. Niet alleen zijn de paden relatief moeilijk begaanbaar, maar ook zijn er volgens de gebruikers te weinig paden. De wandelingen zijn gemiddeld ook korter dan verwacht. Men verblijft gemiddeld slechts 30 minuten in het bos. Afwijkend van de verwachting van de opdrachtgever beperkt het gebruik zich niet alleen tot wandelen. Ook fietsen en paardrijden scoren hier hoog. Dit ondanks het feit dat er vooral voor paardrijden geen voorzieningen zijn zoals ruiterspaden.

Uit de interviews is gebleken dat de bosaanleg in dit gebied inderdaad de geruuststellende gedachte opwekt dat er niet alleen maar plaats is voor oprukkende industrie.

— Zuid-Beijerland

Van het bos in Zuid-Beijerland zal volgens de opdrachtgever voornamelijk gebruik worden gemaakt door de plaatselijke bevolking, waarbij wandelen en de hond uitlaten de belangrijkste activiteiten zullen zijn. Er zullen wellicht wensen leven onder de gebruikers voor een verdere ontsluiting van het bos. Daarnaast leeft de verwachting dat men het bij de aanleg beoogde landschappelijke effect, namelijk het accentueren van de kreek, weet te waarderen.

Zowel uit de tellingen als uit de schriftelijke enquête blijkt dat 60-70% van de bezoekers uit Zuid-Beijerland komt. Daarnaast blijken er relatief veel mensen het bos te bezoeken die op een grotere afstand dan 5 km wonen. Echter, er blijken maar zeer weinig mensen het bos te bezoeken die niet afkomstig zijn uit de Hoekse Waard. Een voor de hand liggende verklaring voor dit fenomeen is dat er verder in de Hoekse Waard weinig alternatieven voor recreatie aanwezig zijn, zodat ook mensen die verder weg wonen relatief vaak gebruik maken van dit bos. Het hoge gebruik van de auto als vervoermiddel wijst ook in die richting.

De belangrijkste activiteiten waarvoor men het bos gebruikt zijn wandelen, hond uitlaten en de natuur bekijken. Conform de verwachting vinden de gebruikers inderdaad dat er te weinig paden zijn waardoor er niet genoeg keuze in paden en routes is. Daarnaast is er duidelijke kritiek op de begaanbaarheid en het beloop van de wel aanwezige paden.

Uit de schriftelijke enquête blijkt dat het merendeel van de mensen van oordeel is dat het bos goed in het landschap past. Uit de interviews kwam naar voren dat ondanks de relatief grote afstand van het dorp tot het bos, mensen inderdaad het bos liever aan de kreek gekoppeld zien dan dicht bij het dorp. De kreek waren voor de aanleg van het bos eigenlijk alleen toegankelijk als er ijs was.

— Alblasserbos

De bossen worden door de opdrachtgever als één complex gezien waarin de beide bossen elkaar zouden versterken. Het bos was in eerste instantie bedoeld om een bovenlokale functie te vervullen als extensief gebruikt bosgebied. De verwachting ten aanzien van het bovenlokale karakter zijn inmiddels niet meer zo hoog gespannen. Wel lijkt het bos goed aan te slaan bij de plaatselijke bevolking. Er zijn geen specifieke verwachtingen ten aanzien van het soort gebruik.

Zowel uit de tellingen als uit de schriftelijke enquête blijkt dat het niet gaat om een bos maar om twee bossen. Er is geen sprake van een wederzijdse versterking, daarvoor liggen de bossen te ver uit elkaar. Het Papendrecht bos blijkt naast zijn lokale functie ook een meer regionale functie te vervullen, waarschijnlijk omdat het goed is aangegeven. Het bos bij Oud-Alblas wordt voornamelijk bezocht door mensen uit de directe omgeving. Als belangrijkste activiteiten waarvoor men naar de bossen komt zijn op de eerste plaats wandelen genoemd, ten tweede natuur bekijken, ten derde de hond uitlaten en op de vierde plaats scoort planten bestuderen.

9.3 Toetsing per bos van de hypothesen op basis van de veldverkenning

De hypothesen 9, 10, 16, 17, 21, en 26 gaan in op de te verwachten recreatieve druk, waarbij allerlei specifieke redenen voor de verwachte hoeveelheid bezoek worden genoemd: het aantal omwonenden, andere recreatieve mogelijkheden in de omgeving, de leeftijd van het bos, de variatie in de begroeiing, het beloop van de paden, de aanwezigheid van fietsroutes, de bereikbaarheid in de zin van aan- of afwezigheid van barrières en het aantal parkeerplaatsen.

Tabel 7 geeft de uitkomsten van de vier deelonderzoeken op deze aspecten weer. Uit de tabel blijkt dat geen van de factoren op zich verantwoordelijk is voor een hoog of laag jaarbezoek. De bossen bij Papendrecht en Vlaardingen worden het drukst bezocht. Er is echter geen variabele waarop zij gelijk zijn. Dit geldt ook voor de bossen bij Spijkensisse en Zuid-Beijerland, die in absolute aantallen het minst bezocht worden.

Tabel 7 Samenvatting van enkele belangrijke aspecten van bosbezoek

	VI	Sp	ZB	Pap	Alb
Prognose jaarbezoek*	24,5**	6,9	9,3	27,6	14,9
Oppervlakte in ha	30	25	20	60	40
Leeftijd	16	11	14	8	8
Aantal mensen*					
binnen 2,5 km	60	60	2,5	17	2
binnen 5 km	150	110	14	121	64
Andere recreatie- mogelijkheden in de omgeving	++	++	-	+-	-
Ontsluiting bos	+	+-	--	+-	+-
Variatie in begroeiing	-	++	+-	+	+
Aantal bezoeken per ha per jaar	817	278	464	460	373
Verhouding aantal inwoners/aantal bezoeken					
voor 2,5 km	2,4***	8,7	0,3	0,6	0,1
voor 5 km	6,1	15,9	1,5	4,4	4,3

* Bovengrens in duizendtallen.

** Niet gecorrigeerd voor herhalingsbezoek.

*** Een hoog getal wil zeggen: relatief weinig bezoeken. Een getal lager dan 1 kan twee oorzaken hebben: veel herhalingsbezoek of veel mensen van buiten de streek.

Hypothese 14 en 28 gaan in op de keuze van vervoermiddel om naar het bos toe te gaan. Voor Vlaardingen wordt een hoog percentage bezoekers verwacht dat te voet komt, voor het Alblasserbos worden veel bezoekers verwacht die per auto komen. Er blijken inderdaad duidelijke verschillen te zijn tussen de bossen in de manier waarop men er naar toe gaat. In Vlaardingen en Spijkenisse komen de meeste bezoekers te voet of op de fiets. In Zuid-Beijerland en het Alblasserbos staat de auto op de eerste plaats als vervoermiddel naar het bos. Opvallend is tenslotte het hoge percentage (19%) bezoekers te paard in het Mallebos te Spijkenisse. Uit de tellingen blijkt dat hier veel kinderen bij zijn.

In hypothese 15 wordt een verschil verondersteld tussen het bezoek op door de weekse dagen en in het weekeinde. Vooral in Vlaardingen, Spijkenisse en Zuid-Beijerland is de verwachting dat hier relatief minder weekeind bezoek zal optreden.

Uit de schriftelijke enquête blijkt er inderdaad een opvallend verschil tussen het Alblasserbos en de andere drie bossen, vooral in het percentage bezoekers dat bij voorkeur op zondag naar het bos gaat. Het bezoek speciaal op zondagen is in het Alblasserbos beduidend hoger dan in de andere bossen.

— Broekpolderbos in Vlaardingen

11 Het bos wordt gebruikt om te wandelen, de hond uit te laten en waarschijnlijk ook om te crossen. De ruiter- en fietsroutes lopen langs de randen van het bos, maar zijn van het bos afgescheiden door een diepe, bijna droge sloot.

Uit de schriftelijke enquête blijkt dat de activiteiten wandelen, natuur bekijken en fietsen respectievelijk als nummer een, twee en drie worden genoemd. Vooral de activiteit fietsen werd niet in die mate verwacht omdat er geen specifieke fietspaden door het bos lopen. Maar zowel uit de tellingen, de schriftelijke enquête als de interviews blijkt dat men door het bos fietst. De ATB wordt een enkele keer genoemd als vervoermiddel. De hond uitlaten wordt pas op de vijfde plaats genoemd. Ook uit de tellingen blijkt, zeker in vergelijking met de andere bossen, dat er in veel mindere mate honden uitgelaten worden.

12 De voormalige vuilstort en het vrijkomende vuil maken het bos minder aantrekkelijk in de beleving.

Uit de schriftelijke enquête blijkt dat het aantal klachten over (zwerf)vuil in Vlaardingen beduidend hoger ligt dan in de andere bossen.

13 Het padenbeloop in dit bos zal hoger gewaardeerd worden dan in de andere bossen (krommer).

Op de vraag of de paden te recht zijn antwoordt in Vlaardingen bijna niemand met ja, in tegenstelling tot de antwoorden uit de schriftelijke enquête voor de andere bossen. Ook over de keuzemogelijkheden in paden/routes is men in Vlaardingen veel tevredener dan elders. Uit de fotoseries bleek dat de foto's van paden die genomen waren in het Broekpolderbos veel vaker genoemd werden als echte bospaden dan de paden die in de andere bossen waren gefotografeerd, zowel door de mensen die de paden werkelijk gebruikten als door de mensen die de paden niet kenden.

— Het Mallebos in Spijkenisse

18 Het bos zal gebruikt worden voor de volgende activiteiten: wandelen, paardrijden, trimmen en hond uitlaten. Dit laatste waarschijnlijk in iets mindere mate dan in de andere bossen, omdat de afstand relatief groot is en er vrijwel geen parkeerplaatsen zijn.

De activiteiten waarvoor men naar het Mallebos gaat zijn in volgorde van belangrĳheid: wandelen, natuur bekijken, hond uitlaten, fietsen. Hoewel paardrijden niet expliciet genoemd wordt als activiteit, gebruikt 19% van de bezoekers een paard als vervoermiddel. Dit aantal komt enigszins overeen met het feit dat 19% van de bezoekers zich als passant beschouwt. In tegenstelling tot de verwachting wordt het bos niet door veel mensen bezocht om te trimmen. Het percentage hondenuitlaters (32%) is hoger dan verwacht, zeker in vergelijking met de andere bossen.

19 Ondanks het feit dat het bos gekenmerkt wordt door een aantal afwijkende (relatief gedetailleerde) plekken, die op den duur een belangrijke rol in de beleving kunnen gaan spelen, zal het bos nu nog als saai worden ervaren. De bezoekers van dit moment zullen over het algemeen deze plekken niet signaleren vanwege de geringe ouderdom. Het gaat dan bijvoorbeeld om de laan, de iepencarré, de verbrede kreekoever, de notenplek en de moerasachtige plek.

Uit de schriftelijke enquête blijkt, afwijkend van de verwachting, dat het merendeel van de bezoekers van het Mallebos de begroeiing afwisselend genoeg vindt; dit in tegenstelling tot de antwoorden in Vlaardingen en Zuid-Beijerland. Ook de tijdens de interviews gebruikte foto's van de laan, de moerasachtige plek en de verbrede kreekoever werden door de bezoekers van het Mallebos vrijwel allemaal herkend als

plekken in hun bos. Wat wel negatief wordt ervaren is dat er niet genoeg keuze in paden en routes is.

20 Door de halfverharde paden is de toegankelijkheid goed, zeker in vergelijking met het bos in Zuid-Beijerland.

Zowel in de schriftelijke enquête als in de interviews zijn relatief veel klachten over de begaanbaarheid van de paden geuit, net als in Zuid-Beijerland. In Vlaardingen en in het Alblasserbos was het aantal klachten duidelijk minder.

— Zuid-Beijerland

22 Het bos wordt waarschijnlijk regelmatig voor de volgende activiteiten gebruikt: wandelen, hond uitlaten, paard rijden en vissen.

Uit de schriftelijke enquête blijkt dat de belangrijkste activiteiten in het bos van Zuid-Beijerland zijn: wandelen, hond uitlaten, natuur bekijken en planten bestuderen. In veel geringere mate vist men er. Alhoewel er geen voorzieningen voor paardrijden aanwezig zijn en deze volgens het beheersplan ook de komende tien jaar niet getroffen zullen worden, gebruikt men het bos wel voor deze sport.

23 Het bos zal als saai worden ervaren waarbij de volgende inrichtingsaspecten een rol spelen: de rechte te brede 'paden' (grasbanen), de ondoordringbaarheid van de opstand, de weinig afwisselende en hoge oevers van de kreek en de eenzijdigheid van het sortiment per vak.

Uit de schriftelijke enquête blijkt dat de helft van de bezoekers de begroeiing niet afwisselend genoeg vindt. Daarnaast is er volgens ruim tweederde van de bezoekers niet genoeg keuze in routes. Ook is er een groot aantal klachten over de paden: er zijn er te weinig, ze zijn te nat en moeilijk begaanbaar. Tenslotte vindt men het bos slecht ingericht en is er te weinig variatie. In tegenstelling tot de verwachting vindt ongeveer tweederde van de bezoekers het bos niet te dicht en het water goed aangelegd.

24 Het maairegime voor paden en oevers wordt waarschijnlijk als onvoldoende beoordeeld.

Ca. de helft van de bezoekers vindt het bos niet goed onderhouden; er zijn relatief veel klachten over het vaak te nat zijn van de paden en de daarmee samenhangende moeilijke begaanbaarheid. Dit beeld werd overtuigend bevestigd door de reacties op de foto's. Foto 14 van een pad in het bos van Zuid-Beijerland werd als onbegaanbaar gekwalificeerd.

— Het Alblasserbos

25 Het Alblasserbos zal als twee verschillende bossen worden ervaren.

26 Beide bossen zullen hun eigen publiek hebben, waarbij er weinig bezoekers zullen zijn die beide bossen bezoeken.

Uit de interviews blijkt dat alleen de beheerder van het Alblasserbos de twee delen als een complex beschouwt. De ontwerpers hebben dankbaar gebruik gemaakt van verschil in de omstandigheden op beide lokaties, waardoor de twee bossen wat betreft hun opzet en opbouw verschillend zijn. Uit de interviews is echter niet naar voren gekomen dat de bezoekers de door de ontwerpers aangebrachte verschillen ook signaleren. Dit is echter niet verwonderlijk aangezien zowel uit de tellingen als uit de

interviews is gebleken dat de meeste bezoekers van het ene bos niet ook nog het andere bos bezoeken. Een vergelijking van de twee bossen wat betreft de opzet en opbouw door hen is dan ook niet mogelijk. Ook de bestuurders vinden dat het Alblasserbos bestaat uit twee afzonderlijke bossen. De ligging in verschillende gemeenten van de beide delen (het bos bij Oud-Alblas voornamelijk in de gemeente Bleskensgraaf en het Papendrecht bos hoofdzakelijk in de gemeente Papendrecht) speelt hierbij ook een rol.

27 De enkele oudere plekken in de bossen zullen veel hoger gewaardeerd worden dan de rest van het bos. Dit komt mede doordat de paden daar een avontuurlijker en afwisselender karakter hebben.

In de interviews zijn foto's getoond van zowel oude als nieuwe plekken in de beide bossen. Uit de reacties op de foto's bleek dat de gebruikers van het Alblasserbos de oude plekken herkenden en hoog waardeerden. De jonge bosgedeelten werden minder vaak herkend als hun eigen bos. De gebruikers van de andere bossen, die het Alblasserbos dus niet kenden, vonden dat de foto's van de oude plekken in het Alblasserbos goed voldeden aan hun ideaalbeeld van bos.

29 Over de paden zullen minder klachten zijn dan in Zuid-Beijerland, omdat ze door de halfverharding minder afhankelijk zijn van het maairegime.

Inderdaad is het percentage klachten over de begaanbaarheid van de paden in het Alblasserbos geringer dan in Zuid-Beijerland.

30 Doordat de paden over het algemeen goed begaanbaar zijn zal het verzorgingsniveau in zijn algemeenheid ook beter beoordeeld worden.

Uit de schriftelijke enquête blijkt een duidelijk verschil in de beoordeling van het onderhoud van de bossen. Ruim tweederde van de bezoekers vindt het Alblasserbos goed onderhouden. In Spijkenisse en Zuid-Beijerland vindt maar de helft van de bezoekers het onderhoud van het bos goed (fig. 22). In Vlaardingen heeft iets meer dan de helft van de bezoekers een positief oordeel over het onderhoud. Tevens blijkt uit de schriftelijke enquête dat zowel in Vlaardingen als in het Alblasserbos het percentage klachten over de begaanbaarheid van de paden het kleinst is.

31 De activiteiten waarvoor men naar het bos komt zijn waarschijnlijk wandelen en de hond uitlaten. Paard rijden en vissen behoort hier niet echt tot de mogelijkheden.

Uit de schriftelijke enquête blijkt dat wandelen en de natuur bekijken belangrijke activiteiten zijn in het Alblasserbos. Op de derde plaats staat de hond uitlaten.

Er is geen duidelijke aanwijzing dat een van de in de tabel 7 genoemde factoren verantwoordelijk is voor een hoge of een lage bezoekfrequentie. De bossen bij Vlaardingen en Papendrecht zijn het drukst bezocht. Er is echter geen variabele waarop zij gelijk zijn. Dit geldt ook voor Spijkenisse en Zuid-Beijerland, die het laagste jaarbezoek hebben.

Fig. 22 Onbegaanbaar pad in Zuid-Beijerland.

10 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

In het onderzoek zijn vijf jonge, kleine bossen onderzocht (leeftijd tussen 8 en 16 jaar). Gegevens zijn verzameld van bezoekers, omwonenden, de ontwerpers en de beheerders van de bossen, en van bestuurders van de gemeenten waarin de bossen liggen.

Bij de gebruikers is zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek gedaan: kwantitatief door middel van tellingen en enquêtes, kwalitatief door diepte-interviews. De meningen van de ontwerpers, beheerders en bestuurders zijn uit interviews en rapporten gehaald.

Omdat het onderzoek kleine en jonge bossen geldt, zijn uitspraken over de beleving op dit type bos gebaseerd.

Hieronder worden conclusies en aanbevelingen op een aantal specifieke punten geformuleerd.

Bezoekfrequentie

De bezoekfrequentie van de vijf bossen was heel verschillend. Ook de prognose van het jaarbezoek loopt voor de vijf bossen nogal uiteen. Factoren die hierbij een rol kunnen spelen zijn (zie ook hoofdstuk 3):

- het aantal mensen dat in de buurt woont;
- andere recreatieve mogelijkheden in de omgeving;
- barrières die genomen moeten worden om het bos te bereiken;
- de leeftijd van de bossen;
- de toegankelijkheid en het ontsluitingspatroon van paden;
- de oppervlakte van het bos;
- aansluiting op routes in de omgeving.

Geen van deze factoren afzonderlijk geeft echter een verklaring voor de verschillen in bezoekersaantallen. Zo leidt een groter aantal inwoners binnen een straal van 5 km niet tot een hoger jaarbezoek, evenmin als een groter oppervlakte bos of een kleiner aantal andere recreatiemogelijkheden in de buurt.

Uit de enquêtes blijkt dat het herhaalbezoek in de bossen erg hoog ligt. De prognoses op basis van de tellingen betreffen dus het aantal *bezoeken* en niet het aantal *bezoekers*. Om deze reden is het aantal mensen dat in de buurt van het bos woont ook geen indicatie voor de bezoekfrequentie. Redenen voor herhaalbezoek zijn niet onderzocht, noch waarom dit in het ene bos groter is dan in het andere bos.

Aanbeveling: Nader onderzoek is nodig om de redenen voor herhaalbezoek vast te stellen.

Gebruik

Er is een grote overeenkomst in de doelen van de bezoekers om naar het bos te gaan en in de activiteiten die zij er ondernemen. Wandelen, natuur bekijken en de hond uitlaten scoren bijna overal het hoogst, afgezien van Vlaardingen wat de hond uitlaten betreft.

Daarnaast zijn er enkele opvallende verschillen:

- In Vlaardingen en Spijkenisse is de groep passanten relatief groot. Dit komt omdat er een fietspad door en langs het bos loopt. Dit was in de andere bossen niet het geval.
- In het bos bij Spijkenisse was het aantal paardrijders groot. Dit waren vooral kinderen. Er ligt daar een manege vlak tegen het bos aan. Uit gesprekken met omwonenden en een manegehouder blijkt dat er zeker behoefte is aan voorzieningen voor paardrijden in de bossen. Wandelaars ervaren paardrijden en fietsen in de bossen niet als storend. In de beheersplannen voor de bossen zijn voor geen van beide activiteiten echter voorzieningen opgenomen, maar als de kosten voor aanleg en beheer door derden gedragen worden zijn de beheerders eventueel wel bereid voorzieningen te accepteren.

Aanbeveling: Overleg over deze zaken moet gestimuleerd worden.

Bosbeleving

Mensen bezoeken bossen voor een specifieke bosbeleving; zij zoeken algemene kwaliteiten. De basis voor bosbeleving is verrassing. Dit wordt bevorderd door:

- meer soorten bomen;
- variatie in ouderdom, gelaagdheid (dus met planten en struiken), of: een goed biotoop voor dieren;
- kromme, niet te brede paden, door het bos in plaats van langs vakken met bomen;
- doorzichten, zowel in het bos als naar het omringende landschap;
- geen abrupte scheiding tussen bos en omringend weiland, dus geen rechte strakke randen;
- routekeuze zodat men rondjes van verschillende lengten kan maken;
- geen rechte rijen bomen en geen vakken met eenzelfde soort bomen;
- een extensief beheer van het bos maar een intensief beheer van de paden;
- verschillende soorten paden, zowel sluippaden als paden voor moeders met kinders; wagens;
- in stand houden van bijzondere elementen, zoals de boomgaard in het Alblasserbos;
- combinaties met water, echter liever in de vorm van een plas dan als sloot.

Op verschillende punten bleken de bossen hier niet aan te voldoen. Er waren vooral klachten over saaiheid.

Uit de gesprekken met de ontwerpers is gebleken dat met de meeste van deze aspecten geen rekening is gehouden. Uit de gesprekken met de beheerders is gebleken dat herinrichting voor recreatie geen toekomstige doelstelling is. Alleen in het Mallebos en in het bos bij Zuid-Beijerland zal een enkel pad door het bos worden aangelegd.

Aanbeveling: met meer aandacht voor bovengenoemde aspecten, zowel in het ontwerp als bij het beheer, kan de bosbeleving aanzienlijk verbeterd worden.

Grootte

Gemiddeld verblijft men nu drie kwartier in de bossen. De gewenste bezoekduur is echter twee en een half uur. Men gaat er nu vooral naar toe voor een korte wandeling; een lange is niet mogelijk.

Gevraagd naar voorkeuren bij aanleg van nieuw bos koos men vrijwel unaniem voor uitbreiding van de bestaande bossen. Vanuit de beheerders bleek er geen belangstelling voor uitbreiding van de bossen. Vanuit de bestuurders was er alleen in Papendrecht een wens om in het kader van de randstadgroenstructuur het bos uit te breiden. Spijkenisse wilde de bestaande recreatiemogelijkheden uitbreiden door het Mallebos aan te sluiten op het park Vogelenzang door een brug over de boezem aan te leggen.

Aanbeveling: Als er mogelijkheden zijn voor de aanleg van nieuw bos is het gewenst bestaande bossen uit te breiden.

Bereikbaarheid

Alle bossen zijn zeer goed bereikbaar, behalve het Mallebos bij Spijkenisse. In dit bos:

- is er een barrière tussen het bos en de aanliggende wijk, in de vorm van een drukke verkeersweg;
- is het bos alleen bereikbaar via een smalle, kronkelende dijk en een fietspad;
- zijn er slechts enkele parkeerplaatsen;
- zijn er nergens aanduidingen in de wijk of langs de weg dat er een bos is;
- is er geen aansluiting met het ernaast gelegen park Vogelenzang.

Uit de tellingen blijkt het verwachte jaarbezoek hier ook het laagst.

Aanbeveling: Aan de bekendmaking en de bereikbaarheid van het Mallebos zou meer gedaan kunnen worden.

Voorzieningen

De belangrijkste voorziening voor bossen van dit formaat zijn leuke en goed begaanbare paden. Daarnaast worden vaak bankjes en afvalbakken gewenst. Paaltjes met route-aanduidingen erop vindt men voor bossen van dit formaat niet nodig. De bezoekers vinden het ontwerp van de bossen en het huidige beheer hierop onvoldoende afgestemd. Onder leuke paden worden paden verstaan die niet langs lange, rechte bosvakken lopen, maar slingerend erdoorheen. Een andere wens over de paden is: meer routekeuze. Paden moeten niet doodlopen, zodat men gedwongen is dezelfde weg weer terug te lopen. Er moeten meer onderlinge aansluitingen tussen paden komen.

Aanbeveling: Het beheer van de paden moet beter. Er moet vaker gemaaid worden, zodat er begaanbare paden ontstaan. Het ontwerp van bospaden moet eveneens beter. Bospaden moeten niet langs bospercelen lopen maar erdoorheen - en niet recht maar slingerend. Ook moet er meer keuze in routes komen; paden moeten meer op elkaar aansluiten.

Voorlichting

Uit het onderzoek blijkt enerzijds geen relatie tussen voorlichting en bezoekfrequentie, maar anderzijds is er bij voorlichting wel een grotere bekendheid met het bos; mensen beschouwen het bos dan als een verrijking van hun woonomgeving.

Maar met of zonder voorlichting blijken bezoekers toch weinig inzicht te hebben in de redenen voor beheersmaatregelen. Zo is de produktiedoelstelling van de bossen bij iedereen onbekend. Integendeel, men denkt dat de bossen speciaal voor de recreatie zijn aangelegd.

Voorlichting door de beheerders over dergelijke aspecten van het bos is gewenst. Uit de gesprekken met de gemeentelijke bestuurders is gebleken dat, als het bos niet onder het beheer van de gemeente valt, de gemeente zich dan ook nauwelijks betrokken voelt bij het bos. Anderzijds blijkt voorlichting wel degelijk effect te hebben. Hier lijkt ook een duidelijke taak voor de gemeente te liggen, ook al beheren zij de bossen niet zelf.

Aanbeveling: Voorlichting over de bossen is om twee redenen gewenst: om mensen bewust te maken van hun omgeving en om hen ergernis over onbegrepen beheersmaatregelen te besparen.

Beheer

Slechts één bos, het Broekpolderbos bij Vlaardingen, wordt beheerd door de gemeente. De andere bossen worden beheerd door Staatsbosbeheer. Dit blijkt tot verschillende strategieën te leiden. Zo doet de gemeente Vlaardingen veel meer aan voorlichting over het bos.

Uit de bewonersonderzoeken en de gesprekken met de beheerders blijkt dat de doelstellingen recreatie en produktie in de onderzochte bossen thans slecht gecombineerd worden. De recreatieve druk in de bossen is echter groot en de bezoekers wensen dat het beheer van de bossen meer dan nu het geval is op de recreatie wordt afgestemd; zij zien recreatie ook als belangrijkste doel van de bossen. Dit betekent vooral dat de paden begaanbaar moeten zijn, maar ook bijvoorbeeld dat speel- en ligweiden geschikt zijn om er te spelen en te liggen en niet overwoekerd worden door distels. Het inrichten van de bossen voor recreatie kan al met enkele eenvoudige maatregelen, zoals bomen niet in rechte rijen planten, paden smaller maken en buigen, niet hele percelen tegelijk gaan kappen.

Aanbeveling: In de prioriteitstelling voor het beheer van bossen in Zuid-Holland zou recreatie een belangrijkere plaats moeten krijgen (met de daarbij behorende inrichtings- en beheersmaatregelen).

Ontwerp

Ontwerpen zijn vrijwel altijd gebaseerd op de inzichten in de tijd waarin ze zijn ontstaan. Dit geldt zeker ook voor de ontwerpen van de onderzochte bossen. Daarnaast tonen ze de hand van de ontwerper. In dit onderzoek gaat het slechts om een beperkt aantal ontwerpers. In principe kunnen er dus weinig algemeen geldende conclusies worden getrokken.

Echter, door de confrontatie van de beleving van de bossen door de gebruikers met de ontwerpintenties kunnen er wel algemeen geldende aandachtspunten voor het ontwerp van kleine bossen in de toekomst worden aangegeven.

Aanbeveling: De recreatieve aspecten van kleine bossen vragen een eigen aanpak en uitwerking in de ontwerpen. Recreatief medegebruik van een met een produktiedoelstelling opgezet bos voldoet allerminst aan de wensen van de gebruikers. Het basisprincipe voor de ontwerpen van bossen vanuit recreatief oogpunt moet het thema verrassing zijn. De ontwerp oplossingen moeten daarnaast uiteraard passend zijn binnen het kader van de bosbeleving.

Bossen en deelonderzoeken

Om na te gaan wat elk deelonderzoek voor elk bos opgeleverd heeft worden een aantal resultaten van zowel de bossen als de soorten onderzoek met elkaar vergeleken (zie tabel 8). Er worden conclusies per bos en per type onderzoek getrokken.

— De bossen. Alle onderzochte bossen hebben nog duidelijk potenties voor verbetering en/of uitbreiding van de recreatieve mogelijkheden. Enige suggesties uit de onderzoeken (niet alle vermeld in tabel 8) zijn:

- Mallebos: beter padenstelsel, aansluiten op Vogelenzang met een brug, laan met reigers erbij betrekken, aanduidingsborden, parkeerplaatsen.
- Papendrecht: fietsroute door het bos maken, paden verbeteren.
- Oud-Alblas: betere toegangen maken - ook via de sportvelden, het bos via een wandel- of fietsroute op het Papendrechtbos aansluiten, meer voor recreatie inrichten, bijv. brede rechte paden vervangen, grote ligwei maaien en intiemer maken.
- Broekpolderbos: vuilstort stoppen, meer grond opbrengen om zwerfvuil beter te bedekken, bos beter bij de rest van de Broekpolder betrekken door bruggen te leggen over de sloot die er aan twee kanten omheen loopt (er zijn al illegale toegangsweggetjes door de sloot heen), beplanting meer variëren.
- Zuid-Beijerland: betere paden; niet teveel tegelijk kappen; zorgen dat je ook in het bos kunt komen; aansluiten op bos en natuurgebied aan de andere kant van de weg door beter padenonderhoud; oevers geschikter maken voor natuurontwikkeling door afvlakking.

Aanbeveling: Behalve verschillen tussen de bossen zijn er ook overeenkomsten. Dit betekent dat bos in de planning steeds op twee niveaus bekeken moet worden: op regionaal en op lokaal niveau, wat betreft algemene en specifieke omstandigheden.

— Type onderzoek. De deelonderzoeken leveren geheel eigen en onderling sterk verschillende informatie. De onderzoekers hebben het als heel prettig ervaren alle deelonderzoeken zelf uit te voeren. Hoewel de meerwaarde, of de mate waarin de onderzoeken van elkaar profiteerden, kwantitatief niet aan te geven is, is het wel zo dat in elk deelonderzoek veel gericht gevraagd kon worden dank zij informatie uit de andere deelonderzoeken. Het in een hand houden van de deelonderzoeken heeft zowel de efficiëntie als de effectiviteit van het totale onderzoek verhoogd.

Overigens hoeft niet alleen het onderzoek te profiteren van het aanboren van meerdere informatiebronnen. Zoals het nu is blijken de verschillende groepen en instanties

onafhankelijk van elkaar te opereren; ieder heeft zijn eigen belangen en er is nauwelijks of geen onderling contact; men is ook niet van elkaar's ideeën en wensen op de hoogte. Zo zou er over voorlichting en voorzieningen zoals fietspaden meer afstemming gewenst zijn tussen beheerder en gemeente. En het combineren van productie- en recreatiedoelen, zoals dit zich bijv. uit in het ontwerp van het padenstelsel, zou al in een vroegtijdig stadium afgestemd moeten worden tussen ontwerper, beheerder en gemeente.

Betere onderlinge afstemming zou een goede belangenafweging bevorderen, zeker als de resultaten van gebruiks- en belevingsonderzoek (het belang van de gebruikers) daar ook nog bij betrokken worden.

Aanbeveling: Er is intensiever en frequenter contact gewenst tussen alle betrokken groepen, instanties en personen om beter van elkaar's wensen en intenties op de hoogte te zijn.

Slotsom

Hoewel het onderzoek op geen enkele ingang representatief pretendeert te zijn voor heel Zuid-Holland, zijn er toch zoveel resultaten, dat er voorlopig geen nieuw onderzoek nodig lijkt. Er is voldoende materiaal om bestaande bossen *en* bestaande plannen aan een kritische evaluatie te kunnen onderwerpen en gerichte maatregelen voor verbetering voor te stellen, wat betreft aanleg, inrichting en beheer.

- Het blijkt vooral belangrijk te zijn om bossen beter in te richten voor recreatie en te proberen recreatie- en produktiedoelen beter te combineren.
- De bossen zouden groter moeten worden dan nu het geval is; de discrepantie tussen de actuele en de gewenste verblijfsduur is te groot. Dit betekent niet dat de huidige bossen geen nuttige functie vervullen, maar men wil meer, zowel kwantitatief als kwalitatief. Ze zijn nu alleen geschikt voor een korte rondwandeling en even de hond uitlaten. Door de geïnterviewden werd ook vaak als wens geuit om bestaande groenvoorzieningen beter op elkaar aan te sluiten. Dit zou de belevingsmogelijkheden ook vergroten.
- Het is gewenst de bossen geschikt te maken voor meer gebruiksvormen dan alleen wandelen. (Beperkte) voorzieningen voor fietsen en paardrijden zouden de gebruiks- en belevingswaarde sterk kunnen verhogen; niet alleen voor andere groepen maar ook voor de huidige gebruikers. Openluchtrecreanten vormen namelijk een actieve groep, die graag zowel fietsen als wandelen.

Mocht nieuw of aanvullend onderzoek overwogen worden, dan lijkt het het meest zinvol om hiervoor als onderwerp te nemen hoe productie- en recreatiedoelen gecombineerd kunnen worden, naar ontwerp, inrichting en beheer.

Tabel 8 De belangrijkste bevindingen per bos en per deelonderzoek

	Broekpolderbos	Mallebos
Tellingen	zeer druk bezocht	minst bezocht
Enquêtes*	te weinig variatie (zwerf)vuil	geen afvalbakken bos te klein
Interviews	deel van een tocht, gaat om hele Broekpolder	relatief onbekend
Beheerders	veel voorlichting aandacht voor recreatie	geen andere functies dan wandelen, weinig aandacht voor recreatie
Ontwerpers	in 1e instantie alleen grondverbetering en produktie; Ontwerp in latere fase speciaal voor recreatie	ondanks aandacht voor details recreatie slechts binnen de marges van de bosbouw
Gemeente	afwegen tegen andere belangen; eventueel deels woningbouw	aansluiten op Vogelenzang; eventueel buffer tegen industriegebied
	Zuid-Beijerland	Oud-Alblas/Papendrecht
Tellingen	relatief druk bezocht	druk bezocht
Enquêtes	te weinig paden, onbruikbaar voor ouderen en gehandicapten	paden te recht, bos te aangelegd
Interviews	klein, slecht onderhoud vooral van paden; dit maakt het bos ontoegankelijk en geeft een slechte aansluiting op andere groenelementen; kreek heeft meer potenties, voor recreatie en natuur	fietspad gewenst, oude plekken zijn mooiste delen
Beheerders	beheer minimaal; kreek valt onder waterschap	produktiedoel belangrijkste, enige aandacht voor recreatie, geen andere functies
Ontwerpers	bos moet laag blijven; kreek accentueren; binnen marges van bosbouw blijven; geen recreatiepaden door het bos	rafelige randen, ontwerp vooral bepaald door bodemgesteldheid; oude plekken in stand houden; slechts enkele recreatiepaden door het bos
Gemeente	niet betrokken	afstemmingsmoeilijkheden met andere gemeente t.a.v. toegang

* Hier zijn differentiërende klachten genomen; bezwaren die vaker genoemd werden dan in de andere bossen.

LITERATUUR

ALBERS, P.L.W., 1992. Gebruik van kleine bossen in Zuid-Holland. Bureau SBW, Wageningen.

ANDERSSON, E.A., 1991. De randstadgroenstructuur en het vestigingsmilieu van bedrijven. Rapport 172, DLO-Staring Centrum, Wageningen.

ANGENENT, J.J.M., L.H.E. HERBERT, J. OOSTERBAAN en T. VAN ZETTEN, 1990. De belevingswaarde van populierenbossen. Rapport nr. 581. De Dorschkamp, Instituut voor bosbouw en groenbeheer. Wageningen.

BEHEERSPLAN BOSOBJECTEN ZUID-HOLLANDSE EILANDEN. Bureau Bosch.

BOERWINKEL, H.W.J. en G.E. BROEKHUIZEN-BOS, 1976. Het image van populieren en andere boomsoorten bij gebruikers. Het Nederlands bosbouw tijdschrift, jrg. 48, nr. 10, pp 189-200.

BOS OP BAGGER. Gemeentewerken Rotterdam.

BROEKPOLDER. Beheerplan. Gemeente Vlaardingen.

BROEKPOLDER. Bosmodellen. Gemeente Vlaardingen.

BROEKPOLDER. Wandel- en fietsroutes in en om Vlaardingen. Afdeling Plantsoenen, Gemeentewerken Vlaardingen.

BROEKPOLDER. Wildbeheerplan. Gemeente Vlaardingen.

BRUIN, A.H. DE en A. VAN HOORN, 1991. Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten. Rapport 154. DLO-Staring Centrum, Wageningen.

CENTRALE CULTUURTECHNISCHE COMMISSIE, 1969. Rapport voor de ruilverkaveling Alblasserwaard.

CENTRALE CULTUURTECHNISCHE COMMISSIE, 1968. Rapport voor de ruilverkaveling Korendijk-Strienemonde.

CENTRALE CULTUURTECHNISCHE COMMISSIE, 1973. Rapport voor de ruilverkaveling Vooorne-Putten.

COETERIER J.F. en M.B. SCHÖNE, 1990. De beleving van plattelandswegen. Landinrichting, jrg. 30, nr. 2.

DAVIDSE, G.J. Bos als wervend woonmilieu. De Broekpolder nabij Vlaardingen.

DRIES, P., D. POLDER en E. SLANGEN, 1991. Beheersvisie recreatiegebieden in Lickebaert en Kerkpolder-Oost. Maasland. Reconstructiecommissie Midden-Delfland, Directie Bos- en Landschapsbouw.

ECOPLAN, 1991. Ecologisch inrichtings- en beheerplan voor een aantal gemeentelijke groenvoorzieningen in Spijkenisse. Ecoplan, Adviesbureau voor Natuurontwikkeling.

GOOSSEN, C.M., 1991. Knelpuntenanalyse wandelen en fietsen in het landelijk gebied. Rapporten 111.2a en 111.2b, DLO-Staring Centrum, Wageningen.

HEYTZE, J.C. en L.H.E. HERBERT, 1991. Waardering van bosbeelden door recreanten. Rapport nr. 665, De Dorschkamp, Wageningen.

HUIJSSTEEDEN, R. VAN en P.J. SCHEP, 1988. Verkenning indirecte economische effecten van bosuitbreiding in de randstad. Rapport 515, De Dorschkamp, Wageningen.

JANSEN-VAN BEMMEL, M.A., J.F. COETERIER en M.A. VAN DER HAAR, 1985. Het Loetbos: onderzoek naar gebruik en beleving. Rijksinstituut voor onderzoek in de bos- en landschapsbouw De Dorschkamp, Wageningen.

KLINKERS, P.M.A., 1989. Recreatieve fietstochten in het stedelijk uitloopegebied. Interne Mededeling 10. DLO-Staring Centrum, Wageningen.

KLINKERS, P.M.A. en H.W.J. BOERWINKEL, 1990. Invloed van omgevingsbeeld en grondhouding op druktebeleving van recreatieve fietsers. Rapport 83, DLO-Staring Centrum, Wageningen.

KLINKERS, P.M.A., 1990. Recreatieve fietstochten vertonen ruimtelijk belangrijke verschillen. Recreatie en Toerisme, nr. 4, pp 107-111.

KUGEL, E., J.G. BAKKER en H.W.J. BOERWINKEL, 1991. Opnieuw: recreatie in Meijendel. Rapport 10. Werkgroep Recreatie. Landbouwwuniversiteit Wageningen.

PEETERS, J.P. en F.J. STUURMAN, Tien jaar in de Broekpolder.

RBOI-ROTTERDAM, 1991. Gemeente Korendijk: Bestemmingsplan Buitengebied Nota van Uitgangspunten. Concept.

SCHIPPERS, H. (REDACTIE), 1976. Van wens tot werkelijkheid: Broekpolderbos. Rapport van de fracties van de PVDA en de PPR in de gemeenteraad van Vlaardingen. Vlaardingen, april.

STAATSBOSBEHEER ZUID-HOLLAND, 1981. Alblasserwaard, Boselementen.

STEC, Bureau voor regionaal-economisch onderzoek. 1989. Non-participatie en Gelderse dagrecreatiegebieden. Nijmegen.

STOPPELENBURG, P.A., 1979. Achtergronden van niet-deelname aan cultuur en recreatie. Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek, IVA. Katholieke Hogeschool, Tilburg.

STREEKPLAN ZUID-HOLLAND ZUID. Nota van Beantwoording. 1990. Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland. 13 december.

STREEKPLAN ZUID-HOLLAND ZUID. 1990. Provinciale Staten van Zuid-Holland. December.

STUURMAN, F.J. en J.P. PEETERS, 1975. Bos op bagger uit de Rotterdamse havens. I en II. Groen, januari en februari.

VERWEYEN, M., Natuurontwikkeling Hoeksche Waard. Hoeksche Waardse Landschap.

VINK, G. DE, 1992. Nieuwe doelgroepgerichte benadering voor zonering van recreatie-activiteiten. Recreatie en Toerisme. pp 20-23.

VISSCHEDIJK, P.A.M. 1988. De recreatieve functie van zeer kleine bossen. Rapport 88/20, Staatsbosbeheer, Utrecht.

VISSCHEDIJK, P.A.M. 1984. Het recreatief gebruik van kleine boselementen: het Loetbos en het Lingebos. Rapport 84/30, Staatsbosbeheer, Utrecht.

VISSCHEDIJK, P.A.M. 1987. Het recreatief gebruik van grote en kleine bossen. Bos en recreatie 14. Staatsbosbeheer, Utrecht.

BIJLAGE 1 Resultaten van de rechte tellingen van de enquêtes

Bos	Aantal geënquêteerden
Broekpolderbos, Vlaardingen (VI)	132
Mallebos, Spijkenisse (Sp)	62
Zuid-Beijerlandse bos (ZB)	52
Alblasserbos, bestaande uit twee gedeelten (AI)	161
Totaal:	407

1 Bezoekfrequentie in het afgelopen jaar

	VI	Sp	ZB	AI
1-10	47	21	16	80
11-20	24	6	7	25
21-30	14	6	3	9
31-50	11	10	5	16
51-100	12	7	3	12
101-150	9	1	1	6
151-200	4	2	2	2
201-300	3	1	6	2
meer	3	5	7	4
Gemiddeld*	51	76	121	38

* gemiddeld aantal bezoeken per persoon per jaar

2 Welke dagen? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
zaterdagen	2	2	-	7
zondagen	18	19	23	40
door de week	17	11	19	12
weekeinde	18	26	11	12
zaterdag en door de week	5	3	2	2
zondag en door de week	7	8	6	10
geen voorkeur/alle dagen	31	29	39	16
geen antwoord	2	2	-	1

Welke dag bij voorkeur? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
zaterdag	7	3	2	7
zondag	21	27	31	44
door de week	30	18	35	29
weekeinde	11	18	4	8
zaterdag en door de week	4	-	2	-
zondag en door de week	3	5	2	2
geen voorkeur	19	29	23	9
geen antwoord	5	-	1	1

3 Afstand woning-bos (%)

(km)	VI	Sp	ZB	AI
0-1	17	34	48	11
1-2,5	44	42	13	19
2,5-5	22	21	10	33
5-10	9	3	19	26
10-15	5	-	6	5
meer	3	-	4	5

4 Reistijd (%)

(minuten)	VI	Sp	ZB	AI
1-15	74	63	79	77
15-30	20	32	15	18
30-45	4	-	4	3
45-60	1	2	-	1
meer	1	3	2	1

5 Vervoermiddel (%)

	VI	Sp	ZB	AI
te voet	35	37	30	13
fiets	31	30	29	26
racefiets	3	-	-	-
ATB	4	3	-	1
bromfiets	-	1	-	-
paard	2	20	5	-
motor	-	-	-	1
auto	25	9	36	59
bus	-	-	-	-

6 Gezelschap (Meer antwoorden mogelijk) (%)

	VI	Sp	ZB	AI
partner	34	34	35	48
kinderen	16	21	16	18
ouders	1	1	.	2
familie	2	3	2	7
vrienden	13	12	15	7
alleen (eventueel met hond)	32	28	31	18
anders	2	1	1	.

7 Verblijfsduur in het bos (%)

(uren)	VI	Sp	ZB	AI
> 0,25	14	11	.	1
0,25-0,5	19	29	10	9
0,5-0,75	19	26	31	21
0,75-1	20	16	21	32
1-1,5	9	10	25	21
1,5-2	9	5	8	11
2-2,5	3	.	6	4
2,5-3	5	.	.	1
3-3,5	.	2	.	.
3,5-4	1	.	.	.
meer	.	1	.	.
Gemiddeld (minuten)	40	30	45	50

8 Bereikbaarheid van het bos (%)

	VI	Sp	ZB	AI
Goed	93	77	85	96
Minder goed	5	21	13	3
Geen antwoord	2	2	2	1

9 Redenen voor minder goede bereikbaarheid (frequentie)

	VI	Sp	ZB	AI
te ver van de woning	1	2	-	1
te ver van de woonplaats	-	-	-	-
onvoldoende toegangswegen	2	7	-	-
gevaarlijke toegangswegen	1	-	2	1
slecht openbaar vervoer	2	3	1	2
geen fietspad	2	2	4	-
omrijden	1	1	-	-
barrières	-	2	-	-
slecht aangegeven	1	4	1	2
Som	10	21	8	6

10 Recreatie elders*

	VI	Sp	ZB	AI
nee	14	13	2	12
ja	83	87	77	86
geen antwoord	3	-	21	2

* De plaatsen waar men recreëert en hoe vaak zijn apart opgenomen.

11 Waarom kiest U juist voor dit bos? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
1 dichterbij	25	22	32	26
2 rustiger	16	24	17	19
3 gezelliger	2	3	-	3
4 is gratis	4	5	8	4
5 mooier	7	4	3	5
6 meer water	2	1	2	2
7 natuurlijker	7	12	7	6
8 beplanting mooier	3	2	2	1
9 beter bereikbaar	5	3	1	5
10 beter parkeren	2	1	-	2
11 meer speelgelegenheid	-	-	-	-
12 meer wandelmogelijkheid	7	4	4	5
13 schoner	1	4	1	3
14 gewoonte	6	4	7	5
15 toeval	6	4	3	9
16 geen antwoord/anders	7	8	13	5
Gemiddeld aantal redenen	2,3	2,2	2,2	2,4

12 Hoe lang komt U al in het bos? (%)

(jaren)	VI	Sp	ZB	AI
1	11	35	10	17
2	8	21	4	16
3	11	7	10	16
4	7	13	15	17
5	10	8	4	13
6	4	6	6	6
7	4	-	4	2
langer	43	10	48	11
Gemiddeld (jaren)	5,3	3,0	5,7	3,7

13 Bezoekfrequentie dit jaar vergeleken met vorige jaren (%)

	VI	Sp	ZB	AI
dit jaar vaker	24	32	12	24
dit jaar minder vaak	7	11	17	8
even vaak	52	24	60	48
geen antw., niet van toep.	17	32	11	20

**14 Redenen om het bos vaker te bezoeken: (frequentie)
(Er kunnen meerdere redenen genoemd worden.)**

	VI	Sp	ZB	AI
meer vrije tijd	8	8	2	14
was vaker mooi weer	10	10	2	9
bos is nu mooier	7	9	1	16
kinderen gekomen	3	2	-	4
gezinsveranderingen	4	-	-	1
vroeger ook andere dingen gedaan	1	-	-	-
anders	4	6	1	11
Som	37	35	6	55

15 Redenen om het bos minder vaak te bezoeken (frequenties)

	VI	Sp	ZB	AI
minder vrije tijd	3	1	2	3
minder vaak mooi weer	-	1	-	2
bos is nu minder mooi	4	3	1	-
kinderen gekomen	1	-	2	2
gezinsveranderingen	-	2	-	-
nu meer recreatie-mogelijkheden	3	1	3	6
anders	-	-	1	-

16 Zou U het bos vaker willen bezoeken? (%)

	Vl	Sp	ZB	Al
nee	52	31	46	42
ja	42	57	46	48
geen antw.	6	12	8	10

17 Wat doet U in het bos? (%)

	Vl	Sp	ZB	Al
1 wandelen	25	24	26	37
2 fietsen	14	10	4	2
3 zitten	5	4	4	4
4 hond uitlaten	9	11	24	13
5 vissen	-	1	3	1
6 trimmen	8	4	2	2
7 spelen met kind	3	4	4	5
8 natuur bekijken	15	16	19	21
9 picknicken	2	2	-	2
10 planten bestuderen	7	9	9	10
11 opnemen in tocht	10	7	1	2
12 anders of geen antw.	2	8	4	1
Gemiddeld aantal activiteiten	2,9	2,7	2,7	2,6

18 Tot welke doelgroep rekent U zich? (%)

	Vl	Sp	ZB	Al
1 natuuronderzoeker	4	4	2	1
2 natuurbeschouwer	14	20	18	20
3 natuurgebruiker	31	25	25	36
4 gelegenheidsbezoeker	19	26	40	32
5 toevallige bezoeker	1	-	2	2
6 speciaalgebruiker	8	6	11	5
7 passant	23	19	2	4
Gemiddeld aantal doelgroepen	1,7	1,7	1,6	1,7

19 Biedt het bos genoeg mogelijkheden voor activiteiten? (%)

	Vl	Sp	ZB	Al
ja	67	66	62	68
nee	30	31	36	28
geen antwoord	3	3	2	4

Bijlage 1 Resultaten van de rechte tellingen van de enquêtes

20 Vindt U het bos druk? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
druk	9	3	4	11
rustig	89	97	96	86
geen antwoord	2	-	-	3

Is het bos wel eens echt druk? (%)

ja	24	8	19	25
nee	60	79	67	54
geen antwoord	16	13	14	21

21 Kunt U zich makkelijk oriënteren in het bos? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
ja	89	94	94	96
nee	11	5	-	4
geen antwoord	-	1	6	-

22 Vindt U het bos veilig? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
ja	86	90	90	89
nee	11	7	6	8
geen antwoord	3	3	4	3

23 Vindt U het bos mooi?

	VI	Sp	ZB	AI
ja	74	90	79	85
nee	23	9	19	12
geen antwoord	3	1	2	3

24 Vindt U het bos groot genoeg?

	VI	Sp	ZB	AI
ja	38	31	50	50
nee	61	69	50	48
geen antwoord	1	-	-	2

Zo nee, hoe lang wilt U kunnen wandelen? (frequentie)

(uren)	VI	Sp	ZB	AI
1	9 (12%)	4 (8%)	2 (7%)	4 (5%)
2	24 (31%)	28 (60%)	13 (47%)	26 (32%)
3	16 (20%)	8 (17%)	7 (25%)	25 (30%)
4	29 (37%)	7 (15%)	6 (21%)	27 (33%)

25 Zou U langer blijven als er bepaalde voorzieningen waren? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
ja	38	63	44	41
nee	58	36	48	53
geen antwoord	4	1	8	6

26 Maakt U wel eens gebruik van de uitgezette wandelroutes? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
ja	50	29	8	65
nee	50	45	48	32
geen antwoord of niet van toepassing	-	26	44	3

27 Wandelt U liever langs uitgezette routes of zoekt U het liever zelf uit? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
uitgezet	21	18	10	24
zelf uitzoeken	71	66	63	61
geen antwoord	8	16	27	15

28 Vindt U de plattegrond aan het begin prettig? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
prettig	45	26	27	59
hoeft niet	54	66	62	40
geen antwoord	1	8	11	1

29 Vindt U de begroeiing afwisselend genoeg? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
ja	44	73	48	67
nee	52	26	48	32
geen antwoord	4	1	4	1

30 Is er genoeg keuze in paden/routes? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
ja	64	42	17	42
nee	33	58	69	55
geen antwoord	3	-	14	3

31 Zijn er genoeg sloten/waterpartijen? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
te weinig	45	35	6	16
genoeg	49	60	88	81
teveel	1	5	-	3
geen antwoord	5	-	6	-

32 Vindt U het water goed aangelegd? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
ja	42	61	77	78
nee	36	26	14	18
geen antwoord	22	13	9	4

33 Biedt het bos unieke ervaringen? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
ja	46	47	38	32
nee	49	47	56	63
geen antwoord	5	6	6	5

34 Vindt U het bos open genoeg? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
open genoeg	76	52	62	75
te dicht	8	10	13	6
alleen op sommige plaatsen te dicht	12	37	23	16
geen antwoord	4	1	2	3

Indien te dicht, welke oplossing prefereert U? (frequenties)
(meerdere antwoordem mogelijk)

	VI	Sp	ZB	AI
bomen uit elkaar	2	1	2	4
paden breder	6	4	5	7
open plekken maken	11	5	4	8
open plekken vergroten	1	3	-	-
onderbegroeiing weg	12	10	3	15
anders	2	5	2	1

35 Vindt U het bos goed onderhouden? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
ja	58	53	50	70
nee	40	45	42	29
geen antwoord	2	2	8	1

Moet het bos overal netjes zijn of mag het (plaatselijk) verwilderen? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
overal netjes	3	8	2	5
mag plaatselijk verwilderen	66	86	81	78
mag overal verwilderen	30	6	15	17
geen antwoord	-	-	2	-

37 Kritiek* op het bos (%)

	VI	Sp	ZB	AI
1 (zwerf)vuil	6,9	1,3	2,1	0,8
2 te weinig afvalbakken	<u>7,5*</u>	<u>11,1</u>	<u>8,2</u>	<u>9,0</u>
3 te weinig bankjes	<u>7,3</u>	<u>10,5</u>	<u>11,2</u>	<u>11,5</u>
4 geen toiletten	4,2	4,3	3,9	4,1
5 te weinig parkeerplaats	0,7	3,0	0,4	2,7
6 gevaarlijk water	0,4	-	0,4	0,8
7 slecht ingericht	2,7	2,3	3,9	1,3
8 te druk	1,1	-	-	0,8
9 te rustig	0,4	1,0	0,4	-
10 te weinig toezicht	2,1	2,0	0,8	0,8
11 te weinig vogels	4,0	0,6	1,3	2,8
12 teveel waterpartijen	0,4	1,0	-	0,8
13 te weinig waterpartijen	5,5	3,3	1,3	3,4
14 water kan niet gebruikt worden	2,3	6,2	3,9	4,5
15 te weinig paden	3,0	<u>6,9</u>	<u>9,0</u>	4,6
16 teveel paden	0,5	-	0,4	0,7
17 paden vaak te nat	2,5	3,6	4,3	1,8
18 moeilijk de weg te vinden	1,1	0,3	0,4	0,4
19 bos ontoegankelijk	1,3	3,0	2,6	2,2
20 idem	1,5	2,0	1,3	3,2

37 (vervolg) Kritiek* op het bos (%)

	VI	Sp	ZB	AI
21 te weinig planten en dieren	4,6	0,6	2,6	3,9
22 te weinig variatie	<u>8,2</u>	3,9	5,2	<u>5,3</u>
23 geen voorzieningen	1,1	0,6	2,6	1,0
24 moeilijk bereikbaar	0,4	0,3	0,4	-
25 te weinig speelmogelijkheden	3,3	3,6	4,7	4,8
26 slecht voor ouderen	1,7	2,3	5,6	2,4
27 slecht voor gehandicapten	2,1	2,6	5,6	3,2
28 paden moeilijk begaanbaar	1,9	3,0	3,9	1,8
29 paden te smal	0,5	2,0	1,7	2,0
30 paden te breed	0,5	1,0	0,4	0,8
31 paden te recht	0,8	3,2	2,6	4,4
32 te verwilderd	1,7	2,0	1,3	1,7
33 te 'aangelegd'	3,6	2,6	1,3	4,1
34 hinder van anderen	1,7	-	0,8	0,3
35 hinder van honden	3,6	3,6	1,7	2,5
36 hondepoep	4,8	3,2	2,1	3,1
37 geen eet- of drinkgelegenheid	2,7	1,6	1,3	2,0
38 anders	0,9	1,0	0,4	0,1
Totaal aantal klachten	522	305	233	711
Gemiddeld aantal klachten per geënquêteerde	4,0	5,0	4,5	4,4

* De drie meest genoemde kritiekpunten per bos zijn onderstreept.

38 Wenst U voorzieningen in of bij het bos? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
ja	35	45	50	32
nee	51	40	37	56
geen antwoord	14	15	13	12

39 Vindt U de route naar het bos toe aantrekkelijk? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
ja	67	77	56	84
nee	20	16	23	9
geen antwoord	13	7	21	7

40 Past het bos in het landschap van de streek? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
heel goed	84	87	79	89
gaat wel	7	3	9	5
nee	6	7	6	4
geen antwoord	3	3	6	2

41 Zou U meer bos in de omgeving willen hebben? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
nee	10	13	17	17
ja, hetzelfde	36	50	39	42
ja, anders	49	34	37	35
geen antwoord	5	3	7	6

42 Geslacht (%)

	VI	Sp	ZB	AI
vrouw	26	37	46	31
man	74	63	52	67
geen antw.	-	-	2	2

43 Leeftijd (%)

	VI	Sp	ZB	AI
10-20	4,6	16,1	3,9	6,8
21-30	15,1	8,1	11,5	14,3
31-40	28,8	25,8	23,1	27,3
41-50	20,5	17,8	42,3	17,4
51-60	16,6	20,9	11,5	19,9
ouder	12,9	9,7	5,8	12,4
geen antwoord	1,5	1,6	1,9	1,9

45 Beroep (%)

	VI	Sp	ZB	AI
1 volledige baan	63	48	56	56
2 deeltijd werk	8	11	4	6
3 huisvrouw	6	5	25	14
4 studerend	3	14	4	4
5 gepensioneerd	16	18	6	12
6 overig	4	2	4	5
7 geen antwoord	-	2	1	3

46 Woonomgeving (frequenties en %) (combinaties mogelijk)

	VI	Sp	ZB	AI
1 stedelijk	76 (38%)	18 (20%)	1 (2%)	15 (6%)
2 half-stedelijk	28 (1.4%)	17 (18%)	4 (7%)	56 (23%)
3 dorps	9 (4.5%)	7 (8%)	33 (55%)	68 (28%)
4 landelijk	1 (0.5%)	8 (9%)	20 (33%)	28 (12%)
5 stadsrand	28 (14%)	20 (22%)	1 (2%)	16 (7%)
6 bij industrie	22 (11%)	13 (14%)	-	15 (6%)
7 bij autosnelweg	36 (18%)	9 (9%)	1 (2%)	43 (18%)

47 Soort woning (%)

	VI	Sp	ZB	AI
1 eengezins, vrijstaand	6	11	31	17
2 idem, 2 onder 1 kap	4	13	11	7
3 idem, hoek	13	18	19	20
4 idem, tussenwoning	35	45	31	37
5 benedenwoning	8	-	2	1
6 etagewoning	9	3	-	4
7 laagbouwflat	12	5	-	4
8 hoogbouwflat	7	3	-	9
9 geen antwoord	6	2	6	1

48 Heeft U een tuin? (%)

	VI	Sp	ZB	AI
nee	34	10	-	16
kleiner dan 250 m ²	53	71	58	62
groter dan 250 m ²	11	18	36	21
geen antwoord	2	1	6	1

49 Hoe lang woont U al in deze omgeving? (%)

(jaren)	VI	Sp	ZB	AI
1-5	12,1	8,0	13,5	9,3
6-10	11,4	22,6	9,6	11,2
11-15	12,1	17,7	17,3	9,3
16-20	6,8	11,3	19,2	11,2
21-30	24,3	25,8	15,4	24,2
langer	31,8	8,1	17,3	28,6
geen antw.	1,5	6,5	7,7	6,2
Gemiddeld (jaren)	24	17	18	23

50 Opleiding (%)

	VI	Sp	ZB	AI
1 lager algemeen	5	3	8	6
2 lager beroeps	7	19	11	10
3 middelbaar algemeen	17	31	19	22
4 middelbaar beroeps	26	23	13	32
5 hoger algemeen	7	5	4	4
6 hoger beroeps	24	13	25	16
7 wetenschappelijk	10	2	14	4
8 geen antwoord	4	4	6	6

BIJLAGE 2 Resultaten van de toetsen

Een verband betekent dat de chi-kwadraat toets significant is op 1%. Een tendens betekent een significantieniveau tussen 2% en 10%.

Het Broekpolderbos bij Vlaardingen

Verband:

Hoger opgeleiden vinden de begroeiing vaker onvoldoende afwisselend; als groep blijven ze (dan ook) korter in het bos dan middelbaar en lager opgeleiden.

Tendensen:

- Vrouwen zijn vaker voor gedeeltelijk/plaatselijk verwilderen van het bos; voor mannen mag het vaker helemaal verwilderen.
- Vrouwen vinden het bos vaker voldoende groot. Ze wandelen liefst tussen een half uur en een uur.
- Lager opgeleiden zien vaker voldoende mogelijkheden voor activiteiten. Ze willen minder vaak dat het bos helemaal verwildert en bij uitbreiding zouden ze liever uitbreiding van het bestaande bos zien.
- Niet-werkenden vinden het bos relatief vaak aantrekkelijk en ook groot genoeg; ze komen (dan ook) vooral voor tamelijk korte wandelingen (tussen een half en een uur).
- Mensen in hoogbouw vinden vaker dat het bos helemaal mag verwilderen dan mensen in eengezinswoningen. (Waarschijnlijk willen zij het contrast tussen woning en bos zo groot mogelijk maken).
- Ouderen vinden het bos relatief vaker aantrekkelijk; zij zijn minder kritisch ingesteld in dit opzicht.
- Jongeren vinden vaker dat het bos overal mag verwilderen; ouderen juist niet.

Het Mallebos bij Spijkenisse

Verband:

Lager opgeleiden hebben meer unieke ervaringen in het bos dan middelbaar opgeleiden. Er is geen verschil tussen middelbaar en hoger opgeleiden wat dit betreft.

Tendensen:

- Mannen zijn ontevredener over de afwisseling in begroeiing en de staat van onderhoud dan vrouwen.
- Werkenden zijn relatief vaak ontevreden over de afwisseling in begroeiing. Bovendien is er een relatief grote groep onder die maar kort wandelt.

Het bos bij Zuid-Beijerland

Verband:

Een relatief grote groep vrouwen vindt het bos groot genoeg. Mannen vinden het vaker te klein. Ditzelfde contrast bestaat tussen huisvrouwen en werkenden.

Tendensen:

- Van mannen mag het bos vaker helemaal verwilderen.
- Huisvrouwen gaan vaker maar heel kort naar het bos (tot een half uur).
- Hoger opgeleiden vinden het bos vaker onaantrekkelijk, te klein, met onvoldoende afwisseling in begroeiing en slecht onderhouden. Ze zouden ook graag heel lang in het bos willen wandelen.

— Ouderen vinden de begroeiing vaker afwisselend genoeg.

De bossen bij Oud-Alblas en Papendrecht

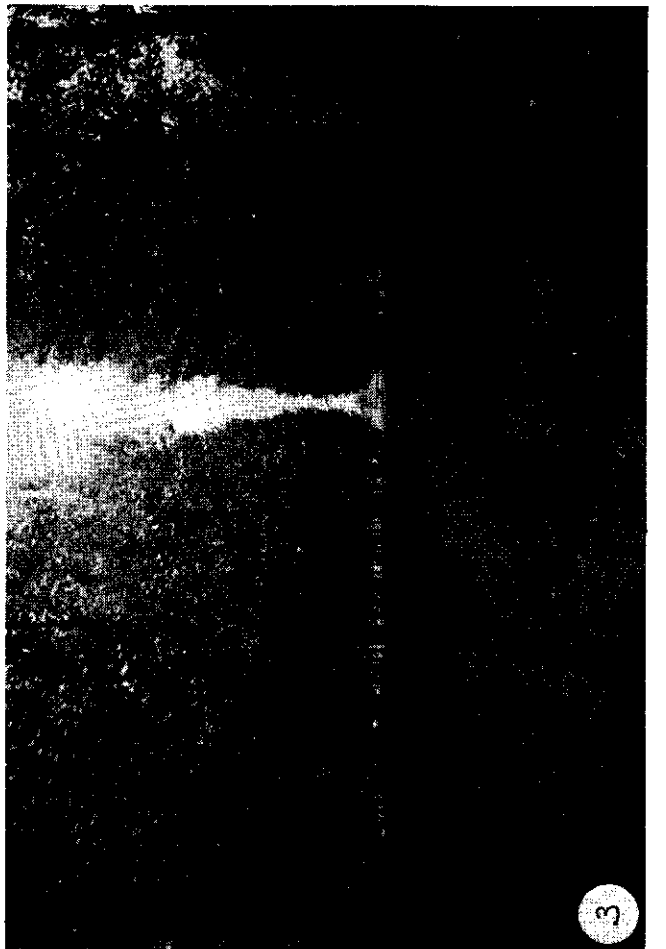
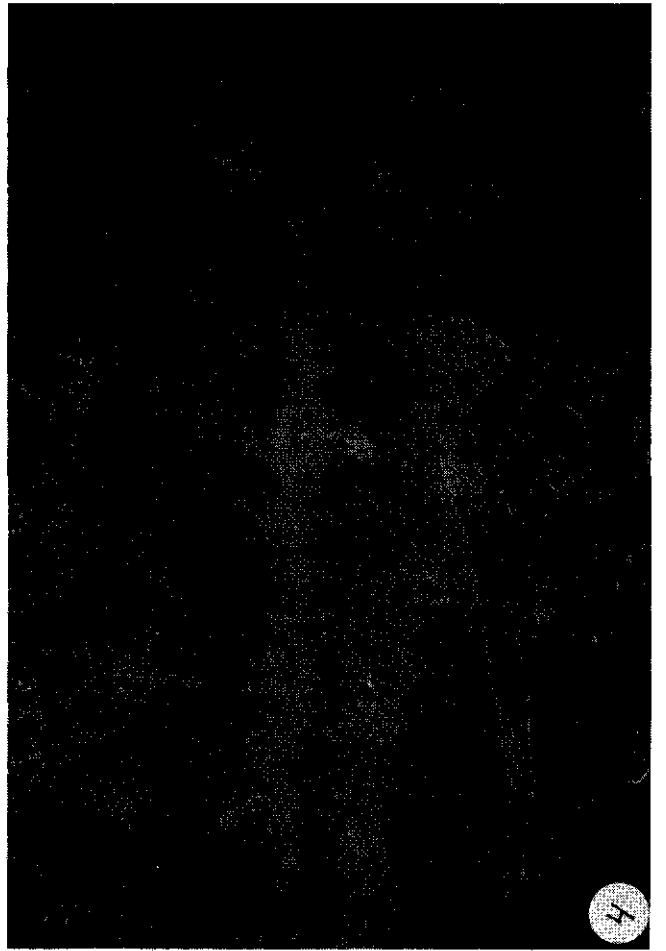
Verband:

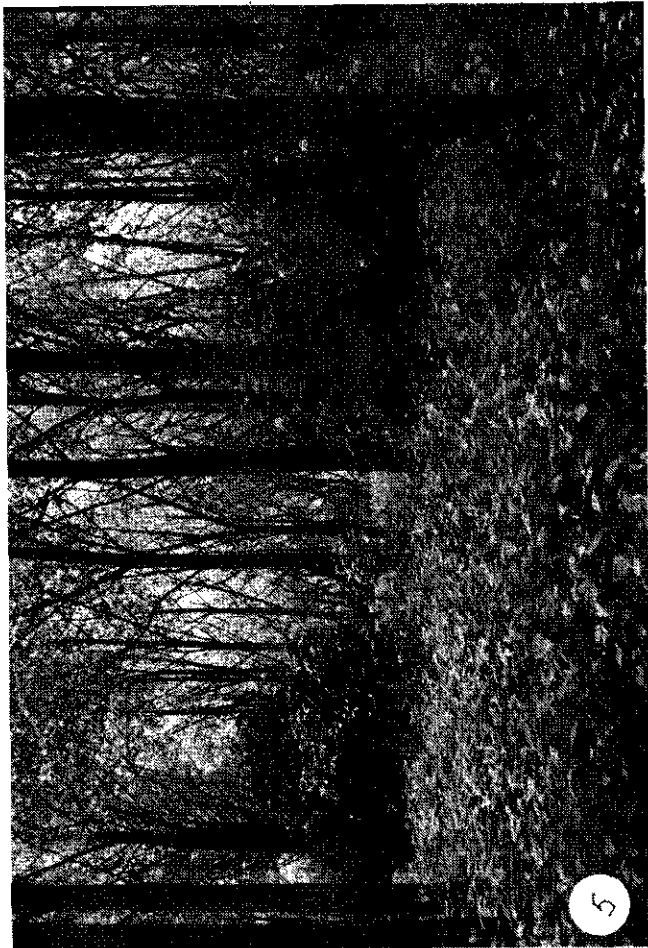
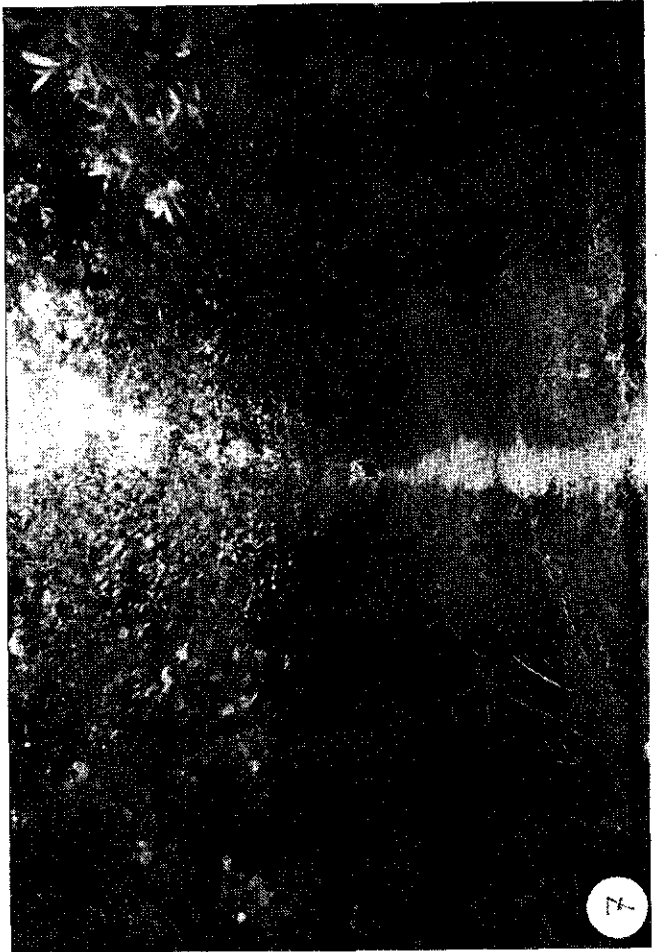
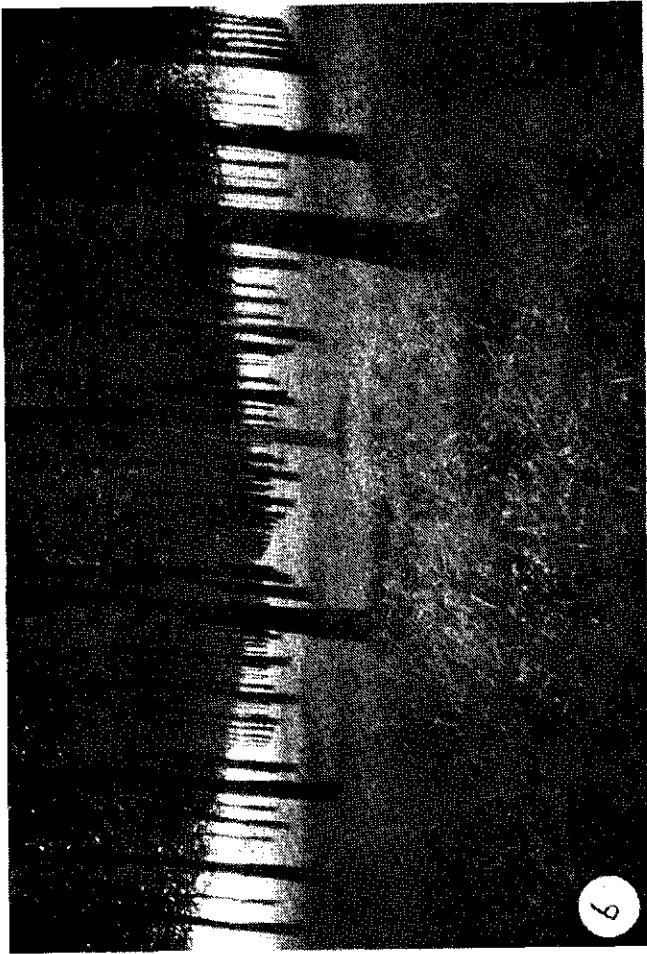
Hoger opgeleiden vinden de begroeiing vaker onvoldoende afwisselend, lager- en middelbaar opgeleiden vinden deze relatief vaker wel voldoende afwisselend.

Tendensen:

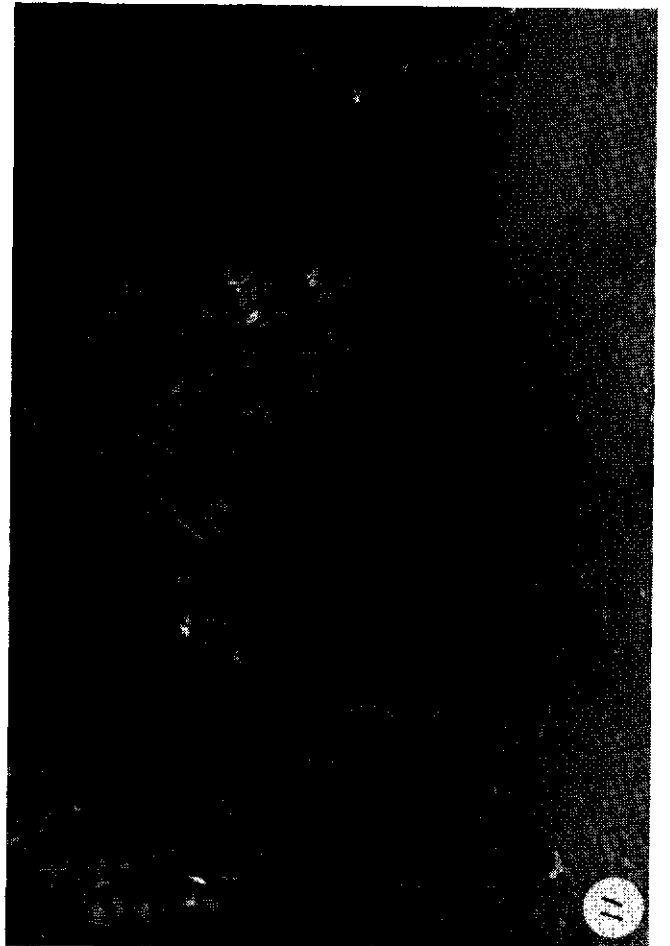
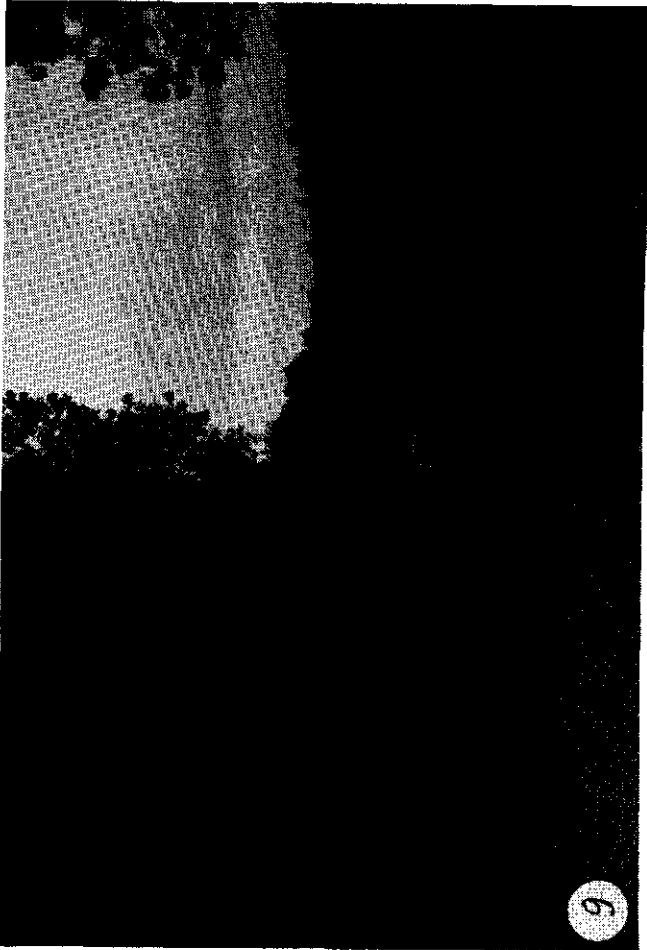
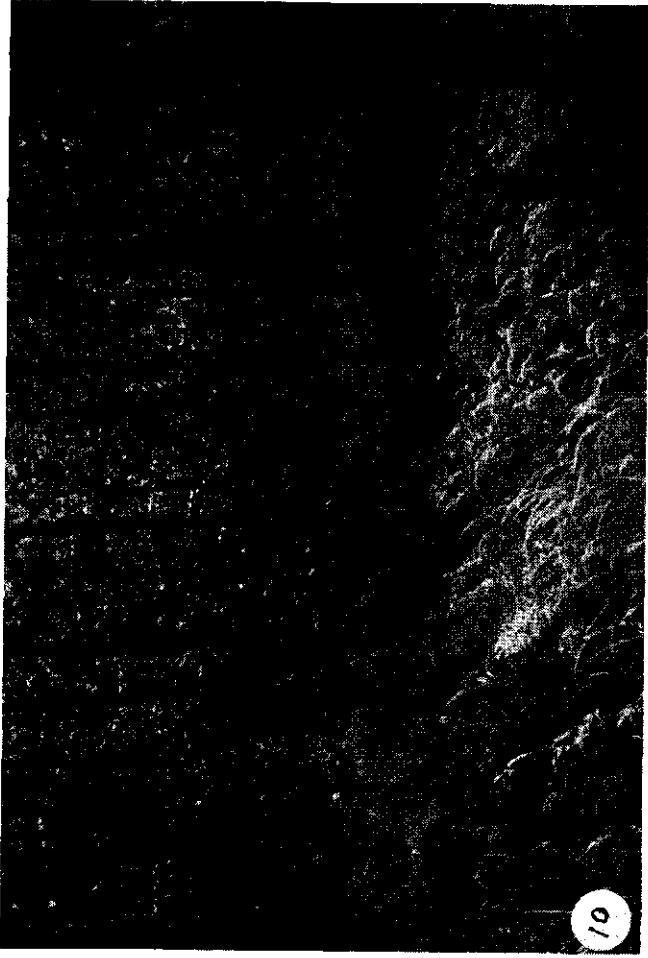
- Hoger opgeleiden vinden het bos relatief vaker onaantrekkelijk, te klein en onvoldoende onderhouden. Bij uitbreiding zien ze liever ander bos.
- Vrouwen vinden het bos relatief vaker onveilig, minder aantrekkelijk en zouden er meer voor zijn als het bos plaatselijk verwildert, terwijl voor mannen het overal mag verwilderen. Bij uitbreiding zien vrouwen liever ander bos dan meer van hetzelfde.
- Werkenden vinden relatief vaak dat het bos onvoldoende mogelijkheden voor activiteiten biedt; ook vinden ze het bos vaker te klein. Deze zelfde tendensen gelden voor mensen die in hoogbouw wonen, ten opzichte van bewoners van eengezinshuizen. Bij uitbreiding zouden ze de bestaande bossen groter willen maken.
- Relatief veel oudere en jonge mensen vinden het bos groot genoeg. De midden-categorie vindt het eerder te klein.

Een tamelijk algemene tendens is dat zowel werkenden als hoger opgeleiden kritischer zijn dan niet-werkenden en lager opgeleiden; ze zijn sneller ontevreden met de bestaande toestand.

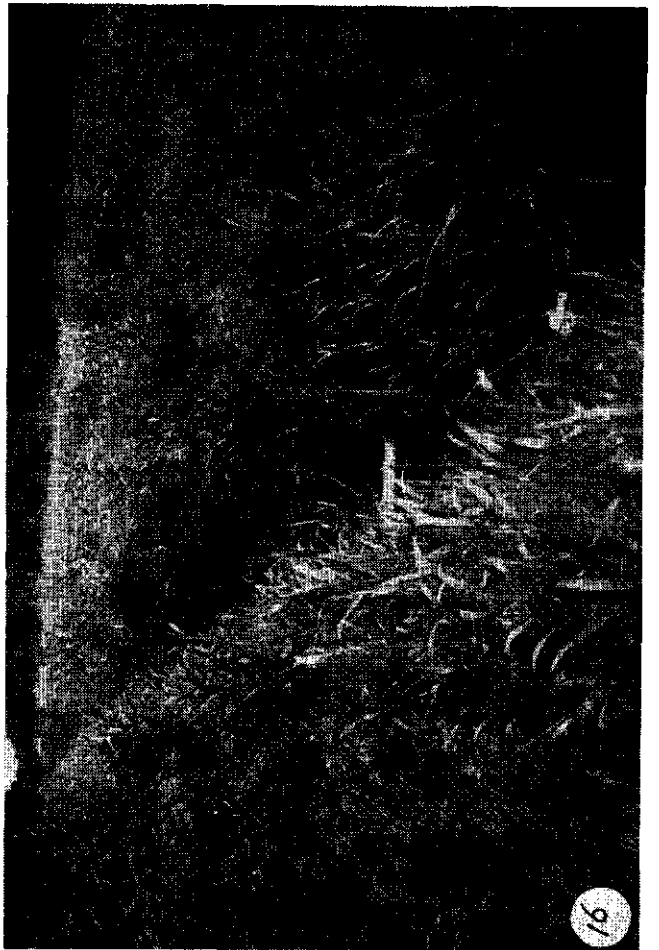
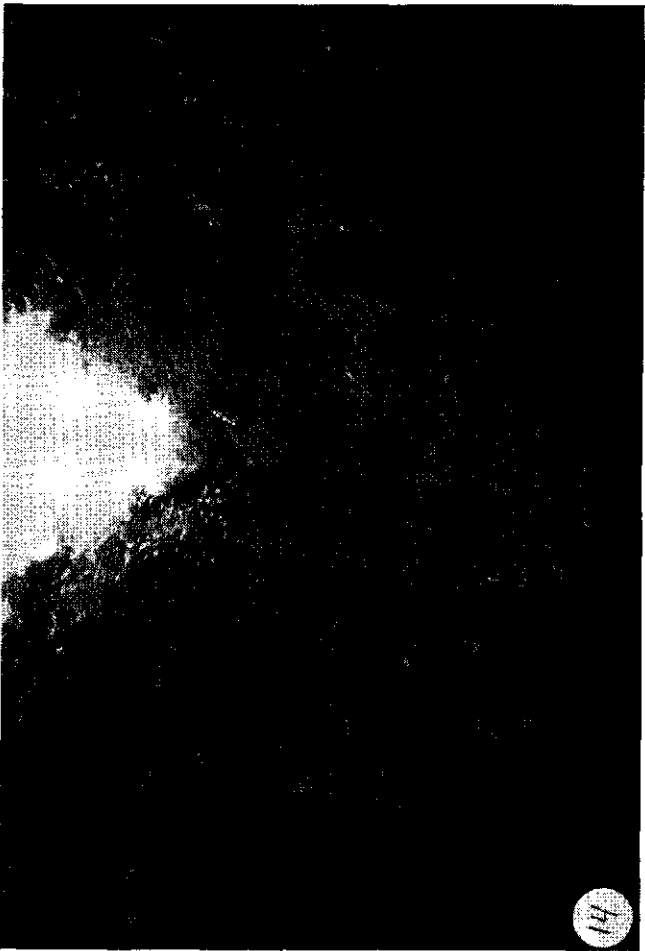
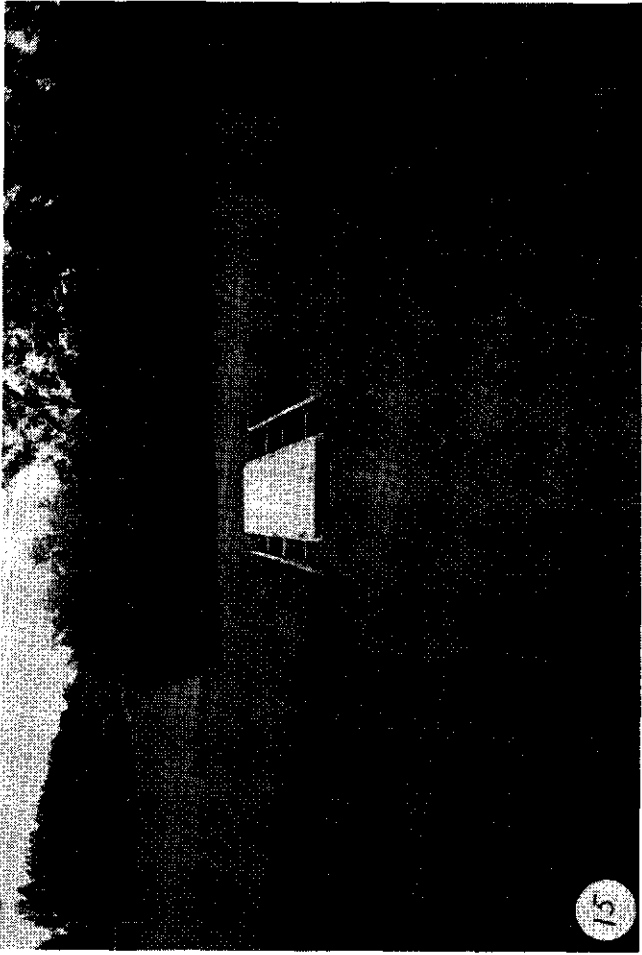

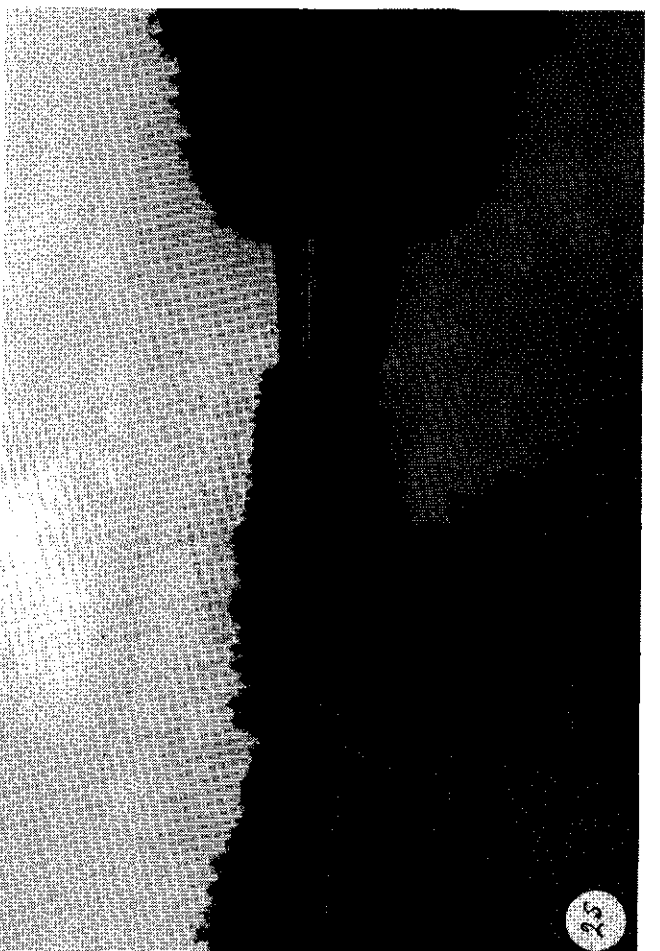
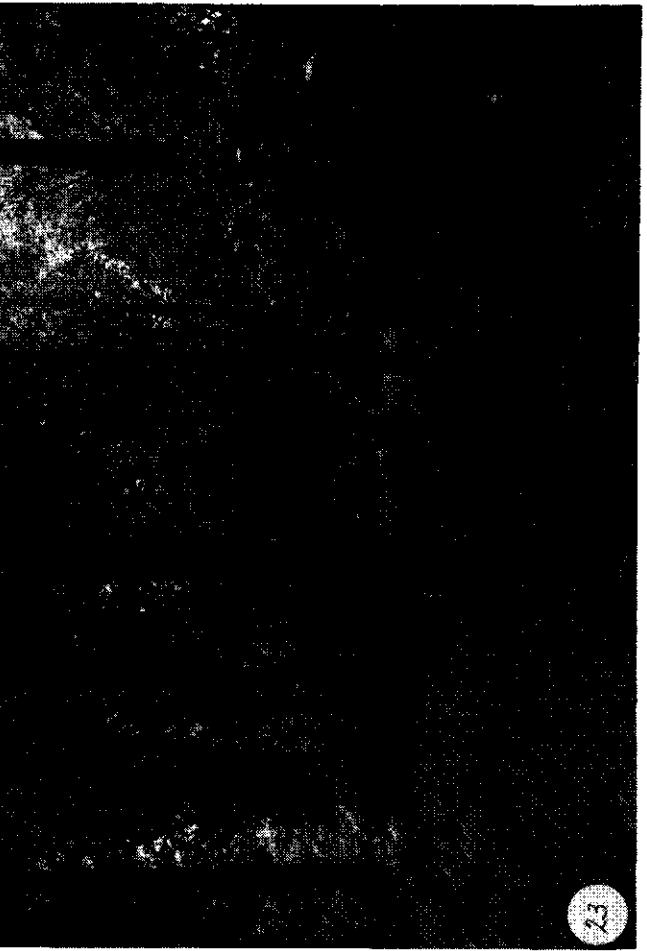
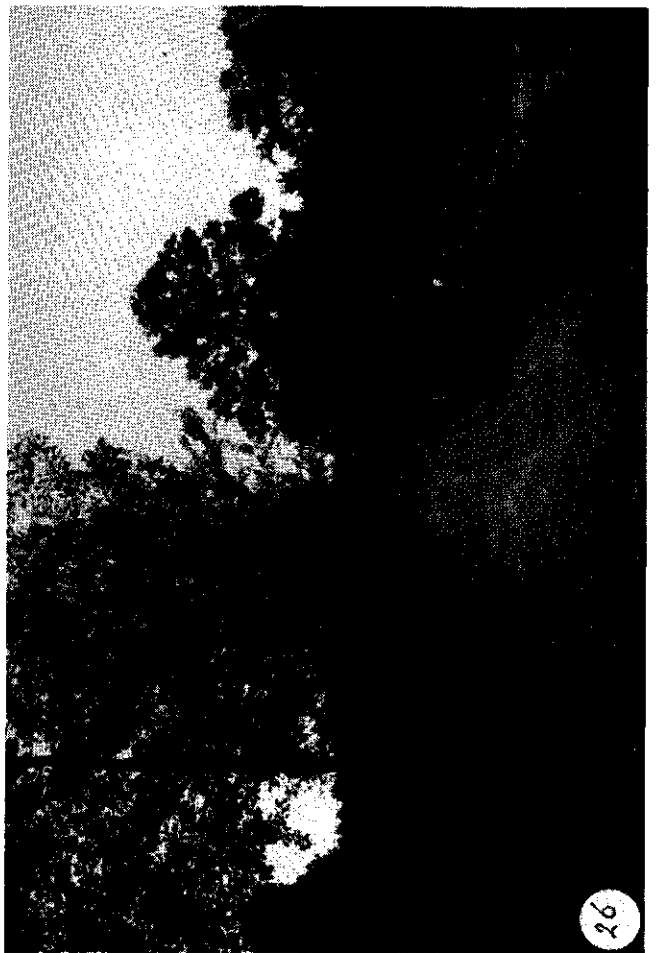
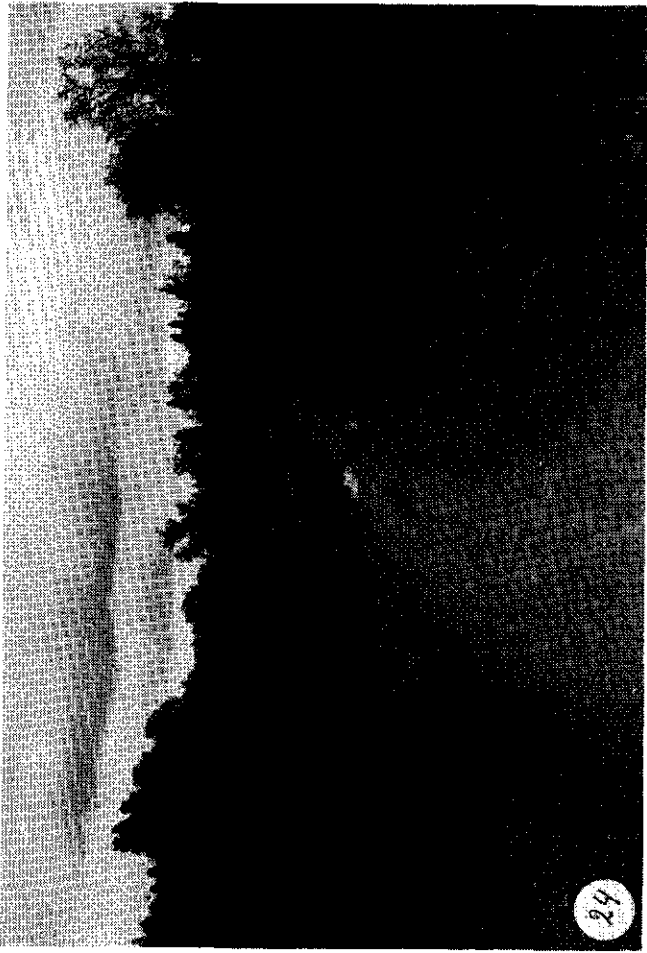

BIJLAGE 3 De fotoseries

Serie 3 Paden 'verharding'

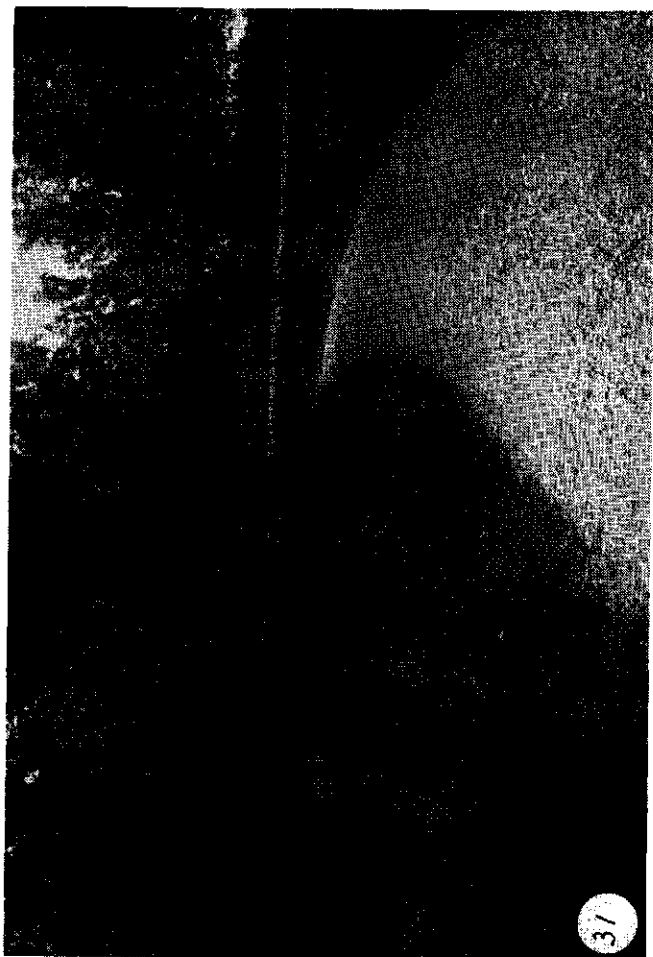
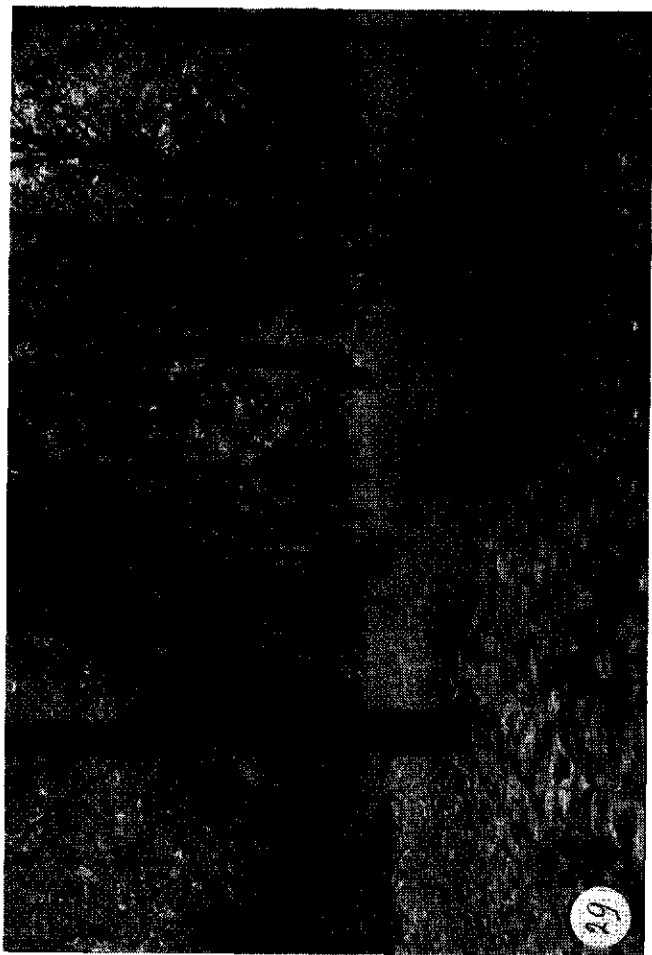
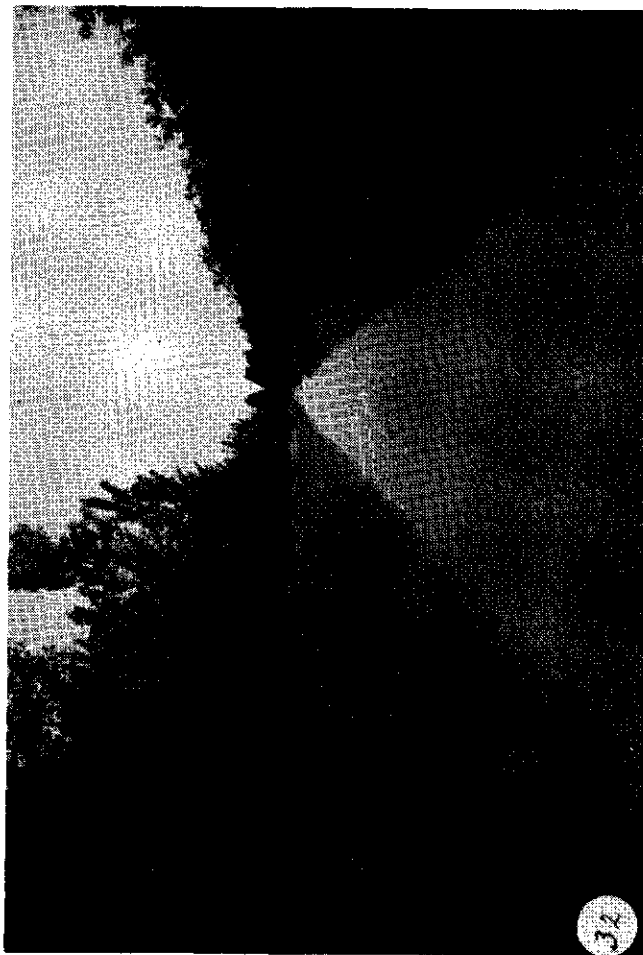

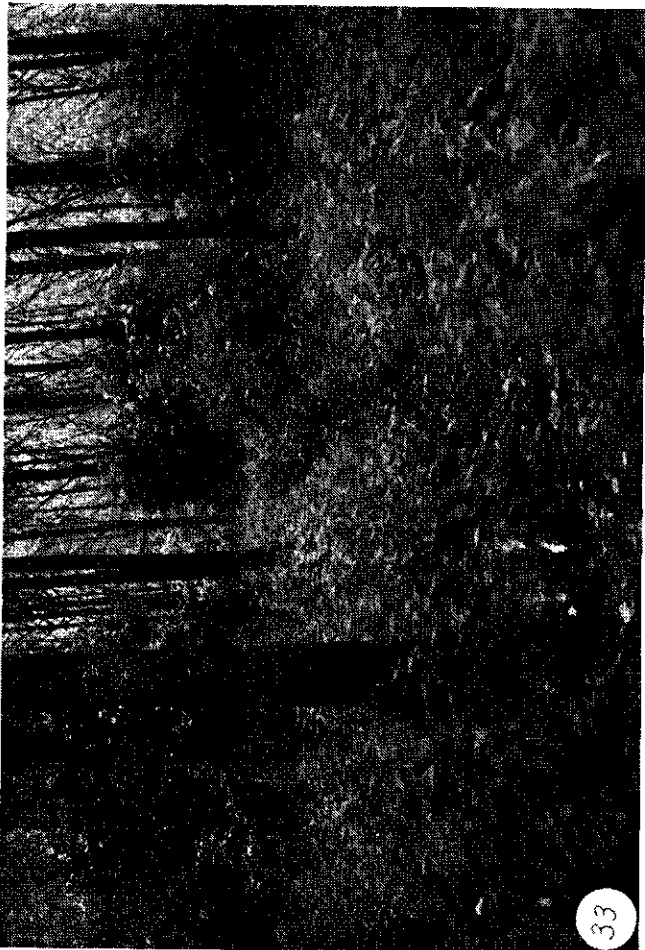
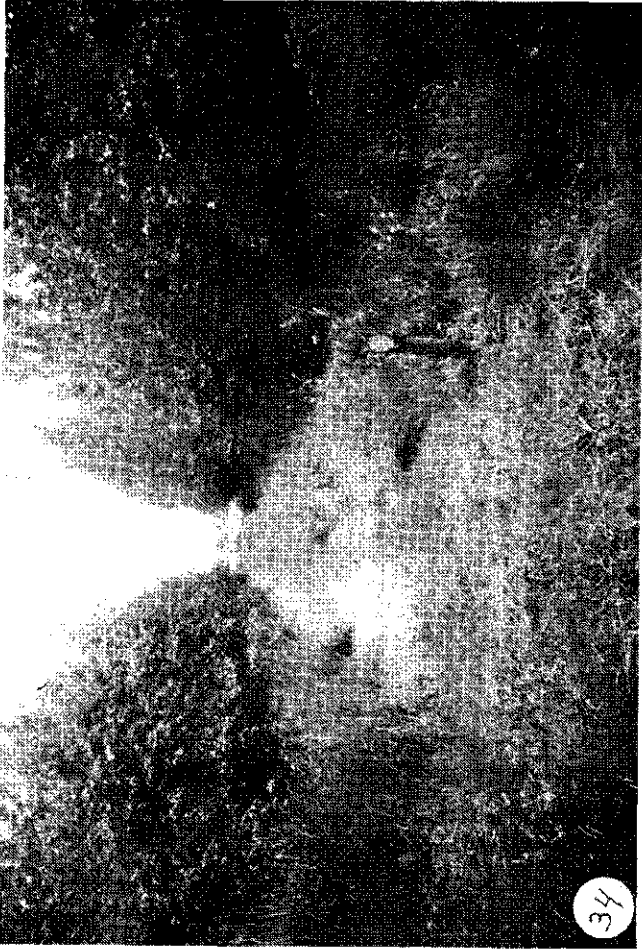

BIJLAGE 3 De fotoseries

Serie 4 Paden: beloop

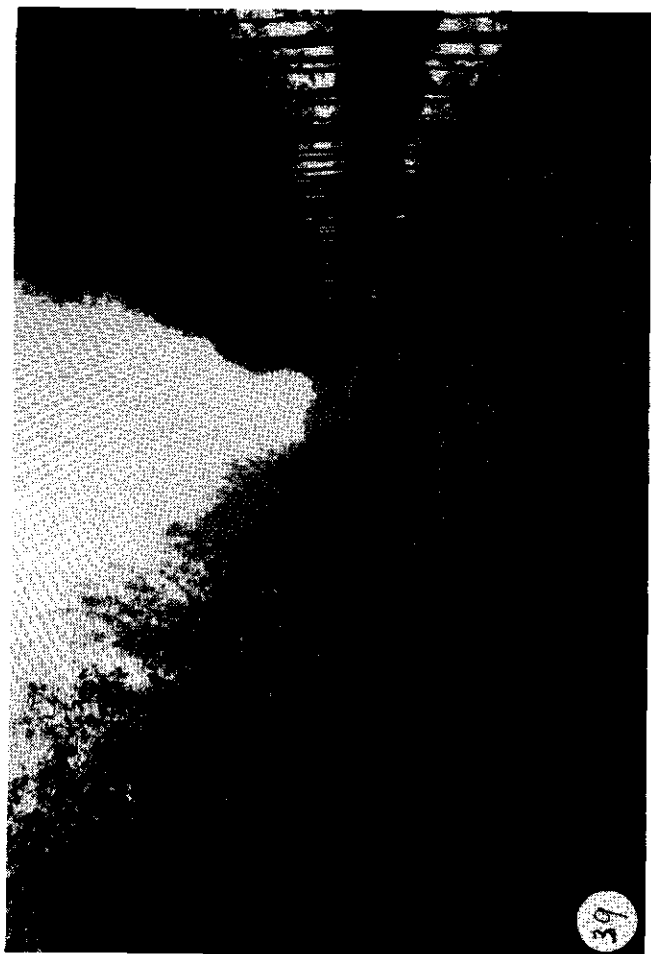
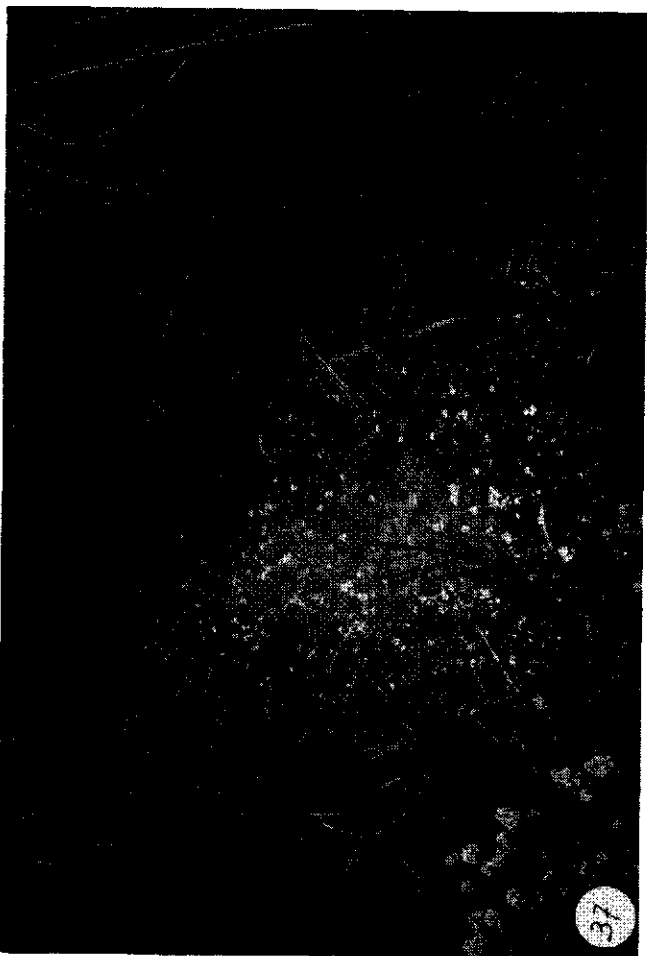
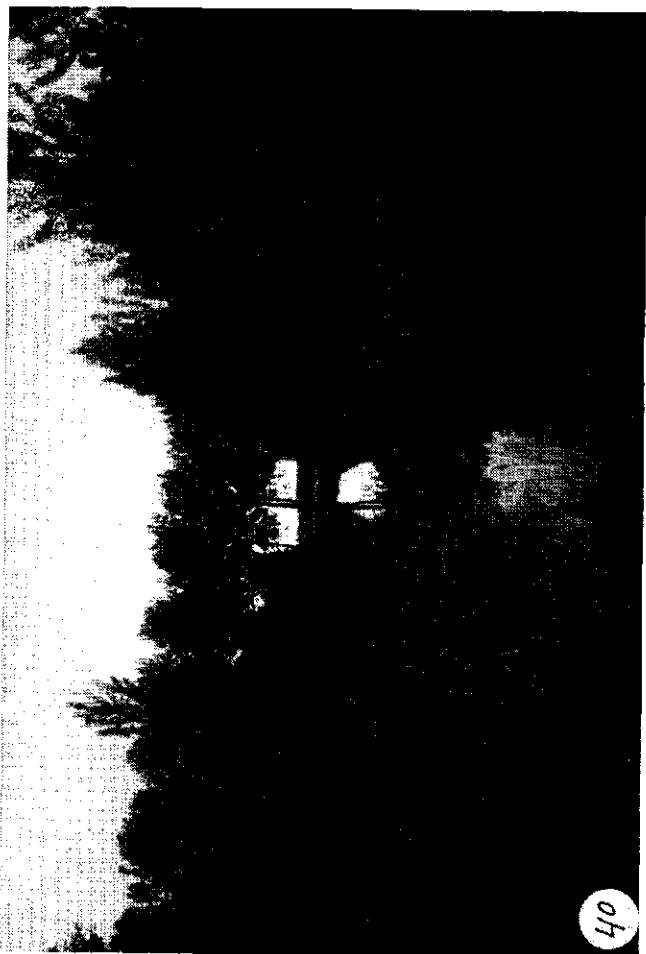
BIJLAGE 3 De fotoseries

Serie 5 Paden: kanten

BIJLAGE 3 De fotoseries

Serie 6 Kleine waterelementen

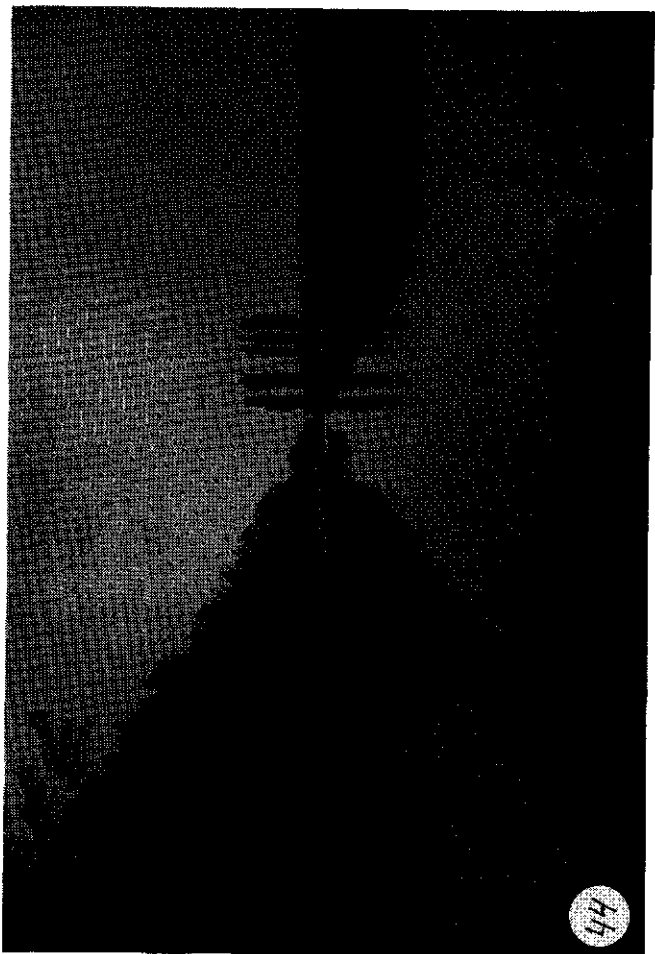
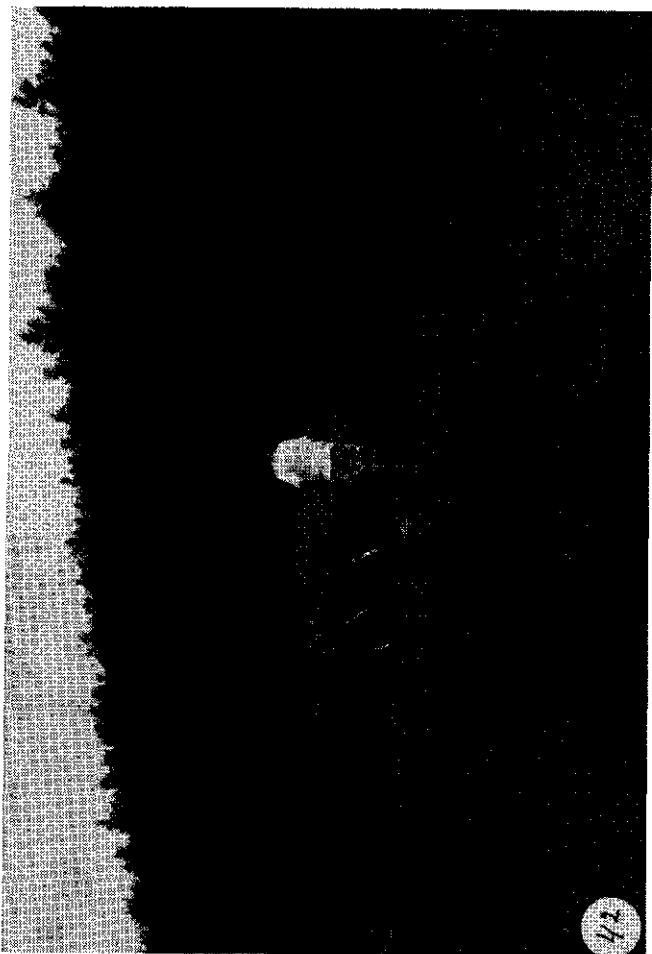
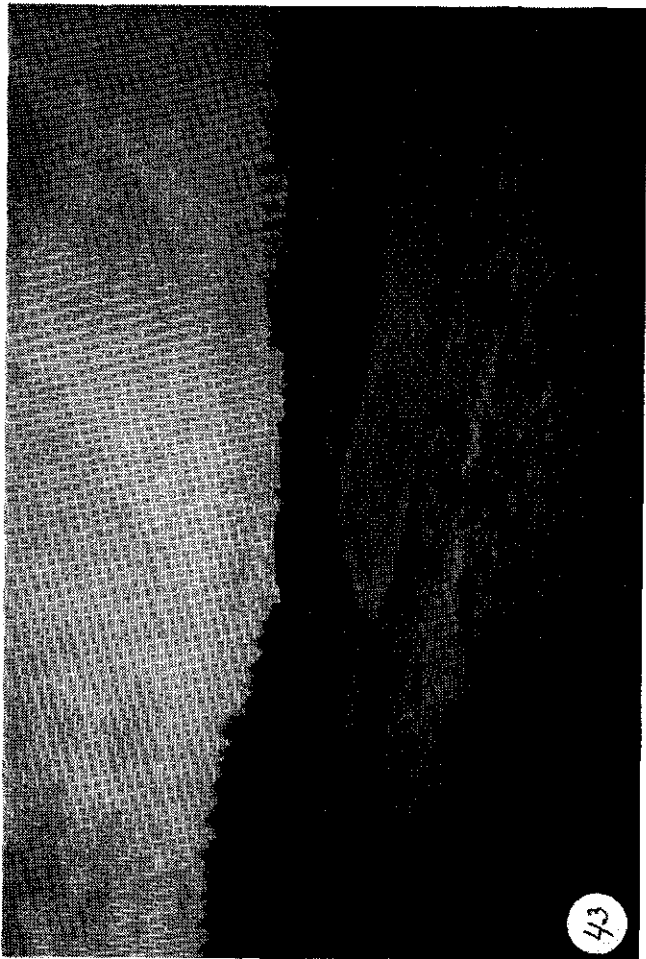

BIJLAGE 3 De fotoseries

Serie 7 Grote waterpartijen

BIJLAGE 3 De fotoseries

Serie 8 Bijzondere elementen

